

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Jitka Peřinová

Vývoj spolkového života v Tovačově v letech 1848–1918

Olomouc 2021

vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „*Vývoj spolkového života v Tovačově v letech 1848–1918*“ vypracovala samostatně a použila jsem jen citovanou literaturu a prameny.

Datum

Bc. Jitka Peřinová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu práce Mgr. Pavlu Krákorovi, Ph.D., za cenné rady a odborné vedení při zpracování tématu. Dále děkuji paní Evě Mězlové za poskytnutí materiálů z vlastního archivu a panu Ladislavu Novákovi za podnětné rady k bádání.

Obsah

1. Úvod	1
2. Kulturně-historický kontext 1848–1918 v habsburské monarchii	3
2.1. Život v Tovačově.....	9
3. Vymezení spolků a spolkové činnosti	15
3.1. Definice spolku.....	16
3.2. Spolkový zákon č. 253/1852	18
3.3. Spolkový zákon č. 134/1867	18
4. Historický vývoj spolků v Tovačově.....	23
4.1. Občanská záložna	23
4.2. Občanská beseda.....	26
4.3. Zpěvácký spolek Ctibor	28
4.4. Pěvecko-literární spolek Věnceslava	31
4.3. Sbor dobrovolných hasičů.....	32
4.4. Vojensko-veteránský spolek města Tovačova a okolí	37
4.5. Dámská beseda	38
4.5. Tělovýchovná jednota Sokol.....	40
4.6. Spolek Metodějka	45
4.7. Tělovýchovná jednota Orel	46
4.8. Včelařský spolek.....	48
4.9. Další spolky	51
5. Didaktické využití ve výuce	53
5.1. Vzdělávací obor Výchova k občanství	56
5.2. Vzdělávací obor Dějepis	57
5.3. Didaktický projekt	59
6. Závěr	74
Seznam použitých zkratk.....	76
Seznam použitých zdrojů.....	77
Přílohy	81
ANOTACE	93

1. Úvod

Téma regionálních dějin, které se odráží v této diplomové práci, jsem si vybrala z několika důvodů. Osobním motivem byl dlouhodobý zájem o regionální historii, která se zároveň odráží v našem každodenním životě a je snad nevyčerpatelnou studnicí nových skutečností. Vždy pro mě bylo důležité uvědomění si hodnoty místa, kde žiji, a to v rovině hodnotové, historické i emotivní. Diplomová práce částečně navazuje na moji bakalářskou práci, která taktéž odrážela regionální dějiny každodennosti a zaměřovala se na významnou osobnost města Tovačova. Motivací pro mě bylo také vytvoření účelné didaktické části, která z tématu regionální historie čerpá a dokáže integrovat dějiny na místní i národní úrovni. Mým cílem není postihnout veškeré historické události a detaily dané doby, nýbrž postoupit danou problematiku žákům, případně široké veřejnosti, a rozšířit tak povědomí o místní historii.

První část práce si klade za cíl vymezení kulturně-historického kontextu v rámci celé habsburské monarchie. Kapitola by měla představit celonárodní a vlastenecké snahy Čechů, které byly odrazem nálad ve společnosti. Analyzovány budou všechny klíčové momenty zrodu moderní občanské společnosti, která se opírá především o kvalitně realizované reformy. Výsledkem těchto reforem, postihujících jednotlivé národy v monarchii, bylo masivní vlastenecké úsilí, jehož důsledek vedl k zakládání vlastenecky orientovaných spolků, zacílených na rozmanité obory kultury. Závěr kapitoly vyzdvihne zcela konkrétní situaci ve městě, se všemi klíčovými událostmi vyplývajícími nejen z národního snažení, ale též z lokace regionu.

Ve druhé části se pokusím vymezit elementární pojmy vztahující se ke spolkové činnosti z pohledu právní vědy. Kapitola postihne klíčové zákony, v nichž se odráží rozvíjení kulturního, respektive spolkového života. Shromažďovací právo a s ním související spolkový život nebude jen kuse představen, nýbrž se dotkne významných historických událostí, které stály za tímto vývojem. Cílem dalších dvou podkapitol bude vyjasnění dvou právních norem a přiblížení důležitosti významu pro rozvoj spolkového života. Konkrétně budou podkapitoly pojednávat o Spolkovém zákonu č. 253/1852 a č. 134/1967, které nebyly pouhými direktivními předpisy, ale postihovaly i vnitřní organizace spolků.

Ústřední část práce bude nahlížet na vývoj spolkového života ve městě Tovačově v rozmezí let 1848–1918. Jednotlivé spolky budou seřazeny chronologicky, dle jejich právního či faktického vzniku. Vlastní interpretace jednotlivých podkapitol bude pramenit z regionální literatury, místních pramenů a článků z dobových periodik, kterými jsou zejména Našinec a Moravská orlice. Dílčí podkapitoly obsáhnou vývoj jednotlivých spolků se zaměřením obzvláště na kulturní potenciál a jeho využití v kulturním dění maloměsta. Podkapitoly postihnou nejdůležitější momenty ze spolkového života a jejich ambicí bude nástin dobových poměrů ve vymezeném časovém období. Tato kapitola bude stěžejní pro následné edukační využití tématu při výuce Dějepisu a Výchovy k občanství.

Závěrečná a zároveň praktická část práce bude usilovat o vymezení vzdělávacích oborů Dějepisu a Výchovy k občanství, jejich cílů a dopadů na edukační proces. Formativním a neopomenutelným prvkem ve vzdělávání jsou klíčové kompetence, na jejichž konkrétní části se taktéž zaměří didaktický projekt. Konkrétním vymezením Dějepisu a Výchovy k občanství z pohledu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání se budou zabývat dvě podkapitoly. Obor, kterým je Výchova k občanství, představuje významný element ve vzdělávání a má neodmyslitelný význam ve formování postojů žáka. Potřeba kontinuity mezi národními a regionálními dějinami bude zdůrazněna v podkapitole vymezující vzdělávací obor Dějepis. Skrze přiblížení místních dějin se žáci dokáží více vcítit do nálad společnosti a budou moci odhalit souvislosti s celospolečenskými událostmi tehdejší doby. Poslední podkapitola představí praktickou část edukace, která bude sloužit jako inspirace či opora pedagogům při výuce místních dějin. Předpokládaný metodický koncept praktické části bude rozdělen na dva segmenty, z nichž první část se bude opírat o stěžejní třífázový model učení, vycházející z kritického myšlení žáků a napomáhající k dosažení cílů kognitivních, afektivních i psychomotorických. Ve druhé části žáci absolvují mimoškolní formu výuky, konkrétně vycházku odrážející historický vývoj spolků ve městě.

2. Kulturně-historický kontext 1848–1918 v habsburské monarchii

Na úplném začátku své práce bych ráda nastínila kulturně-historické poměry, které panovaly nejen v Českých zemích, ale i v Evropě. Druhá polovina 19. století je vnímána jako období plné klíčových událostí, které na sebe plně navazovaly, a byly tak důsledky událostí předchozích. Zastaralý a zcela nepružný systém vlády se tak pomalu začal hroutit. Bohatí měšťané, jakožto představitelé střední vrstvy, se začali drát o podíl na moci. Stačil tak jen malý podnět k destabilizaci Habsburské říše a zrušení původní středověké společnosti. Nelze ovšem mluvit jen o Habsburské říši, jelikož již před rokem 1848 došlo ke konfliktu hned na několika místech Evropy.¹

Návratem ke konzervativní politice byl nástup Františka II. na trůn, který vystřídal Leopolda II. Osvíceneckým snahám bylo zamezeno omezením svobod a obhajobou privilegií tradičních stavovských obcí. František II. zastával konzervativní názory, které se neslučovaly s vývojem dané doby. Omezení osvícenských názorů se projevilo ve sféře duchovní, politické i právní. Obnovena byla cenzura tisku a zesílen byl také policejní dohled nad styky se zahraničím. Dozor byl zaveden také nad politickou a spolkovou činností. Hlavním úkolem mocenských nástrojů již nebylo prosazovat osvícenské reformy, ale naopak chránit a posilovat pozice privilegovaných obyvatel. Habsburská monarchie se snažila utvrzovat původní zavedené pořádky, naštěstí některé dříve prosazené změny již nebylo možné zvrátit. Takovými změnami bylo například zrušení nevolnictví, masivní pohyb obyvatel do měst, změny v technologiích výroby a další. Veškeré snahy byly cíleny k řízení státu centralizovaně. Politický režim v monarchii se stabilizoval nástupem kancléře Metternicha.² I přesto vrcholil proces národního uvědomění, který vedl k vytvoření moderních národů. S postupnými změnami v sociální sféře ztrácel konzervativní režim své opory.³

K prvnímu významnějšímu střetu obyvatelstva s ozbrojenou mocí došlo ve Vídni dne 13. března 1848. Rozbouřené davy obyvatel požadovaly odstoupení kancléře Metternicha a v ulicích Vídně začaly růst barikády. Císař reagoval na neutěšenou situaci hned druhého dne a kancléře odvolal. Bohužel ke smíru obou stran to nevedlo a nepokoje pokračovaly

¹ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 53.

² Tamtéž, s. 35–37.

³ Tamtéž, s. 40.

dál. Cílem revolučních sil bylo dosáhnout vydání konstituce. Císař opět ustoupil a ohlásil svolání Ústavodárného shromáždění, dále byla jmenována nová vláda, v jejímž čele stál František Kolovrat-Libštejnský. Velmi pozitivně bylo vnímáno postavení racionálně uvažujícího politika Franz von Pillersdorfa. Prioritou nově vzniklé vlády bylo především uklidnění vyvstálé situace. Dne 25. dubna 1848 byla vydána konstituce označovaná jako Pillersdorfova ústava. Bohužel ani nyní se nepodařilo znepokojené davy uklidnit, jelikož ústava jen velmi mírně uvolňovala doposud panující absolutismus. Císaři tak zůstávala nejvyšší výkonná moc, která mu umožňovala velení nad vojskem i právo na zamítnutí zákonů. Dle nového volebního práva se sněm skládal ze dvou komor. Část horní komory jmenoval císař, druhá část komory spolu s poslanci měla být volena. Avšak účast ve volbách byla podmíněna vysokým majetkovým cenzem. Výsledkem byly protesty demokratických složek revolučního tábora. Snahy o rozpuštění Politického ústředního výboru vídeňské národní gardy, tedy orgánu, který se těšil vysoké autoritě u vídeňského obyvatelstva, vyvolaly opět nové vlny pobouření. Na tyto události císař zareagoval dne 15. května 1848 opuštěním Vídně a dočasným přesídlením celého vídeňského dvora do Innsbrucku. K nahrazení monarchie republikou tedy nakonec nedošlo.⁴

V Českých zemích měl být rozšířen sněm o více zástupců z řad měšťanstva, stalo se tak na základě prvních zpráv o revoluci v Paříži. Se souhlasem Vídně tomu vyhověl zemský prezident hrabě Rudolf Stadion. Mezi obyvatelstvo Prahy se dostávaly letáky, které zvaly na shromáždění dne 11. března 1848 do Svatováclavských lázní. Tento impuls vzešel ze spolku Repeal, jehož jádro tvořilo několik českých i německých intelektuálů radikálně demokraticky orientovaných. Lze zmínit například Františka Havlíčka, Viléma Gauče, Karla Sabinu, Ludvíka Rupperta atd. Schůze byla připravována společně se členy Měšťanské besedy a české sekce Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách. Aktéři si uvědomovali, že úspěchu lze dosáhnout pouze za podpory liberálního měšťanstva. Hlavním bodem byla diskuze o obsahu petice císaři, jež měla obsahovat požadavky českého národního hnutí. Jednalo se o první ucelený český politický program, jehož návrh sestavil F. A. Brauner. Obsahem byly požadavky jednak státoprávní, jazykové, politické, ale i sociální. Petice požadovala potvrzení jednoty zemí Koruny české, respektování národnostní rovnoprávnosti, dále reformu stavovského zřízení, soudnictví a obecní správy,

⁴ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 54.

zrušení poddanství, vykoupení z roboty, svobodu tisku a shromažďování.⁵ Právě zde můžeme vypočítat první snahy českého obyvatelstva, žádající svobodu shromažďování a s tím související další rozvolnění v oblasti nejen kulturního života. Na shromáždění byl zvolen výbor, jehož cílem bylo vypracování konečného znění petice. Zatímco na shromáždění měli notnou převahu radikální demokraté, výbor byl tvořen převážně liberály. Hrabě Vojtěch Deym byl zvolen předsedou výboru. S ohledem na vyvstálé události Svatováclavský výbor přijal nové znění petice, jež navrhl Adolf Maria Pinkas. Vídeň zareagovala pro Čechy přívětivě a petici nezavrhl, pouze ve státoprávních otázkách předala rozhodnutí orgánům, které teprve měly vzniknout na základě konstitučního příslibu. V Praze došlo ke zklamání, na základě čehož byla petice znovu upravena. Důraz byl kladen na sjednocení zemí Koruny české a na vytvoření nových zastupitelských orgánů. Rostoucí vliv Svatováclavského výboru se snažil potlačit guberniální zemský prezident hrabě Rudolf Stadion. Došlo k rozšíření výboru o nové členy, kterými se stali nově zvolení členové pražské městské rady. I přesto si pražská veřejnost vynutila vyslání delegace do Vídně, kde se opět setkala se vstřícným postojem. Z jednání vzešel dne 8. dubna 1848 tzv. Kabinetní list, který byl zárukou alespoň malého pokroku. Přijaty byly požadavky obecně politické a národnostní, a především lze vyzdvihnout zrovnoprávnění češtiny s němčinou v rámci úředního styku. Počátkem dubna 1848 měla být opět omezena autorita Svatováclavského národního výboru, a to jmenováním poradní guberniální komise, která měla převzít jisté výkonné pravomoci. V této komisi kromě předsedy Svatováclavského výboru hraběte Deymla zasedali F. A. Brauner, F. Palacký, A. Strobach a další. Jako protiváha těmto skutečnostem byl Svatováclavský výbor rozšířen na 100 členů a došlo i ke změně označení na Národní výbor, stalo se tak dne 13. dubna 1848. Počáteční úzce specifické vymezení se rozšířilo i na venkov, kde se rozbíhalo petiční hnutí, které žádalo především zrušení roboty, a dělníci v továrnách volali po diskuzi s továrníky. Do tohoto dělnického prostředí byl vyslán Svatováclavským výborem František Cyril Kampelík, který měl celou situaci v dělnické vrstvě zklidnit.⁶

Vyústěním nejen výše uvedeného byl vznik prvního parlamentu v rámci habsburské monarchie dne 22. července 1848. Hlavním úkolem sněmu bylo vypracování nové ústavy. Již na třetím zasedání sněmu byl podán návrh poslance Hanse Kudlicha na projednání zákona o zrušení poddanství. I přes vášnivé diskuze již dne 7. září 1848 vydal císař patent,

⁵ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 55.

⁶ Tamtéž, s. 56.

který zrušil poddanské vztahy a všechny závazky z toho vyplývající. U venkovského obyvatelstva tak došlo ke zklidnění celé situace. Koncem srpna 1848 se císař mohl vrátit zpět do Vídně. K poslednímu záchvěvu revoluce došlo dne 7. října 1848, kdy se císařský dvůr přesunul do Olomouce. Říšský sněm obnovil svá zasedání v Kroměříži dne 22. listopadu 1848. Zároveň byla císařem jmenována vláda nová v čele s knížetem Felixem Schwarzenbergem. Alexandr Bach působil v nové vládě jako ministr spravedlnosti. Celkové razantní proměny byly dovršeny nástupem Františka Josefa I. na trůn, který vystřídal Ferdinanda V. a kroměřížský sněm rozpustil. Dne 4. března 1849 vydal císař patent vyhlášující oktrojovanou (vynucenou) ústavu, která znamenala krok zpět v porovnání s původním sněmovním návrhem. Ke zrušení oktrojované ústavy došlo vydáním Silvestrovských patentů dne 31. prosince 1850 a jako náhrada byly vypracovány Zásady pro organické řízení zemí rakouského císařství, též označovány jako ústava neoabsolutismu. Celé nadcházející období je zažitě označováno jako „bachovský neoabsolutismus“.⁷

Pravomoci zákonodárné, výkonné i soudní vykonával panovník za pomoci úředníků. Potvrzena byla rovnost všech občanů před zákonem, dále došlo k uznání náboženské svobody a všechna vyznání byla zrovnoprávněna. Neblahým dopadem pro České země bylo, že ztratily právní subjektivitu, a staly se tak pouhou provincií rakouské říše. Celková centralizace státu se promítla i do jazykové oblasti preferencí němčiny jakožto úředního jazyka. Největší oporou režimu se po smrti předsedy vlády F. Schwarzenberga stal ministr vnitra Alexander Bach. Absolutistická vláda byla stále více upevňována. Jako příklad lze zmínit vytvoření Nejvyššího policejního úřadu, sepsání nového tiskového zákona nebo též sepsání stěžejního Spolkového zákona, který zakazoval vznik nových organizací, které by se jakkoliv, byť jen dotýkaly politiky.⁸

Z národního hlediska byla Bachova éra hodnocena značně negativně a nutno říci, že oprávněně. Redukována byla výuka češtiny na školách, téměř úplně byl potlačen veřejný život, pod politickým dozorem se ocitly i vědecké instituce, jako bylo například Muzeum.⁹ V důsledku změny poměrů byli Češi nuceni omezit rozvoj své národní politiky. Národní situace byla natolik neutěšená, že jediným východiskem byla tvorba národní kultury.

⁷ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 62–65.

⁸ Tamtéž, s. 66.

⁹ BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české*. 4. vyd. Praha: Paseka, 1997, s. 96.

V tomto období vznikala dodnes nejznámější díla spisovatelů, jako byl Karel Jaromír Erben nebo Božena Němcová. I přesto nastal v oblasti divadla a hudby hluboký útlum.¹⁰

Na koncepci vnitřního řešení uspořádání státu zareagoval císař vydáním dne 20. října 1860 tzv. Říjnového diplomu,¹¹ ve kterém byl zahrnut princip nedotknutelnosti dynastické moci, ale zároveň jednotlivé části monarchie měly svá historická práva. Zemské sněmy měly právo vydávat zákony, oproti tomu zahraniční politika, finance a vojenství bylo ponecháno pod společnou správou. I přes snahu unifikaci říše se objevovala tendence k dualistickému uspořádání. V Českých zemích se Říjnový diplom setkal ve skrze s pozitivním ohlasem, jakožto s nadějí do budoucna na federalizaci monarchie. V Uhrách se jednalo o nadšení minimální s převahou radikálního zpřetrhání vazeb mezi Uhry a Vídní. Napětí vzniklé vydáním Říjnového diplomu vyústilo ve změnu vlády. Do role státního ministra byl dosazen Anton Schmerling, podle něhož je označována nová tzv. Únorová (nebo též Schmerlingova) ústava vydaná dne 26. února 1861. Jejím nejdůležitějším bodem bylo utvrzení říšské rady jakožto parlamentu, byť jen s velmi omezenými pravomocemi. Říšská rada byla dvoukomorová a dělila se na Panskou sněmovnu, kde zástupce jmenoval přímo císař, a Poslaneckou sněmovnu, do které volily své zástupce zemské sněmy. Únorová ústava se tak stala kompromisem mezi centralizací a decentralizací.¹² Zástupci Českých zemí v Říšské radě marně hledali pro své národnostní požadavky větší podporu, a tak se rozhodli pro politiku tzv. pasivní rezistence.¹³

Svým centralistickým pojetím Únorová ústava vyvolávala nevoli, a nevyhovovala tak českým národním zájmům, naopak budila všeobecný odpor. I přesto 60. léta 19. století znamenala pro českou kulturu nebyvalý rozkvět a položila tak základ moderní občanské společnosti. Například lze uvést založení věhlasného pěveckého spolku Hlahol (1861), o jehož založení se významnou měrou zasloužil Bedřich Smetana. Další organizací byla tělovýchovná jednota Sokol (1862), která vznikla za přispění pražského mecenáše Jindřicha Fügnera a jako její nejvýznamnější představitel je dodnes vnímán cvičitel Miroslav Tyrš. Organizace působila nejprve pouze v Praze a později se začala rozpínat do všech koutů Českých zemí. Stavovská organizace Umělecká beseda (1863) se dělila na tři odbory, v jejichž čele stály tehdejší velmi významné osobnosti kulturního života. Ve vedení

¹⁰ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 66–67.

¹¹ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české*. 4. vyd. Praha: Paseka, 1997, s. 98.

¹² HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 77–78.

¹³ Tamtéž, s. 79.

kulturního odboru byl Bedřich Smetana, výtvarný odbor vedl Josef Mánes a za literárním odborem stál Vítězslav Hálek. Velmi moderní se v této době stalo zakládání knihoven, ochotnických divadelních spolků a dalších podobných organizací.¹⁴

Vyhrocené zahraničněpolitické problémy habsburské monarchie vyústily v roce 1866 v prusko-rakouskou válku, která přinesla ve svém důsledku mimo jiné i rakousko-uherské (maďarské) vyrovnání v roce 1867. Po tomto vážném vojenském konfliktu zavládl v habsburské monarchii mír, jenž byl vážně narušen až v roce 1914 atentátem na Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu. Z původního komplexu zemí, které spojoval panovník, se vytvořily de facto dva centralizované státy. Z hlediska modernizace společnosti byla významná i tzv. Prosincová ústava (1897), která přinesla pokrok v rámci občanské společnosti. V souvislosti s uznáním státního práva Uher se snažila dosáhnout stejných podmínek i česká strana. Tady byla situace daleko komplikovanější, a tak nemohly snahy vyústit ve stejný závěr jako v případě Uher.¹⁵ Významnou proměnou prošla česká politika vytvořením Českého (státoprávního) klubu, jehož předsedou byl zvolen F. L. Rieger. Vztah k říšské radě a ústavě vymezili státoprávním ohrazením, v němž zastávali historické státní právo zemí Koruny české. Jako tzv. drobečkovou politiku lze označit působení českých zástupců v říšské radě. Za velký úspěch lze považovat tzv. Stremayerova jazyková nařízení, ve kterých byla uznána rovnoprávnost češtiny a němčiny ve vnějším úřadování, tedy ve styku úřadů a veřejnosti. Jednací jazyk tedy ovlivňoval občan, a nikoliv direktivním nařízením úřad.¹⁶

Současně s vědeckým pokrokem a vznikem mnoha technických novinek se začala postupně formovat i moderní česká občanská společnost. S tím souvisí i rozvoj kultury, která se hned vedle jazyka stala eminentním rozlišovacím znakem národa. Přibližně od 80. let 19. století se kultura postupně odděluje od politiky, a stává se tak autonomní složkou národní existence. Nemalý vliv na rozvoj kulturního života mělo školství, které od 70. let 19. století zaznamenalo velký pokrok. Na přelomu století byl v Českých zemích vymýcen analfabetismus. Neustálé soupeření Čechů s Němci mělo za následek přibývání základních škol, gymnázií i škol odborných. Zvýšení vzdělanosti s sebou přineslo i osvětovou činnost, které se s nadšením věnovalo mnoho spolků a zájmových sdružení. Mimořádnou měrou na rozvoji kultury a vzdělanosti se podílel periodický tisk, který pronikal mezi nejširší vrstvy

¹⁴ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 80.

¹⁵ Tamtéž, s. 84.

¹⁶ Tamtéž, s. 90–91.

obyvatelstva. Účast na aktivním zapojení se do kulturního života byla převeliká, a tak vznikalo nespočet ochotnických divadelních spolků, pěvecká sdružení, dramatické a recitační spolky, amatérské kapely a další. Nebývale rostl i zájem o tělesnou kulturu, a tak se tělovýchovná jednota Sokol stala celonárodní masovou institucí.¹⁷ Sokolovny byly místem setkávání a jejich využití nebylo čistě sportovní, ale odehrávaly se zde také divadla či se promítaly filmy. K zábavě sloužily také hostince, kde se konaly povětšinou schůze spolků a scházela se společnost. Kavárny zastupovaly v tehdejší době především čítárny. Největším počinem v 19. století v oblasti kultury v Českých zemích bylo otevření Národního divadla v roce 1881, respektive zahájení jeho činnosti po ničivém požáru v roce 1883.¹⁸ Po vypuknutí 1. světové války zavládla v Čechách velmi sklíčená atmosféra. Česká politika byla téměř nečinná, a tak významná role přešla na tamní kulturu. Hlavním nástrojem kulturní politiky Rakouska se stala cenzura.¹⁹ Vojenský střet tak velkého rozsahu zasáhl do politického myšlení a zároveň otrásl duchovními i kulturními hodnotami několika generací.

2.1. Život v Tovačově

Významné události, které zanechaly v dějinách habsburské monarchie podstatnou stopu, se nevyhnuly ani Tovačovu. Malé městečko ležící uprostřed Moravy žilo dál svým ospalým životem a zásadní změny se dostávaly do života lidu jen pozvolna. Život na Hané byl totiž převážně zemědělského charakteru a jakékoliv vymoženosti byly přijímány velmi obezřetně.

Začátkem 19. století proběhly ve městě zásadní úpravy. V roce 1803 došlo ke zbourání valů a jejich přeměnu do podob zahrady. Postupně byly bořeny hradby a městské brány, což vedlo k většímu rozpínání se města.²⁰ Bourání hradeb předcházel velký požár v roce 1802, který vypukl v Židovské ulici a postihl celé město mimo zámek, faru a školu.²¹ Tovačovské panství náleželo od roku 1763 roku Kuenburgů. Původně zadlužené panství bylo jejich zásluhou renovováno a zároveň zde vznikl prosperující velkostatek. Předmětem jejich zájmu nebyly jen zámecké budovy, ale velkou měrou se podíleli na rozvoji celého panství. Na zámku založili kvalitní a rozsáhlou knihovnu a věnovali se také přírodním

¹⁷ HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998, s. 112–114.

¹⁸ BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české*. 4. vyd. Praha: Paseka, 1997, s. 135.

¹⁹ Tamtéž, s. 142.

²⁰ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Španilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 7.

²¹ UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013, s. 139.

vědám.²² Ani okolí Tovačova jim nebylo lhostejné, jelikož většina rybníků byla vysušena a na jejich místě se pěstovaly obiloviny.²³ Prvním představitelem rodu byl František Josef z Kuenburgu (*10. 4. 1714 – †4. 6. 1793), který se rozhodl celý zámek přestavět za účelem zřízení rodinného sídla. Bohužel celou situaci značně komplikoval nedostatek financí. Dnes je František Josef pochován v hrobce pod kostelem sv. Václava. Po jeho smrti přešel majetek tovačovského panství na nejmladšího syna Arnošta Josefa z Kuenburgu (*13. 10. 1762 – †10. 12. 1838). Ten se do dějin městečka zapsal především založením kolonie Annova a později také Arnoštova.²⁴ Hlavní příčinou zakládání takovýchto osad byla především tísnivá ekonomická situace a hledání nových zdrojů příjmů.²⁵ V místní literatuře lze také nalézt zdůvodnění, že Annov byl založen z důvodu jakéhosi vyjádření úcty k manželce Arnošta Anně Chrorinské.²⁶ Osada Annov změnila název na Annín na základě zákona ze dne 14. dubna 1920 č. 226 Sb. Dnes je místní částí Tovačova a jediné správné označení je dodnes Annín.²⁷ Arnošt Josef přenechal panství Tovačov svému synovi Janu Nepomukovi, hraběti z Kuenburgu (*21. 4. 1797 – †29. 9. 1878) za svého života, a to v roce 1832. Panské budovy byly opraveny nebo znovu postaveny a o tovačovský zámek bylo pečováno velmi dobře.²⁸ Teprve smrtí Jana Nepomuka z Kuenburgu v září roku 1878 dozněla v Tovačově doba feudální.²⁹ Jelikož byl Jan Nepomuk bezdětný, panství po jeho smrti přešlo na synovce Františka, hraběte z Kuenburgu (*13. 2. 1844 – †24. 10. 1900), který rozsáhlé majetky začal rozprodávat, a nakonec došlo i na Tovačov.³⁰

Již za pánů za Salmu (1600–1715) bylo zavedeno úřadování v němčině, a proto se všechna nařízení a jiná vrchnostenská sdělení děla většinou německy. I obec podávala vrchnosti žádosti a stížnosti německy. Vnitřní úřadování města probíhalo v jazyce českém. Zvrat nastal až počátkem 19. století, kdy i zástupci purkmistrovského úřadu začali úřadovat německy. Také v řemeslných ceších se začala němčina zavádět. Tyto nepřirozené poměry trvaly až do roku 1860.³¹

²² BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 43.

²³ Tamtéž, s. 8.

²⁴ Tamtéž, s. 43.

²⁵ VOŽDA, Gustav. *Počátky Annína*. Tovačov: KATOS, 1999, s. 7.

²⁶ UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013, s. 136.

²⁷ VOŽDA, Gustav. *Počátky Annína*. Tovačov: KATOS, 1999, s. 50.

²⁸ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 43.

²⁹ ŠTÉGER, Bohumír. *Tovačov 650 let městem*. Tovačov: Moravské tiskařské závody, 1971, s. 16.

³⁰ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 43.

³¹ UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013, s. 139.

Zřejmě do této doby nejvýznamnějším vojenským střetem byla dne 15. července 1866 bitva u Tovačova, která se odehrála ke konci prusko-rakouské války. I přesto, že bitva neměla na město destruktivní vliv, zanechala ve městě bolestnou stopu v podobě cholery. Po prohrané bitvě u Hradce Králové dne 3. července 1866 ustupovala rakouská vojska směrem k Olomouci. Od 11. července byly rakouské armádní sbory od Olomouce odesílány k Vídni, kde měly odrazit případný útok Prusů. Odsun vojska měl probíhat po trase k Tovačovu a dále ke Kojetínu a Kroměříži.³² Pruská brigáda generálmajora Malatkého dostala nařizení, aby se ze Stichovic přesunula do Tovačova a tam obsadila mosty přes Moravu. O 4. hodině ranní začal přesun přes Prostějov, Vrahovice, Kralice a Hrubčice do Tovačova. Rakouská Rothkirchova brigáda byla Tovačovu blíže, a tak se očekávalo, že Tovačovem projde dříve a ke střetu nedojde. Asi v 8:15 se nacházela Rothkirchova brigáda nedaleko Dubu nad Moravou a Prusové minuli Hrubčice. U obce Věrovany měl generál Rothkirch dobrý přehled o situaci na polích u Tovačova a mylně se domníval, že táhnoucí vojsko je rakouská brigáda Wöberova, a proto nařídil pochod. Pruská brigáda se okolo 9. hodiny nacházela u Viklického dvora, část pěšího pluku byla poslána k lesíku označovanému jako „Bažantnice“ a dvě setniny 4. pluku byly poslány do Tovačova za účelem zmocnění se města a mostu. Rakouská brigáda i boční stráž se přiblížily k lesíku, který se nacházel mezi silnicí a Viklickým dvorem. Došlo ke střetu a o lesík „Bažantnice“ se rozzařil krvavý boj. Prusové obsadili východní okraj lesa a Rakušané se snažili lesíku zmocnit, což jim znemožnila prudká palba z pruských jehlovek. Po krátkém boji byli Rakušané nuceni ustoupit a okolo 11. hodiny byl boj ukončen.³³ Na rakouské straně padlo 51 důstojníků a 1330 poddůstojníků a příslušníků mužstva. Prusů zahynulo v bitvě celkem 152, z toho 5 důstojníků a 147 mužů. Jako jediný Prus má dodnes vlastní pomník v místě bojů velitel fyzilírského praporu pěšího pluku č. 44 podplukovník Eduard von Behr. Posledním výstřelem však válka pro tovačovské občany neskončila, jelikož museli až do začátku září 1866 zajišťovat pruským vojákům ubytování a potraviny. Dodnes je připomínkou těchto krvavých bojů několik pomníků v okolí města, z nichž největší bychom našli u silnice vedoucí z Tovačova směrem na Olomouc.³⁴

³² BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 65.

³³ UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013, s. 148–150.

³⁴ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 66–67.

Přestože zprávy o dění v habsburské monarchii se do městečka dostávaly spíše se zpožděním, jistě se alespoň dostaly do povědomí širokých vrstev obyvatelstva. Daleko více na občany působily zprávy z nedalekého okolí, jako byly například spory v národní gardě v Přerově, příjezd císaře Ferdinanda do Olomouce nebo jednání Říšského sněmu ve městě Kroměříži. Je pravděpodobné, že některých z uvedených akcí se občané osobně účastnili. Do již zmíněných revolučních bojů v roce 1848 zasáhli i dva občané Tovačova. Leopold Hranáč byl jako student techniky členem spolku „Markomania“ a přímo se účastnil bojů na pražských barikádách. Po tom, co bylo povstání potlačeno, byl odsouzen k smrti, ale aby se vyhnul rozsudku, uprchl do Dalmácie. Zde byl rozpoznán a vydán zpět rakouským úřadům. Trest smrti mu byl zmírněn na osmnáctileté uvěznění v těžkém žaláři v kasematech v pevnosti na Slovensku. Nakonec v roce 1856 dostal milost a s velmi vetchým zdravím se vrátil do Tovačova. Spolu se svým bratrem Aloisem byl mlynářem na zdejším mlýně.

Dalším aktivním občanem byl tovačovský rodák Arnošt Förchtgott Tovačovský (Příloha č. 1: Arnošt Förchtgott Tovačovský), který se významně podílel na rozkvětu slovanské kultury ve Vídni. Za dob svého studia práv a filosofie v Olomouci se pod vlivem prof. Aloise Vojtěcha Šembery zapojil do národně českého hnutí.³⁵ Arnošt byl jedním z nejaktivnějších činitelů veřejného a politického života. Od roku 1847 řídil studentský pěvecký sbor, organizoval pěvecká a hudební vystoupení v rámci přestávek divadelních inscenací. Ze skladatelské činnosti vyniká především česká skladba „Přijde jaro, přijde“, která odrážela touhu po osvobození na habsburské monarchii. Slovanská Lípa, tedy první politický spolek na Moravě, přiměl Arnošta k aktivnímu jednání ve věci revolučních požadavků studentů a českého života. V čele jedné ze dvou studentských legií se účastnil také cvičení ve zbrani a část studentů později odjela do Vídně, kde jejich pomoc nebyla potřeba, a proto se přesunuli na Slovanský sjezd do Prahy, svolaný na 30. května 1848. Byl také členem desetičlenného prozatímního výboru Slovanské Lípy, jejíž činností byla organizace českých divadelních představení a české hudby. Arnošt Förchtgott Tovačovský řídil hudbu a zpěv na politických akcích revolučních demokratů.³⁶ Po celkovém utlumení revolučního nadšení odešel Arnošt z Olomouce do Vídně, kde se věnoval převážně zpěvu a hudbě a byl také zapsán jako posluchač na studium práv. Nakonec u něj zvítězila láska k hudbě a studia ve Vídni zanechal. Později onemocněl tyfem a plicní tuberkulózou, což ho přimělo začat přemýšlet o návratu zpět do Olomouce. V rodině hraběte Terlago, kde působil

³⁵ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: KATOS, 1996, s. 11.

³⁶ GAJDICA, František. *Arnošt Förchtgott Tovačovský pěvec jara*. Druhé. Tovačov: KATOS, 1999, s. 10–12.

jako vychovatel, se seznámil se svojí budoucí ženou vdovou Žofií Bergauerovou, se kterou uzavřel sňatek v roce 1870. Jeho manželka byla velmi marnotratná, a tak manželství nebylo šťastné, jelikož finanční obtíže byly na denním pořádku. Od roku 1860 působil Arnošt jako profesor hudby na učitelském ústavu u sv. Anny ve Vídni, dále zastával funkci ředitele církevních sborů ústavu. Ve Vídni byl naprosto stržen kulturou a jako člen působil v Singakademii, Wiener Männer-Gesangverein a ve Spolku pro zvelebení církevní hudby. Do české společnosti ve Vídni jej uvedl prof. František Ševčík-Jedovnický a také ho seznámil s Ferdinandem Hallerem, který pořádal slovanské besedy a koncerty. V této době si počestil jméno na „Bohaboj“ a přidal přídomek Tovačovský podle místa svého narození. Jelikož byla ve Vídni početná česká menšina, spolupořádal Arnošt hudební besedy a koncerty. Dne 21. května 1862 byl založen Zpěvácký spolek slovanský, na jehož ustavující valné hromadě byl zvolen sbormistrem.³⁷ Celkem napsal pro spolek 38 skladeb a zúčastnil se s ním zájezdu do Brna (1863), Prahy (1864), Uherského Hradiště, Kroměříže a Přerova (1874), ale to už u něj naplno propukla tuberkulóza. O jeho oblíbenosti mezi vlastenci nejen ve Vídni, ale i v Čechách máme důkaz v podobě uskutečněné sbírky, která byla zřízena za účelem Förchtgottovy léčby na jihu. I přes těžkou nemoc byl členem spolku Pokrok, Slavoj a přátelské styky udržoval se Slovanskou besedou a Zpěváckým spolkem. Jeho zásluhou byla převaha slovanských písní ve spolcích a svoji vynikající skladatelskou činností dokázal sjednotit rozdílné názory a posilovat lásku ke své vlasti. Roku 1871 mu car Alexandr I. udělil zlatou medaili pro umění a vědu na stužce řádu svatoanenského za práci ředitele pěveckého sboru v souboru carského ruského vyslanectví. Od rakouské vlády získal v roce 1872 z nadace pro umělce 400 zl. a jiná vyznamenání. Bohužel i přes veškeré úspěchy se mu nikdy nepodařilo překonat nepříznivou finanční situaci. Ve své umělecké tvorbě byl inspirován především svojí osobní účastí na revolučním hnutí po březnu 1848, dále také aktivní prací ve Slovanské Lípě, v Šemberově vlastenecké skupině a plodným kulturním životem ve Vídni.³⁸ Velký důraz kladl Arnošt na slovanství, toužil po sjednocení všech Slovanů a jako velký rusofil se dne 15. srpna 1874 účastnil slavnostního svěcení ruského kostela sv. Mikuláše v Praze. V této době se již cítil velmi nemocen, poté se léčil v Teplicích nad Bečvou, ale bohužel se mu nepodařilo uzdravit se. Po návratu do Vídně složil svůj poslední mužský sbor. Dne 25. dubna 1874 se ještě zúčastnil oslav Kollárových ve Vídni a dne 20. srpna byl přítomen oslavám Komenského v Přerově. Zemřel dne 18. prosince

³⁷ GAJDICA, František. *Arnošt Förchtgott Tovačovský pěvec jara*. Druhé. Tovačov: KATOS, 1999, s. 13–15.

³⁸ Tamtéž, s. 16–18.

1874 ve Vídni a je pochován v čestném hrobě města Vídně na Ústředním hřbitově v Simmeringu.

Dva roky po jeho úmrtí se konala dne 15. srpna 1876 v Tovačově slavnost za účelem odhalení pamětní desky na jeho rodném domě. Dodnes se lze na budově zdejší základní školy dočíst: „Zde narodil se 28. prosince 1825 Arnošt Förchtgott-Tovačovský († ve Vídni 18. prosince 1874.).“ O velkoleposti slavnosti vypovídá i účast mnoha zpěváckých spolků a besed z okolí. Průvodu k jeho rodnému domu se zúčastnili banderia z Lobodic a Oplocan, hasiči z Tovačova i Přerova, veteráni z Lobodic, sokolové z Prahy i Vídně, zástupci Akademického spolku ve Vídni, zastupitelé města Tovačova, Přerova, Kojetína a Nové Vsi, Občanská beseda v Hrubčicích, zpěvácký spolek Jaroslav z Kojetína, Moravan z Kroměříže, Přerub z Přerova, Občanská beseda v Tovačově a zástupci pěveckého a čtenářského spolku Haná z Vyškova. Na konci průvodu šli banderisté z Ivaně.³⁹

V roce 1887 koupil panství Tovačov za 2.700.000 zlatých ostravský uhlobaron David Gutmann⁴⁰ (*2. 12. 1834 – †14. 5. 1912), který pocházel ze skromné židovské rodiny v Lipníku nad Bečvou. V roce 1859 pojal za manželku Sofii Latzko (1839-1902), se kterou měl šest dcer a syna Ludwiga, který se oženil s Matyldou, jež byla dcerou ruského tajného rady barona Horatia von Günzburg. Davidovým rodovým heslem bylo „Alles zur zeit“ neboli „Všeho do času“.⁴¹ Tovačovský zámek si zvolil především k reprezentaci a z toho důvodu bylo nutné provést rozsáhlou rekonstrukci. V letech 1889–1890 nechal vystavět nové křídlo v novorenesančním stylu, jehož architektem byl prostějovský rodák Max Fleischer. Významným počinem bylo zbudování cukrovaru v Anníně v letech 1890–1891, s čímž souviselo i zavedení pěstování cukrové řepy v okolí Tovačova. Produkce řepy činila 350–400.000 q, ale zisk značně snižovaly náklady na dopravu. Proto David Gutmann postupně prosadil zbudování železniční tratě z Kojetína do Tovačova. Dráha byla uvedena do provozu v roce 1895. S výstavbou cukrovaru započalo i zprůmyslňování města, kdy nelze opomenout například zřízení sladovny (1901), mlýna, elektrárny, pily (1905), výroby lihovin a sodové vody (1910), parní mlékárny a výroby cementového zboží (1911). V této éře rozkvětu město dosáhlo největšího počtu obyvatel a tehdy zde žilo 3.156 osob.⁴² O podnikavém duchu Davida Gutmanna svědčí i jeho úspěchy v oblasti profesní.

³⁹ GAJDICA, František. *Arnošt Förchtgott Tovačovský pěvec jara*. Druhé. Tovačov: KATOS, 1999, s. 18–21.

⁴⁰ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Španilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 43–45.

⁴¹ Tamtéž, s. 46–47.

⁴² Tamtéž, s. 8.

Se svým bratrem Wilhelmem založil firmu „Gebrüder Gutmann, Wien“, a nutno podotknout, že se jim v podnikání neskonalé dařilo. Od roku 1857 převzali obchod s uhlím na Ostravsku. Uhlí dodávali do významných podniků, jakými byly cukrovary, plynárny, železniční a lodní společnosti. Od počátku 70. let se jim podařilo obratnou politikou ovládnout téměř polovinu těžby uhlí a výroby koksu na Ostravsku. Důležitým spojencem se jim stali Rothschildové, se kterými vlastnili Vítkovické železárny, v podobě 49 % majetkového podílu. Pod jejich vedením se Vítkovice staly největší železárnou v rámci habsburské monarchie. Zásadní proměnou prošlo i samotné město Vítkovice, kde nechali Gutmannové zbudovat kostel, knihovnu, park, nemocnici, školu, školku, divadelní a hudební sál. Koncem 19. století měli Gutmannové okolo 50.000 zaměstnanců, kteří působili v několika závodech. Jednalo se například o cementárnu, cihelnu, vagonku, lokomotivku či továrnu na šamotové cihly, dále celulózku, sladovnu, přádelnu juty, tkalcovnu, cukrovary a železniční lokálky. Aby zajistili železárnám tu nejkvalitnější surovinu, koupili také lom na železnou rudu ve Švédsku. Jejich zájmům nešla také podpora vzdělávacích a kulturních institucí. Stali se zakladateli dětské nemocnice ve Vídni, ústavu pro invalidy v Kremži a nadace pro pomoc Židům v Haliči. Celkem přispívali na 30 zdravotnických zařízení. I z výše uvedených důvodů byli v roce 1878 povýšeni do rytířského stavu.⁴³ Po první světové válce muselo dojít k rozdělení podniků, z důvodu politických obstrukcí. Vláda nově vzniklého Československa se snažila omezit moc zahraničních majitelů. Poté následovala meziválečná hospodářská krize. Velkou ránu zasadil Gutmannům příchod nacistů, což prakticky znamenalo konec jejich velkého impéria. Posledním žijícím Gutmannem na Tovačově byl do roku 1939 dr. Vilém Hermann, který, přestože byl německým nacionalistou, správně odhadl nebezpečí, které mu hrozilo, a ještě před válkou stihl emigrovat do Švýcarska.

3. Vymezení spolků a spolkové činnosti

V této kapitole bych se ráda věnovala spolkům z pohledu právní vědy. Není mým cílem dopodrobna představovat definice týkající se spolkového práva. Na druhou stranu považuji za vhodné alespoň částečně nastínit vývoj spolčovacích práva a s tím související zakládání spolků. Dnes si jen velmi těžko umíme představit život bez moderních technologií a vymožeností, které nám výrazně usnadňují každodenní kontakt s okolím. Právo shromažďovací plnilo a dodnes plní totožnou funkci jako televize či internet a zastává

⁴³ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 45–47.

důležitou úlohu v rámci komunikace. Proto není k údivu, že právo ke shromažďování bylo prioritou pro společnost, naopak mohlo vážně ohrozit vládnoucí vrstvu, respektive samotného panovníka. Tento stručný exkurz je také dobrou oporou pro pozdější období naší historie, jelikož právě rakouská a později rakousko-uherská legislativa dala pevný základ pro přejímání velkého množství legislativních předpisů do právní praxe Československého státu a výjimkou není ani spolkové právo. O důsledném a precizním zpracování legislativních dokumentů vztahujících se ke spolkovému právu svědčí i fakt, že některé zákony platily nepřetržitě až do roku 1951.⁴⁴

3.1. Definice spolku

Ačkoliv se může na první pohled zdát, že právo shromažďovací se ve společnosti uplatňovalo od pradávna, po bližším zkoumání dojdeme k závěru, že nikoliv. Stopy prvního shromažďovacího práva bychom našli až ve starém Řecku a Římě. Tato právní úprava se časově neshoduje s předmětem našeho zkoumání, a proto se jí nebudeme blíže věnovat. Na území našeho státu, který byl v námi sledovaném období součástí Rakouského císařství a později Rakouska-Uherska, bylo shromažďování upraveno spolkovými zákony. Jak již bylo napsáno v předchozí kapitole, vydání první ústavy v rakouské monarchii lze považovat za obrat v rámci chápání občanských práv. Dřívější a dá se říci i prozatím opatrnější Pillersdorffova ústava přiznávala občanům respektování národní rovnoprávnosti, osobní i náboženskou svobodu, svobodu tisku, ústavnost soudního řízení a další. Konkrétně v § 22 bylo občanům přiznáno právo na zakládání spolků. Právní rámec nebyl pouhým direktivním předpisem, ale také zasahoval do vnitřní organizace spolků a ovlivňoval jejich chod. O právu spolkovacím se lze dočíst též v § 7 v ústavě z března 1849, kdy vznik spolku byl podmíněn cílem, účelem a prostředky, které samo sebou musely být v souladu s oficiálním státním smýšlením. Dne 17. března 1849 byl nad spolkovou činností ustanoven policejní dohled. Na nevýdělečné spolky se nevztahovalo zvláštní úřední povolení. Koncese byla nutná pouze v případě výdělečného spolku. I v předchozí části práce uvedené Silvestrovské patenty značně zasáhly spolkovou činnost. Nařízením č. 246 říšského zákoníku byly zakázány všechny spolky politické. Také ostatních spolků se týkaly mnohé restriktce a omezení. Lze zmínit například zákaz zřizování poboček a vedení korespondence.⁴⁵

⁴⁴ VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 6.

⁴⁵ Tamtéž, s. 5–6.

V naší moderní době je svoboda shromažďovací základním lidským právem a je zakotvena v celé řadě právních předpisů. Především ho lze primárně dohledat v Listině základních práv a svobod ve článku 20, který sdružování osob upravuje takto:

„Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.“⁴⁶

S právem na sdružování poté úzce souvisí mimo jiné spolková činnost. Pokud bychom nahlédli do nynějšího právního předpisu, konkrétně do nového občanského zákoníku, tedy zákona č. 89/2012 Sb., najdeme v § 214 přesnou definici spolku a ta zní:

„Alespoň tři osoby vedené společným zájmem mohou založit k jeho naplňování spolek jako samostatný a dobrovolný svazek členů a spolčovat se v něm.“⁴⁷

Z tohoto ustanovení vyplývá, že spolek mohou založit minimálně tři osoby, které mají zájem na společném konání a ve spolku se angažují dobrovolně. Dnes tedy máme spolky přesně definované a právně zakotvené. Ovšem pokud bychom se ohlédlí do námi sledovaného období, žádná právní a jednotná definice spolku v zákoně neexistovala. Praxe se nejčastěji odvolávala na definici Jiřího Pražáka.⁴⁸ V jeho publikaci, týkající se rakouského práva ústavního, se lze dočíst tuto definici:

„Spolkem nazýváme dobrovolné, trvalé spojení se několika osob v organismus, samostatnou osobnost reprezentující, k dosažení některého účelu životního.“⁴⁹

Autor definice dále upozorňuje na důležitost rozeznávat spolek od společnosti, tedy societas, která představuje jakékoliv společenství, ve kterém se jednotlivci nacházejí. Zatímco společnost nepojí účastníky v samostatný organismus, spolek představuje jednotu, která existuje samostatně a nezávisle na osobnostech jednotlivých účastníků. Ke spolkům byly řazeny též útvary, které nepředstavují samostatné právnické osoby, ale spíše reprezentují jednotu osob pod společným názvem. Takto byly posuzovány akciové společnosti a společenstva svépomocná. Dále bylo nutné rozeznávat spolky od veřejných korporací, a to především záviselo na rozdílu vymezení práva veřejného oproti právu

⁴⁶Listina základních práv a svobod. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 1992 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁴⁷ČESKÁ REPUBLIKA. Občanský zákoník. In: *Zákony a stanoviska*. 2012, číslo 89. Dostupné také z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/NOZ_interaktiv.pdf

⁴⁸VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 7.

⁴⁹PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní: Část třetí. Ústava říšská*. Praha: Jednota právnická v Praze, 1902, s. 78.

soukromému. Další rozdíl tkvěl v tom, že korporace nebyly závislé na dobrovolném usnesení jejich členů. V této komparaci je spolek dobrovolným spojením rázu soukromého. Vznik, účast, působení spolku, prostředky k dosažení účelu spolku, to vše je závislé na usnesení účastníků a vše je také stvrzeno ve stanovách spolku, které deklarují spolek jako takový. V rámci korporací je existence upravena především zákonem, ovšem někdy je možno se setkat i se stanovami.⁵⁰

3.2. Spolkový zákon č. 253/1852

Spolkový patent, který byl vydán dne 26. listopadu 1852 a publikován pod číslem 253 říšského zákoníku, zakotvil formálně spolčovací právo. Fakticky byla ponechána jen ustanovení, která usměrňovala činnost výdělečných spolků. Stále platil zákaz zakládání spolků politicky motivovaných a také spolků se sociálním zaměřením. Takto nastavená opatření byla vnímána jako nedostačující a z tohoto důvodu bylo přistoupeno k jejich zesílení. Jako příklad lze uvést příkaz, aby hostinští netrpěli uzavřenou společností, byť v oddělených místnostech. Patent také obnovoval koncesní systém, což formálně znamenalo, že spolek bylo možno založit pouze na základě předchozího úředního povolení. Po konkordátu státu a církve bylo od roku 1856 možné zakládat katolicky orientované spolky, a to bez souhlasu politických úřadů. Klíčový význam pro spolkovou a shromažďovací činnost mělo obnovení ústavnosti v roce 1861, v důsledku čehož byl vydán i nový shromažďovací a spolčovací zákon.⁵¹

3.3. Spolkový zákon č. 134/1867

Pro sledované období byl podstatný spolkový zákon vydaný dne 15. listopadu 1867 pod číslem 134 ř. z. o právu spolčovacím a byl dlouho základním právním předpisem, který vymezoval jedno z mnoha nově žádaných práv. Pokud bychom se oprostili od méně významných změn, které byly provedeny, lze konstatovat, že časová působnost tohoto právního předpisu byla až extrémně dlouhá. Náš právní řád akceptoval tento předpis celkem 84 let, a to až do roku 1951, z čehož vyplývá jeho excelentní a výrazně nadčasové zpracování. Zákon umožňoval zřizovat spolky jen podle toho, co bylo v tomto zákoně dovoleno. Ve skutečnosti tak mohly vzniknout pouze dva typy spolků, a to konkrétně spolky nepolitické, jimž náležela první část zákona, a spolky politické byly vymezeny druhou částí

⁵⁰ PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní: Část třetí. Ústava říšská*. Praha: Jednota právnická v Praze, 1902, s. 78–80.

⁵¹ VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919 - 1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 6.

zákonu. Pojem spolek nebyl v zákonu nijak definován. Jako spolky byla akceptována sdružení, která přijala požadavky tímto zákonem stanovené. Výjimkou byly jmenovitě vyjmenované právnické osoby, které se řídily zvláštními předpisy, jež se na ně vztahovaly. K takovýmto spolkům, které nepodléhaly spolkovému zákonu, patřily spolky a společnosti, které byly zakládány za účelem zisku, bankovní spolky, kreditní a pojišťovací, důchodní ústavy, spořitelny a půjčovny. Spolkový zákon dále nepostihoval duchovní řády, kongregace a náboženská společenstva. Do zvláštního režimu živnostenských zákonů patřila společenstva a pomocné živnostenské pokladnice. K obměně oproti zákonu č. 253/1852 došlo v rámci koncesní soustavy, která již nepodléhala volnému uvážení orgánu státní správy.⁵²

Zakladatelé spolku měli povinnost oznámit svůj záměr zemskému úřadu v obvodě sídla spolku. Současně zakladatelé museli předložit spolkové stanovy, do kterých dle tohoto zákona mohl nahlížet kdokoliv z okresního úřadu či státního policejního úřadu. Spolkový zákon neukládal povinnost uvádět ve stanovách název, ale z praktického hlediska to bylo běžnou praxí. Do stanov se musely zapsat mnohé skutečnosti týkající se například účelu spolku a prostředků, které umožnily vznik spolku. Zemský úřad měl pravomoc spolek do 4 týdnů od podání žádosti zakázat, pokud by spolek byl proti zákonu. Stanovy musely obsahovat i způsob vytvoření spolku, čímž byla kladena na zakladatele povinnost svolat ustavující shromáždění za účelem zvolení statutárních orgánů. Za sídlo spolku stačilo zvolit politickou obec. Také práva a povinnosti členů spolku byly nezbytně nutnou součástí stanov. Zákon umožňoval rozdělit členy do několika skupin, jako byli členové zakládající, činní, čestní a další. Tyto skupiny členů musely mít definována práva a povinnosti, které jim náležely. Rozlišení členů bylo možné na základě pasivního a aktivního volebního práva, dále účasti na spolkových schůzích a jiných událostech spolku, nebo odlišnou povinností platby členských příspěvků. Orgány spolku byly rozčleněny do třech kategorií a jednalo se o orgán rozhodující, orgán výkonný a orgán kontrolní. V rámci stanov musely být orgány nejen vyjmenovány, nýbrž muselo být určeno jejich složení včetně vymezení přesných kompetencí. Platnost usnesení orgánů byla též ošetřena v rámci stanov. Například bylo zapotřebí uvést počet členů nutných ke schválení návrhu rozhodujících spolkových orgánů, nebo jaká kvóta určuje platnost usnesení daného orgánu. Spolková rozhodnutí mohla být publikována na základě rozličných pravidel, jejichž forma nemusela být identická. Stanovy

⁵² VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919 - 1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 6–7.

se též musely dotýkat řešení sporů ve spolku. Záměrem spolku mělo být většinou vytvoření smířčího orgánu, jehož cílem by bylo řešení případných sporů. Vzhledem ke skutečnosti dobrovolné účasti ve spolku mohl každý člen spolek svévolně opustit. Na venek zastupoval spolek předseda spolku či starosta a na důležitých písemných projevech se podíleli ještě další funkcionáři. Nejen činnost spolku jako taková, ale i jeho zánik musel být upraven ve stanovách. Obvykle tyto pravomoci byly ponechány nejvyššímu spolkovému orgánu.⁵³

Výše uvedené a splněné podmínky byly předpokladem pro zdárné založení spolku, který na žádost potvrdil zemský úřad, případně ministerstvo vnitra. Všechna zapsaná pravidla pro zřízení spolku musela být respektována, a to i v případě změny stanov spolku existujícího, při zahájení provozu nových poboček i při integraci více spolků dohromady. Jestliže bylo nutné změnit stanovы spolku, musela se změna nejdříve provést způsobem předepsaným ve stanovách nynějších. Potom bylo možno nové stanovы předložit příslušným úřadům k posouzení. Pobočné spolky bylo možno zřídit jen, pokud byly apolitické. Právně byl pobočný spolek závislý na spolku hlavním. Nepolitické spolky směly zřizovat svazy, a to za předpokladu, že byly zřízeny již existujícími spolky. Ve svazech platila totožná pravidla jako ve spolku. Oznamovací povinnost nepříslušela pouze aktu zřízení spolku či změně jeho stanov. Představitelé byli povinni oznámit do tří dnů od vzniku jména a adresy členů a jméno zástupce spolku pro jednání navenek. Tyto informace bylo nutno nahlásit místnímu státnímu úřadu bezpečnosti, nebo politickému úřadu okresnímu. Těmto institucím měly být postoupeny další dokumenty za účelem informovanosti o spolku. Mezi takové dokumenty lze zařadit zprávy, které informovaly o počtu členů, jednací výkazy, nebo zprávy o činnosti. Za nedodržení výše uvedeného hrozila spolku sankce ve formě peněžité pokuty. Ohlašovat bylo též nutné, kdy a kde proběhnou spolková shromáždění, a toto ohlášení učinit nejpozději do 24 hodin před shromážděním příslušnému úřadu. Taková shromáždění směla být veřejná, avšak konat se musela v uzavřených místnostech. V případě konání shromáždění na otevřeném prostranství bylo nutné požádat o povolení. Při účasti nečlenů na shromáždění na ně nebylo pohlíženo jako na účastníky jednání.⁵⁴ Důležitou úlohu ve spolku měl předseda, který dohlížel na valnou úroveň spolkových shromáždění a v případě nutnosti měl ihned zakročit, pokud by docházelo k protizákonnému jednání. V případě nerespektování jeho pokynů měl povinnost celé shromáždění ukončit. Jeho povinností bylo také dohlížet na členy, aby nenavštěvovali spolková shromáždění se zbraněmi. O tom, že každý spolek

⁵³ VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 10–11.

⁵⁴ Tamtéž, s. 6.

byl plně pod kontrolou státu, svědčí i další prostředky, které mohly úřady využít, pokud by ve spolku docházelo k nepravostem. Právo vyslat svého zástupce měl okresní úřad nebo úřad policejní na každé shromáždění spolku. Povinností spolku bylo tomuto vyslanci zajistit vybrané místo, které si zvolil, a také poskytnout veškeré informace o navrhovatelích a řečnících na požádání. Dále měl vyslanec právo na sepsání protokolu, jehož obsahem by byla všechna usnesení a projednané věci na shromáždění. Vyslaný úředník mohl v případě shromáždění spolku a zároveň nedodržení nařízení zákona shromáždění zakázat a s přihlédnutím k situaci ho rozpustit. Velké pravomoci měl také v průběhu konání shromáždění, které mu na základě protizákonných okolností, jednání mimo stanovenou oblast stanovami, nebo pokud by shromáždění bylo nebezpečné veřejnému pořádku, umožňovaly schůzi zakázat. Po takovémto ukončení schůze byli všichni přítomní povinni místo opustit a rozejít se. Donucovací prostředky mohly být použity proti osobám, které by se nechtěly řídit úředním nařízením. Přísnější restrikce až úplné rozpuštění spolku mohlo nastat v případě, že některá usnesení spolku byla v rozporu s trestním zákonem nebo by spolek ohrožoval autoritu zákonodárné či exekutivní moci.⁵⁵

Předmětem druhé části předpisu č. 134/1867 ř. z. byly spolky politické, kterým příslušel jiný režim oproti spolkům nepolitickým. Závazné pro ně byly normy v prvním oddíle zákona, stejně jako spolkům nepolitickým, navíc musely respektovat další ustanovení. Rozhodnutí o povaze spolku měl v kompetenci úřad, který přijímal oznámení o vytvoření nového spolku. Členství v politickém spolku nebylo přiznáno ženám, cizincům ani nezletilým osobám. Státní policejní úřad či okresní úřad musel dostat oznámení o všech členech spolku do tří dnů od zahájení činnosti spolku. Každý nový člen musel být taktéž nahlášen do tří dnů od přijetí. Z důvodu dokonalé evidence ze strany úřadů bylo nařízeno jednou ročně předložit úplný soupis členů. Spolky politické nemohly mít své pobočky, zakázáno bylo slučování a taktéž navazování jakýchkoliv kontaktů.⁵⁶

Ve třetí části zákona bylo možno se dočíst ustanovení trestná a závěrečná. Na porušení spolkového zákona bylo nahlíženo jako na přestupek, pokud ovšem došlo k trestnému činu. Přestupek byl trestán vězením s maximální délkou šest týdnů nebo pokutou do výše dvou set zlatých. Jako přestupek bylo kvalifikováno založení tajného spolku nebo nedodržení oznamovací povinnosti před zahájením či během působení spolku. Skutková podstata

⁵⁵ VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11–12.

⁵⁶ Tamtéž, s. 12.

přestupku byla naplněna i tehdy, pokud byl spolek úřady zakázán, avšak fakticky stále činnost vyvíjel. Jako přestupek mohla být hodnocena i aktivní účast nečlenů nebo také hostů na shromáždění, dále také účast na schůzi se zbraní. Pokud by nebylo vyhověno dohlížejícímu orgánu zvolit si místo nebo by mu nebylo poskytnuto dostatečné množství informací o řečnících či usnesení, opět by se jednalo o přestupek. To samé platilo ohledně neuposlechnutí příkazu skončit jednání nebo spolek rozpustit úplně. Spolek jako takový sice nebyl postihnutelný, jelikož přestupku se mohly dopustit pouze osoby fyzické, avšak případná pokuta měly být vyplacena z majetku spolku. Závěrečná ustanovení se dotýkala dočasného omezení spolků, a to v případě války nebo vnitřních rozbrojů. Vládě byla svěřena pravomoc změny zákona. Původní podoba zákona neprošla v nadcházejících letech významnými obměnami, pouze jednotlivé druhy spolků byly doplňovány příslušnými prováděcími předpisy.⁵⁷

⁵⁷ VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 12–13.

4. Historický vývoj spolků v Tovačově

Počátky vývoje kulturního života ve městě nejsou jen důsledkem uvolněných poměrů druhé poloviny 19. století, ale naopak mají velmi silné kořeny v dávné historii. Nejen tvrdá práce a dřina na polích byla denním chlebem obyvatelům rozlehlé a úrodné Hané. Již v hlubokém středověku bychom mohli najít zmínku o kulturní události, která přesahuje hranice nejen města, ale dokonce i kraje. Již v dobách slavného moravského šlechtice, právníka a významného státníka, politika a v neposlední řadě majitele Tovačova Ctibora II. Tovačovského z Cimburka se konaly podstatné kulturní události. V roce 1475 se v Tovačově závodilo v běhu a závod byl nazván „O vuol krmný“. Lehce si lze z názvu vyvodit, že vítěz získal vykrmeného vola. Taková akce byla bezprecedentní a o její výjimečnosti svědčí i fakt, že šlo o první závody v běhu na Moravě.⁵⁸ Startovné pro muže bylo vyměřeno na 15 kr. a ženy za účast v závodě zaplatily 2 groše. Nejrychlejší běžkyně získala 6 loktů látky.⁵⁹ O počátcích moderního kulturního života můžeme mluvit až ve druhé polovině 19. století. I přes uvolněnější poměry politické, kulturní a národní se jen pozvolna dostával závan větší svobody do malého městečka ležícího ve středu Moravy.

Záměrem této kapitoly je podat stručný nástin vývoje kulturního života v Tovačově ve druhé polovině 19. století a na začátku 20. století. Jednotlivé spolky jsou řazeny chronologicky, tedy od těch nejstarších až po nejmladší. Podkapitoly představují konkrétní spolky, jejich fungování a aktivity. Souhrnně lze říci, že všechny uvedené spolky byly zakládány s notným vlasteneckým uvědoměním, které odpovídalo tehdejšímu poměru ve společnosti. Úmyslem je také demonstrovat fakt, že každý spolek se nesoustředil pouze na jeho hlavní činnost, nýbrž jednotlivé spolky tvořily jakousi pospolitost v rámci kulturního a společenského života ve městě. Příkladem této skutečnosti může být též participace jednotlivých spolků na družném životě ve městě.

4.1. Občanská záložna

Cílem této podkapitoly je představit Občanskou záložnu, jakožto významnou instituci založenou v 50. letech 19. století v Tovačově. Důvodem zařazení této zdánlivě nesouvisející kapitoly je značné propojení s později vznikajícími spolky, neboť nebyť občanské záložny, jen stěží by došlo k rozvoji kulturního, politického a sociálního života ve městě. Zatímco jedna část vlastenců se snažila o obrodu národa cestou literární a kulturní

⁵⁸ ŠTÉGER, Bohumír. *Tovačov 650 let městem*. Tovačov: Moravské tiskařské závody, 1971, s. 14.

⁵⁹ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: KATOS, 1996, s. 4.

osvěty, druhá část vlastenců byla přesvědčena o významnosti finanční nezávislosti. Před vznikem takovýchto peněžních ústavů bylo běžnou praxí půjčování finančních prostředků od bohatých Židů. Nejinak tomu bylo i v Tovačově, jelikož bychom i zde našli velmi početnou židovskou komunitu, jejíž kořeny sahají až do roku 1454. V tomto roce totiž poskytl azyl Židům vyhnaným z Olomouce Jan Tovačovský.⁶⁰

S postupujícím národním uvědoměním vyvstala nutnost zakládání peněžních ústavů. Postupně si české obyvatelstvo začalo uvědomovat, že nejen množением statků duchovních, nýbrž i hmotných přispěje ke svojí nezávislosti. Ke konci padesátých let došlo k zakládání záložen, skupování statků, stavění továren, zřizování pojišťoven a masivnímu rozšiřování českého školství. Původně byly záložny označovány jako tzv. záložní kasy.⁶¹ Úplně první občanská záložna v Rakousku-Uhersku vznikla v roce 1857 v Lublani. V českých zemích vznikaly první záložny především ve městech s převahou německého obyvatelstva. Za zakladatele a propagátora prospěšnosti záložen je považován František Šimáček, který vyzdvihoval prospěšnost a vliv na mravní a hmotné statky především u řemeslnického stavu.⁶²

Občanská záložna v Tovačově byla oficiálně založena z podnětu Občanské besedy dne 28. srpna 1864 v místnostech Občanské besedy. Iniciátorem vzniku peněžního ústavu, jenž vznikl za účelem levného půjčování peněz, byl P. Ignát Wurm, jenž získal čestné členství po schválení výborem dne 24. března 1865. Původně se platíval úrok až 1 zl. měsíčně ze 100 zl., ale nebylo výjimkou platit i 1 zl. týdně, přičemž úrok tak činil 52 %. Přímým dokladem o založení záložny je protokol ze dne 28. srpna 1864. Z protokolu je možno se dočíst, že schůze byla zahájena v 16:00 přednostou Občanské besedy, přítomen byl i vládní komisař a zároveň měšťanosta Jan Hranáč, dále se schůze účastnilo 24 občanů. Po oznámení účelu schůze se přítomní radili o navržených stanovách, které předložil výbor Občanské besedy. Předložené stanovy byly přijaty. Volba prozatímního zastupitelstva mohla proběhnout, dle výměru ze dne 22. srpna 1864 č. 3712 c. k. okresního úřadu kojetínského, až po potvrzení předložených stanov. Tato volba byla stanovena na den 11. září 1864 na 16:00 a opět měla proběhnout v místnostech Občanské besedy. Zakládací listinu podepsali

⁶⁰ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: KATOS, 1996, s. 3.

⁶¹ SCHREYER, Josef. *Dějiny svépomocných záložen českých*. Praha: Jednota záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1891, s. 3–4.

⁶² Tamtéž, s. 7.

František Štéger a Jan Šneider.⁶³ Zde je nutno vyzdvihnout jméno Františka Štégera (Příloha č. 2), jakožto velmi významné osobnosti Tovačova, a nejen František, ale troufám si říct, že i několik následujících generací vykonalo v Tovačově mnoho dobrého. Z protokolu ze dne 11. září 1864 vyplývá volba prozatímního zastupitelstva záložny, která proběhla v domě Na Pořádce, č.p. 15. Přítomno bylo 27 občanů a funkci místního komisaře zastával měšťanosta Jan Hranáč. Do prozatímního zastupitelstva byli zvoleni: Jan Hranáč, P. Jan Schneider, František Škobrtal, P. Ferdinand Baar, Antonín Görlich, Vojtěch Hranáč, Vilém Skřidílka, František Štégr, Josef Vrána, Josef Skalil, Štěpán Králík a Antonín Otáhal.⁶⁴ Protokol ze dne 16. září 1864 nám prozrazuje, že za přednostu byl sedmi hlasy zvolen Fr. Škobrtal, místopředsdou s osmi hlasy Jan Hranáč, pokladníkem taktéž s osmi hlasy P. Schneider, jednatelem s osmi hlasy P. Ferd. Baar a kontrolorem s pěti hlasy Štěpán Králík. Důvěrníkem záložny byl jmenován jakožto znalec práva Rudolf Štéger. Výbor navrhl, aby byl ustanoven hromadou povinný příspěvek 5 kr. týdně.⁶⁵

Takto významné osobnosti, které stály za peněžním ústavem, budily důvěru občanstva, a záložna tak vzkvétala. V roce 1873 patřila se svým kapitálem 459.000 zl. k největším záložnám na celé Moravě.⁶⁶ Do roku 1912 měla instituce sídlo v přízemí domu č.p. 10 na Náměstí (Příloha č. 3), dnes zde sídlí Lékárna U Zámku. Schůze záložny byly realizovány v místnostech Občanské besedy, což je patrné již z prvních protokolů vztahujících se k samotnému založení. Za využívání těchto místností platila záložna po 30 zl. ročně nájmu besedě, dále 15 zl. na knihovnu a časopisy. Po smrti řezníka Mikuláše Andrleho koupila záložna z pozůstalosti dům na Náměstí č.p. 21, který byl přestavěn, aby lépe vyhovoval potřebám záložny. Peněžní ústav se nacházel v přízemí, první patro využíval poštovní, telegrafní a telefonní úřad. Tradice využití tohoto domu je držena dodnes, jelikož zde sídlí Česká pošta. Na budově fasádě záložny si bylo možno přečíst nápis:

„Co tě zbývá, tade odlož, co tě chebi, tade vepuč!“⁶⁷

(Příloha č. 4: Podílní knížka Občanské záložny)

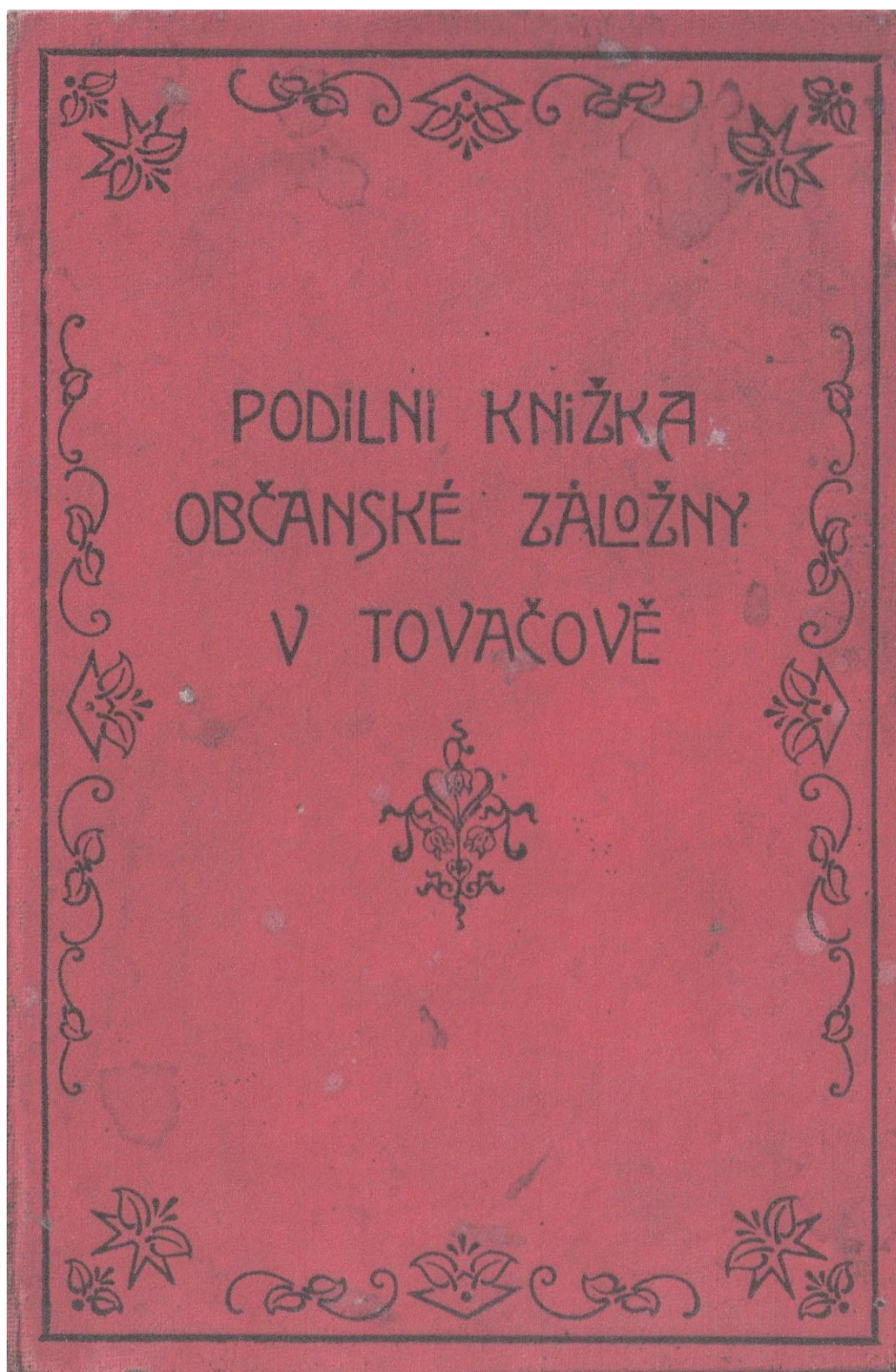
⁶³ WENZL, František. *Dějiny záložen a ostatního družstevního podnikání na Moravě do roku 1885*. Praha: Centrokooperativ, svaz jednot hospodářských družstev republiky Československé, 1937. Kampelíkova knihovna, s. 63–64.

⁶⁴ Soukromý archiv L. Nováka.

⁶⁵ WENZL, František. *Dějiny záložen a ostatního družstevního podnikání na Moravě do roku 1885*. Praha: Centrokooperativ, svaz jednot hospodářských družstev republiky Československé, 1937. Kampelíkova knihovna, s. 64.

⁶⁶ SCHREYER, Josef. *Dějiny svépomocných záložen českých*. Praha: Jednota záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1891, s. 137.

⁶⁷ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 22.

Zdroj: Soukromý archiv L. Nováka.

Příloha č. 5: Kovové razítko Zpěváckého spolku Ctibor v Tovačově

Rok, kdy se záložna přestěhovala, přinesl také otevření nové sokolovny a svoji zásluhu na tom měla právě záložna. Představenstvo podpořilo Sokol velmi výhodnou půjčkou s valnými podmínkami. Po první světové válce se záložna podílela svými výhodnými úvěry též na stavbách sokoloven v Ivaní, ve Věrovanech a v Oplocanech.⁶⁸

Nejen disponování peněžními prostředky, ale i sociální a kulturní podpora byla součástí záložny. Chudí žáci nejen v Tovačově byli obdarováni výročními dary a též žákovské knihovny se mohly na základě této podpory rozšiřovat. Záložna podporovala mimo jiné chudé studenty a značnou zásluhu měla na fungování Musejního spolku pro Tovačov a okolí, který byl založen v roce 1938. V domě na dnešní Široké ulici s č.p. 87, který záložna vlastnila, mu propůjčila nejdříve místnosti na 10 let zdarma, později celý dům a v případě prodeje měl spolek předkupní právo. Záměrem představenstva záložny bylo budovu muzejnímu spolku darovat v rámci některé významné příležitosti, vše ale zhatila druhá světová válka.⁶⁹

Definitivní konec Občanské záložny nastal v roce 1948, kdy splynuly tovačovské peněžní ústavy, kterými byly Občanská záložna, Městská spořitelna a Raifeisenbank v jednu instituci, která nesla název Státní spořitelna, pobočka Tovačov.⁷⁰

4.2. Občanská beseda

Nejčastěji byly vlastenecké snahy probouzeny skrze spolky čtenářské, besedy nebo rozmanité zábavy. Ještě v 70. letech 19. století si mnozí tovačovští měšťané libovali v jazyku německém a aby dodali sobě vážnosti, založili tzv. „kasino“, jehož cílem byla

⁶⁸ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 22.

⁶⁹ Tamtéž, s. 22–23.

⁷⁰ Tamtéž, s. 23.

reprezentace kulturního života. Pod vlivem uvědomělých občanů p. Látala, p. Ambrose, Fr. Štégera a jiných bylo zmíněné „kasino“ přeměněno v Občanskou besedu, která sídlila v hostinci Na Pořádce (dnes č.p. 15).⁷¹ Spolkové stanovy byly schváleny dne 13. září 1863.⁷²

Z členských příspěvků byla udržována čítárna, knihovna a herna. V čítárně si zájemci mohli přečíst periodika, jako byly například Hlasy z Hané, Našinec, Moravská orlice, Humoristické listy, Národní politika, Národní listy, Opavský týdeník, Náš domov, Švanda dudák, Světozor a Slovan. Občanská záložna půjčovala ke čtení Pozor, Lidové noviny, Selské listy nebo Moravského hospodáře. Z pouhého výčtu pravidelně odebíraného tisku můžeme vyvodit, že zájem o dění byl ve městě jistě značný. Ve výše zmíněných periodikách lze po hlubším bádání nalézt zprávy o dění v samotném Tovačově. Tehdejší tisk nám více přibližuje nejen kulturní či politické události ve městě. Jisté události spolků, které lze vypátrat v tisku, budou větší měrou popsány níže. Do tehdejší knihovny bylo značně investováno, a proto v roce 1898 čítala knihovna na 573 svazků, a to včetně Ottova naučného slovníku. Nikoliv jen četbou bavili se členové Občanské besedy, ale v herně byly hrány karty, kulečník či postupně byla zaváděna hra v šachy.⁷³

Hlavní příjem besedy tvořily členské příspěvky, které činily 3 zl. ročně, mimo tyto příjmy do pokladny plynuly peníze z karetních her, kulečníku, později z hry v šachy, za odprodané noviny. Jak již bylo zmíněno v přechozí kapitole, v místnostech Občanské besedy zasedali členové Občanské záložny, za což platili nájem 30 zl. ročně, a knihovna byla každoročně sponzorována darem 15 zl. Obecní zastupitelstvo přispívalo nepravidelně částkou 25 zl. Mimo tyto, můžeme říci, pravidelné příjmy disponovala beseda také příjmy ze zábav nebo slavností pořádaných v kooperaci s dalšími vlasteneckými spolky z Tovačova. Příkladem může být Slavnost Palackého uskutečněná v roce 1898, jejíž čistý výnos činil 100 zl. Výsledná částka byla rovným dílem rozdělena mezi fond pro českou školu Palackého v Novém Jičíně a Ústřední matici školskou.⁷⁴

Mimo působení na kulturním poli měla beseda aktivní zájem na charitativní činnosti. Mnohé akce byly pořádány nejen v místnostech, jež měla ve vlastnictví beseda, ale také v Panském domě. Dne 26. května 1889 byla uskutečněna zábava, v rámci které byl

⁷¹ Tamtéž, s. 24–25.

⁷² SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 32.

⁷³ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 25.

⁷⁴ Tamtéž, s. 25–26.

proveden obřadní tanec, tzv. Královničky, a několik dalších starobyklých tanců. Čistý výnos z akce putoval na podporu Ústřední matice školské.⁷⁵ V rámci masopustních oslav ve městě pořádala Občanská beseda dne 23. ledna 1904 společenskou zábavu pro své členy a pozvané hosty. Předem byl určen úmysl zisku, který měl podpořit českou školu v Hněvotíně.⁷⁶

V roce 1891 se lze dočíst v Moravské orlici o neutěšeném stavu působících aktérů v Občanské besedě. Autor v článku vyzývá k podpoře prvního českého spolku ve městě a upozorňuje na netečnost tovačovských občanů. Dále se lze dozvědět, že ve zmiňovaném roce činil čtvrtletní příspěvek 1 zl. a 50 kr. pro občany Tovačova. Členy besedy se také mohli stát i lidé přespolní, kteří zaplatili po 75 kr. S ohledem na větší nárůst členů by mohlo dojít i ke snížení příspěvku.⁷⁷ Zcela identickou výzvu si mohli čtenáři přečíst také v novinách Našinec, která taktéž vybízela ke vstupu do spolku.⁷⁸ Z těchto dokladů se můžeme domnívat, že beseda po téměř 30 letech upadala a její význam převzaly postupně nové spolky ve městě. Definitivně se rozešla v roce 1911 a svůj majetek odkázala jednak Sokolu a knihy včetně Ottova naučného slovníku mohli využít čtenáři hasičské knihovny.⁷⁹ Definitivně i právně zanikl spolek v roce 1922, kdy došlo k jeho vymazání ze spolkového katastru.⁸⁰

4.3. Zpěvácký spolek Ctibor

První zmínka o zpěváckém spolku Ctibor zřejmě pochází ze dne 25. listopadu 1862.⁸¹ V historických pramenech se lze dozvědět odlišné zprávy o tom, kdy byl spolek založen. Převážně se prameny shodují na letopočtu 1865. Původně se jednalo o spolek mužský a schůze přípravného výboru byla uskutečněna dne 14. května 1865. Do listopadu téhož roku byly vypracovány stanovy, které byly oficiálně schváleny dne 27. listopadu 1865. Spolek měl své heslo, které vyplývalo z tehdejší vlastenecké nálady.

„*K vlasti chceme stát.*“

⁷⁵ *Hlasy z Hané: list politický a národohospodářský.* V Prostějově: Jos. Hoch, 1889(21). s. [3]. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:6e502974-343b-11e5-9ab1-90b11c419e63>

⁷⁶ *Hlasy z Hané: list politický a národohospodářský.* V Prostějově: Jos. Hoch, 1904(8). s. [3]. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:8e92f5ac-3472-11e5-9bfc-90b11c419e63>

⁷⁷ Dopisy z kraje: Z Tovačova. *Moravská orlice.* 1891, 29(233), 4. ISSN 1803-117X.

⁷⁸ Dopisy: Do Tovačova a okolí. *Našinec.* 1891, 27(117), 2. ISSN 1801-5107.

⁷⁹ Soukromý archiv E. Mězllové, *Domácí kronika neznámého autora.* s. 26.

⁸⁰ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 32.

⁸¹ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhákové.* Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 10.

Nejen heslo, ale i odznak a prapor, na kterém byl znak města Tovačova, měl možnost spolek využívat (Příloha č. 5: Kovové razítko Zpěváckého spolku Ctibor v Tovačově

). Záměrem spolkové činnosti byl vícehlasý zpěv skladeb v českém jazyce a s odkazem na vlastenectví. Činnost spolku probíhala v prostorách Občanské besedy, tedy v hostinci Na Pořádce. Funkci předsedy spolku zastával jako první Alois Hranáč, funkci sbormistra Antonín Stuška a funkci sbormistrova náměstka, tedy zástupce, tovačovský učitel Jan Loyka. Spolek měl také svého čestného člena, kterým nebyl nikdo jiný než již dříve zmiňovaný tovačovský rodák a významný hudební skladatel té doby Arnošt Förchtgott Tovačovský. Ve funkci jednatele bychom našli jméno Františka Štégera.⁸² Význačná osobnost, kterou bezesporu František Štéger byl, již nesla zásluhy na založení Občanské záložny (1864) a Občanské besedy (1863). Název „Ctibor“ byl zvolen na památku slavného hejtmana markrabství moravského Ctibora Tovačovského z Cimburka. Spolek se dělil na dvě skupiny členů, které byly klasifikovány na základě členských příspěvků. Jednu část spolku tvořili pouze členové přispívající, jejichž příspěvek činil 2 zl. a 40 kr. Angažovanou částí spolku byli členové činní a ti platili 1 zl. a 20 kr.⁸³

Mezi léty 1879–1880 došlo ve vnitřní struktuře spolku k reorganizaci. Původně mužský pěvecký spolek byl proměněn na zábavní spolek s totožným názvem, tedy „Ctibor“, který se vydělil na dva odbory, a to konkrétně na divadelní a pěvecko-hudební. Do spolkové činnosti se zapojily už i ženy. V roce 1880 byly potvrzeny nové stanovy. V rámci

⁸² SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 13.

⁸³ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 27.

divadelního odboru bylo 23 činných členů a v pěvecko-hudebním odboru 29 členů. Někteří členové působili v obou odborech zároveň.⁸⁴

1. Členové působící v odboru divadelním: Jakub Krček, Čeněk Matzenauer, Anna Loyková, Kamila Ambrosová, Františka Ambrosová, Arnošt Ambros, A. Maretko, Franz Josef Kolář, Vincenz Menšik, Johann Otáhal, Xavera Běhálková, Josef Tichý, Alois Tesař, Anna Jašková, Aloisie Horáčková, Amálie Horáčková, Františka Pozdechová, Arnošt Otáhal, Filomena Zahradničková, Zdeněk Strážnický, Adelle Piskovská, Vincenz Nopp, T. Charvát a Petronilla Paseková.⁸⁵
2. Členové působící v odboru pěvecko-hudebním: Jakub Krček, Jan Loyka, Anna Loyková, Vincenz Nopp, Kamila Ambrosová, Františka Ambrosová, Leopold Kašpar, Julie Vránová, Rósa Vránová, Jan Kubíček, J. Jaschek, Jan Skalil, Franz Josef Kolář, Petr Haukvitz, Johann Otáhal, F. Menšik, Xavera Běhálková, Anna Jašková, Aloisie Horáčková, Amálie Horáčková, Jan Nopp, Arnošt Otáhal, Filomena Zahradničková, Čeněk Matzenauer, Alois Wiedermann, Adelle Piskovská, Marie Otáhalová, Petronilla Paseková a Hanzlíková.⁸⁶
3. Ke členům přispívajícím byli řazeni: Josef Vrana, Vilém Flesser, František Látal, Josef Drápal, F. Lechner, F. Rosenkranz, Tomáš Wiedermann, Alois Wiedermann, F. Ambros, J. Husička, František Štéger, K. Hikisch, R. Schiller, Jan Čágala, Jan Vrtěl, Antonín Stuška, a E. Schvalb. Dále se k nim přidali: Jan Skalil, Franz Seibert ml., Franz Josef Michna, Julius Eisner a Löw.⁸⁷

V 80. letech 19. století zastával funkci předsedy Arnošt Förchtgott (syn Karla Förchtgotta) a poslední předseda spolku byl Jan Kubíček. František Štéger byl pokladníkem spolku 1885–1897, po něm vedl finanční agendu František Matula, a to od roku 1898. Ve funkci jednatele byl od roku 1889 František Masařík.⁸⁸

Vrchol činnosti spolku představovala 70. až polovina 80. let 19. století. Odbor divadelní pořádal hojně divadelní představení a odbor pěvecko-hudební se zaměřil na koncerty, zábavy a výletování do přírody. V roce 1880 proběhlo pět divadelních představení, jejichž výnos činil 113,65 zl., dále jeden koncert s výnosem 16,60 zl. a jedna zábava o výnosu 13 zl. O rok později bylo zahráno také pět divadelních představení s výnosem 96,52 zl.,

⁸⁴ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihkárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 14.

⁸⁵ Tamtéž, s. 14.

⁸⁶ Tamtéž, s. 14–15.

⁸⁷ Tamtéž, s. 15–16.

⁸⁸ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihkárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 16.

jeden koncert o výnosu 8,30 zl. a jedna taneční zábava vynesla 50 zl. Maškarní ples pořádaný v roce 1883 vydělal 40 zl., Sousedský ples 20 zl., dva koncerty 90,20 zl. a pět divadelních představení 70,19 zl.⁸⁹

Pro vytvoření povědomí o kulturním dění ve městě, přesněji divadelním životě občanů, je dále zmíněno několik málo divadelních akcí. Divadelníci nabízeli především hry pro nenáročné diváky a ponejvíce byly hrány frašky a veselohry. Dne 6. června 1881 byla v místnostech hostince U Tří králů odehrána veselohra „Stejně povinnosti – stejná práva“ od Příbyla a druhá veselohra s názvem „Z české domácnosti“ od autora K. Pippicha.⁹⁰ V neděli 28. srpna 1887 byla uvedena činohra o třech jednáních „Na rozcestí“ od Zdeňka hraběte Kolovrat-Krakovského a veselohra „Nemalujme čerta na stěnu“ od F. Vehla. Po divadle následovala taneční zábava.⁹¹ Dne 23. října 1887 odehrál divadelní odbor jednak veselohru od L. Stroupežnického „V ochraně Napoleona I.“ a také veselohru „Dva lístky“ od Kotzebua.⁹² V neděli 14. října 1888 se odehrála fraška o jednom jednání „Ztratil řeč“ od Karla Šimůnka, následovala komedie „Ve křivoklátském zátiší“ od téhož autora a divadelní odpoledne uzavřela veselohra „Známost' z divadla“ od Ant. Lokaye.⁹³ O využití nejen místností hostince U Tří králů, ale také dvorního traktu máme zmínku v periodiku *Našinec*, kde vyšla pozvánka dne 4. července 1890, tedy den před konáním představení. Diváci mohli na druhý den zhlédnout veselohru o dvou jednáních „Svoji k svému“ od Fr. Ferd. Šamberka a frašku „Pan domácí“ od K. Šimůnka.⁹⁴

Mimo příjmy z akcí odváděl spolek za pronájem místností patřících Občanské besedě 15 zl. ročně, a to minimálně do počátku 80. let 19. století. Později bylo využití místností zřejmě zdarma, jelikož nebyly nalezeny žádné záznamy o příjmech či výdajích ani v jedné z pokladních knih obou spolků. Spolek vlastnil několik hudebních nástrojů, konkrétně se jednalo o harmonium, basu, čelo, violu, několik kusů houslí, a také mnohé notové záznamy. Odbor divadelní disponoval rozkládacím jevištěm, které bylo přirozeně uloženo v Panském domě (dnes č.p. 162), kde probíhala divadelní představení.⁹⁵ Konstrukce jeviště spočívala na dřevěných kozách, na které se pokládaly dřevěná prkna, portál tvořily čtyři části, poté

⁸⁹ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 28.

⁹⁰ Divadlo v Tovačově. *Našinec*. 1881, **13**(65), 4. ISSN 1801-5107.

⁹¹ Zábavy a divadla. *Našinec*. 1887, **19**(101), 4. ISSN 1801-5107.

⁹² Zábavní spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1887, **19**(125), 4. ISSN 1801-5107.

⁹³ Zábavní spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1888, **20**(122), 4. ISSN 1801-5107.

⁹⁴ Zábavní spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1890, **26**(75), 3. ISSN 1801-5107.

⁹⁵ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 29–30.

bylo možno pověsit oponu a stavět kulisy. Výmalbu jeviště zhotovili za 500 zl. bratři Bubeníkové z Loštic.⁹⁶

Postupně ubývalo spolkové činnosti v důsledku přirozeného vývoje. Již roce 1887 je zmíněn v novinách úpadek kulturního života v Tovačově. Ctibor již po dva roky nesevčil žádné divadelní představení a odbor pěvecko-hudební se sotva zmohl na jeden koncert ročně.⁹⁷ Členové spolku stárli a nových nebylo dostatek. Postupně byla činnost spolku utlumena a dramatickou činnost převzala tělovýchovná jednota Sokol. Na odbor pěvecko-hudební navázal nově založený spolek Dámská beseda.⁹⁸ Veškeré jmění spolku přešlo pod Občanskou besedu, a to předáním majetku předsedou spolku Ctibor Janem Kubíčkem na výborové schůzi dne 19. září 1900. Pozůstalým majetkem bylo jeviště v hodnotě 160 korun, pianino, harmonium, dva kusy houslí, dvě violy, violoncello, kontrabas, skříň hudebnin, pulty a divadelní knihy. Mimo hmotné statky byl na Občanskou besedu také převeden dluh ve výši 160 korun. Inventář po zániku Občanské besedy přešel pod tělovýchovnou jednotu Sokol. Oficiálně spolek zanikl dne 17. srpna 1900, kdy byl prohlášen za rozpuštěný a současně vymazán z katastru spolků.⁹⁹

4.4. Pěvecko-literární spolek Věnceslava

Velmi krátkou působnost měl pěvecko-literární spolek Věnceslava, jehož éra trvání byla pouhé tři roky. Spolek oficiálně vznikl dne 26. srpna 1871, tedy přesně měsíc po schválení stanov spolku.¹⁰⁰ Vznik spolku není jasně vymezen a do budoucna je předmětem dalšího bádání. Spolek Věnceslava zřejmě vznikl dříve, než uvádí oficiální zdroje. Dokladem této domněnky je periodikum *Našinec*, které přináší regulérní zprávu z Tovačova o návštěvě sokolů prostějovských. Velkolepá oslava spojená s výletem k řece Bečvě se uskutečnila dne 28. srpna 1870, tedy rok před oficiálním vznikem spolku. Hlavním pořadatelem této významné události byl spolek Ctibor. Pisatel dále uvádí, že spolek Věnceslava měl se svým vystoupením premiéru v rámci fungování spolku. Velkolepost celé akce byla umocněna monumentálním průvodem, zvláště návrat do města byl značně okázalý. Zpáteční průvod osvětlený lampiony, bengálským ohněm a ohňostrojem zamířil na zámek a poté se přesunul do spolkových místností.¹⁰¹

⁹⁶ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 17.

⁹⁷ Dopisy z kraje: Z Tovačova. *Moravská orlice*. 1887, **25**(87), 4. ISSN 1803-117X.

⁹⁸ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 30.

⁹⁹ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 18–19.

¹⁰⁰ JANÁK, Jan. *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno: Matice moravská, 2007, s. 116.

¹⁰¹ Dopisy: Z Tovačova. *Našinec*. 1870, **2**(71), 2-3. ISSN 1801-5107.

Naneštěstí více záznamů o činnosti spolku či jeho vnitřním dění se nepodařilo zjistit. Předmětem dalšího budoucího historického bádání může být přesné datování vzniku spolku, případně objasnění nesrovnalostí ohledně oficiálního vzniku a faktického působení. Není vyloučeno, že se v blízké budoucnosti objeví nové skutečnosti, které se váží k danému tématu. Dnes ovšem můžeme neochvějně říci, že pěvecko-literární spolek Věnceslava vskutku existoval a aktivně se podílel na kulturním dění ve městě.

4.3. Sbor dobrovolných hasičů

S nezkrotným živlem způsobujícím nemalé škody se lidstvo setkávalo odjakživa. Období trhacích háků, seker, věder a džberů již dávno pominulo, stejně jako doby koňských stříkaček a chatrných ochranných oděvů. Cílem kapitoly je představit hasiče, jakožto aktivní účastníky kulturního života ve městě, kteří se plně zapojovali do dění. V této práci není předmětem postihnout veškerý obsah hasičské činnosti, zejména tedy v rámci technického zabezpečení města, avšak podat důkaz o tom, že záběr činnosti dobrovolných hasičů byl rozsáhlý a nesoustředil se jen na oblast ochrany majetku a života před požárem.

První obecní sbory hasičské byly zřizovány od 60. let 19. století, a to nejprve ve větších městech. Teprve v 70. letech došlo na zřízení sborů i na venkovských obcích, a to na základě vydaného řádu požárového ze dne 5. dubna 1873.¹⁰² Na přelomu století patřily v souhrnu hasičské spolky co do počtu členů mezi největší organizace. Toto nejmohutnější sdružení čítalo na 30.000 českých mužů. První ryze český sbor na území Moravy byl založen Titem Krškou ve Velkém Meziříčí dne 8. června 1871.¹⁰³ O dva roky později byla dle zákona č. 35 ze dne 5. dubna 1873 ustanovujícího požární řád zřízena pro veškeré dobrovolné sbory podporovací pokladna. Účel její měl podpořit hasiče, kteří utrpěli při výkonu služby své zranění, případně vypomoci jejich vdovám a sirotkům.¹⁰⁴ V roce 1885 byl právě takový paušální příspěvek přiznán zraněnému Františku Charvátovi ve výši 110 zl., který vyplatila Jednota všeobecné podporovací pokladny dobrovolných sborů hasičských.¹⁰⁵ Později vznikly také další instituce vztahující se k hasičskému oboru a s mnohými se lze setkat do dnešních dní.

Jednotlivé sbory byly seskupovány do větších organizačních jednotek čili župních jednot. První hasičská župa vznikla v Tišnově již v roce 1882. Druhou byla „Župa

¹⁰² KRŠKA, Titus. *Hasičská kronika*. Holešov: s.n., 1898, s. 12.

¹⁰³ Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁴ KRŠKA, Titus. *Hasičská kronika*. Holešov: s.n., 1898, s. 33.

¹⁰⁵ ZAO – SOKA Přerov, Fond Archiv města Tovačova, inv. č. 363.

kravařská“ vzniklá v roce 1885 v Novém Jičíně. Třetí seskupení vzniklo v okresech Přerov a Kojetín a neslo název „Hasičská župní jednotka střední Moravy“. Zapojeny v ní byly sbory z Kojetína, Přerova, Hulína, Tovačova, Ivanovic a Roštína.¹⁰⁶

První myšlenka vztahující se k založení hasičského sboru vyvstala po devastujícím požáru města v roce 1872. Posléze zůstalo jen u rozvažování. Skutečný impuls ke zřízení hasičského sboru vzešel od pana Františka Štégera, tehdy působícího vedoucího úředníka Občanské záložny v Tovačově.¹⁰⁷ Jak již bylo psáno dříve, František Štéger se zasloužil o založení tehdejšího kulturního centra, konkrétně Občanské besedy (1863), a významného peněžního ústavu ve městě, tedy Občanské záložny (1864). Jeho úsilím bylo také prosazení daru Občanské záložny nově vznikajícímu spolku ve výši 800 zl. na zakoupení stříkačky od firmy Smékal z Čech pod Kosířem. Stříkačka byla zakoupena v roce 1874, ale sbor oficiálně ustanoven nebyl. Teprve v roce 1875 byl vytvořen výbor pro přípravu stanov, které nebyly na poprvé schváleny. Až druhý pokus byl úspěšný a schválený návrh stanov tak mohl být předložen po mši svaté na ustavující schůzi konané dne 19. března 1876.¹⁰⁸ Do sboru bylo přijato prvních 36 členů.¹⁰⁹ V kronice sboru se lze dočíst následující: „*Bylo to v měsíci březnu roku 1876, kdy sešlo se šestatřicet nadšených mužů, aby ustanovili se ve spolek, jehož členové vzali si za úkol bránit šíření se vzniklého ohně a chrániti majetek svých spoluobčanů při požáru.*“¹¹⁰ Prvním náčelníkem, tedy dnes bychom použili spíše výraz velitelem, byl František Látal, funkci prvního jednatele vykonával J. Kubíček¹¹¹ a náčelníkem u stříkačky byl František Žák.¹¹² V prvních letech sbor disponoval novou stříkačkou, dvoukolovým hadcovým vozem, trilichovými oděvy a posunovacími žebří. Osobní výstroj požárníků doplňovaly pásy se sekyrkami, kožené čepice, lezci nosili přilby a provazy.¹¹³ V roce 1898 měl sbor dvě stříkačky, posunovací žebřík, čtyřdílný střeňový žebřík a dva žebříky kamzíkové v celkové hodnotě 2800 zl.¹¹⁴ Nově zřízený sbor podporoval také tehdejší majitel Tovačova Jan Nepomuk, hrabě z Kuenburgu, který nechal hasičům vystavět dvoupatrovou věž, která stála na Podzámčí.¹¹⁵ Poměrně dlouho od založení neměl sbor svoji hasičskou zbrojnici. Mezi léty 1913–1914 měl k dispozici

¹⁰⁶ INDRÁK, Antonín. Hasičské perličky. Tovačov, 2006, s. 7.

¹⁰⁷ HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

¹⁰⁸ INDRÁK, Antonín. Hasičské perličky. Tovačov, 2006, s. 6.

¹⁰⁹ HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

¹¹⁰ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 55.

¹¹¹ KRŠKA, Titus. *Hasičská kronika*. Holešov: s.n., 1898, s. 48.

¹¹² HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

¹¹³ HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

¹¹⁴ KRŠKA, Titus. *Hasičská kronika*. Holešov: s.n., 1898, s. 49.

¹¹⁵ HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

místnosti po zrušeném obecním hostinci na radnici. Své zbrojnice se dočkal až v roce 1926, která byla vybudována ve dvorním traktu radnice, a budova svému účelu slouží dodnes.¹¹⁶

Sbor zahájil svoji činnost prvním cvičením uskutečněným dne 9. dubna 1876 v Pastouškách. Jeden místní občan, chtě se přesvědčit o připravenosti nově zřízeného sboru, založil požár, při kterém vyhořelo osm domů.¹¹⁷ První přespolní požár byl zažehnut v Ivani 6. dubna téhož roku a shořelo při něm šest domů, u dalších deseti takovýchto událostí zasahoval sbor v prvním roce svého působení. V nadcházejících letech musel sbor zasahovat u mnoha událostí, a dokonce se stávalo, že za jednu noc hořelo hned několikrát. Tyto skutečnosti vedly k notnému rozladění mužstva a v důsledku velkého vyčerpání začali členové sboru opouštět. Následkem byl pokles členské základny na pouhých 12 členů. Situaci se podařilo stabilizovat v roce 1890, kdy do vedení nastoupil mladý učitel František Masařík.¹¹⁸ Ve funkci velitele setrval jedenáct let (1890–1901), do sboru přinesl nového ducha a čtyři roky působil zároveň jako jednatel (1890–1894). Sbor byl rozšířen o 34 mladých mužů, kteří byli ochotni pomáhat pod heslem:

„Bohu ke cti, bližnímu ku pomoci a vlasti k obraně!“

Z toho lze usoudit, že jeho vliv na zdejší obyvatele byl zřejmě obrovský. Bohužel ani přes tuto záslušnou činnost nenašel spolek větší ohlas mezi občany Tovačova.¹¹⁹

O tristním stavu spolku před rokem 1890 se zmiňují také prameny. V archivu lze dohledat listinu, konkrétně stížnost, která upozorňuje na nevhodné chování obecního tajemníka a z toho plynoucí možné ohrožení členské základny. Spolkový život nebyl vždy jen o dosáhnutých úspěších, ale také o rozličných lidských osobnostech, o kterých nám vydávají svědectví prameny, například toto: *„V Tovačově obnoven byl za poslední doby s velkou námahou skoro zaniklý, pro naše město nyní nutný dobrovolný hasičský sbor. Jako žádná jiná dobrá věc se v Tovačově udržeti nemůže, tak i ten spolek, a to přičiněním pana obecního tajemníka, který při cvičení i požáru všem členům barbarsky nadává a o zaniknutí spolku toho se přičiňuje. Poněvadž velitelství sboru v té věci ničeho vyříditi nemůže, osměluje se slavné c. k. okr. Hejtmanství uctivě prositi, by laskavě spolku vůči onomu*

¹¹⁶ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 56.

¹¹⁷ INDRÁK, Antonín. *Hasičské perličky*. Tovačov, 2006, s. 6.

¹¹⁸ HAVLÍN, Antonín. *135 let SDH Tovačov. Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.

¹¹⁹ INDRÁK, Antonín. *Hasičské perličky*. Tovačov, 2006, s. 6.

všestrannému škůdci se ujalo a jemu podobné věci nadále zakázalo, jinak by se tak nutný spolek rozešel.“ ¹²⁰

Záslužná byla jistě činnost hasičů, která často musela pohotově reagovat na rozmanité situace. Nejedna taková se odehrála i v roce 1896, kdy členové sboru vznesli stížnost na valné schůzi vyslanců hasičské župní jednoty střední Moravy pořádané dne 16. srpna 1896 v Kojetíně: „*V poslední době stává se častěji, že nezbední kluci vytrubují na zvláštní trubky hasičský poplach, čímž hasiče znepokojují a mnohdy v posměch uvádějí.*“. Městská rada Tovačova byla požádána předsednictvem hasičské župní jednoty o vyřešení celé situace jednak přísným potrestáním výtržníků a také zamezením prodeje trubek ve městě.¹²¹

Bez ohledu na původní záměr vzniku sboru dobrovolných hasičů, kterým byla požární ochrana, se brzy sbor činně zapojil do veškerého kulturního života ve městě. Například pořádal veřejná požární cvičení, výlety, zábavy, poučné přednášky a později dokonce divadelní představení.¹²² Za zmínku stojí také plesy, pochovávání basy, kácení máje, kateřinské zábavy, zahradní zábavy, muzejní čtvrtky, hodové a předhodové zábavy nebo taneční večery v Anníně. Aktivními účastníky byli hasiči také na slavnosti Božího těla, slavnosti vzkříšení na Bílou sobotu, při masopustním plesu a pořádali též přednášky zaměřené na historii, vlastivědu a jiné odborné předměty.¹²³

Hasiči v Tovačově nejen kulturu aktivně vytvářeli, nýbrž konali mimo jiné hasičské hlídkové služby. Dle zákona „O policii požárové“ z roku 1873 museli hasiči provádět hlídky během konání různých kulturních akcí a dbát na bezpečnost. První zmínka o konání hlídky při příležitosti konání divadelního představení či zábavě je datována rokem 1892. Problémy vyvstaly v roce 1908, kdy náčelník sboru Alois Görlich upozornil na nedodržování ohlašovací povinnosti pořadatelů divadel a zábav. Od roku 1909 působil sbor jako činitel policie požárové i bezpečnostní, na základě oficiální povinnosti uložené představenstvem města. Vykonáno bylo celkem 44 hlídek v rámci divadelních představení a 26 u zábav. V hlídkách se vystříдалo bezplatně 178 mužů. O rok později byla tato povinnost při divadelních představeních a zábavách zrušena starostou města Karlem Wakem a hasiči byli

¹²⁰ ZAO – SOkA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 363.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Soukromý archiv E. Mězlavé, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 94.

¹²³ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 56.

rádi za odebrání této značné zodpovědnosti. K dalšímu jednání ohledně hasičských hlídek došlo až v roce 1921, kdy se již dále konaly hlídky při kulturních akcích pravidelně.¹²⁴

Velmi významná byla hasičská divadelní činnost, kterou zajišťoval Zábavní odbor. Nejstarší záznam pochází ze dne 16. září 1894, kdy hasiči sehráli tematické divadelní představení „Čest hasičstvu“ a tradičně po představení následovala taneční zábava (

Příloha č. 6: Divadelní představení Sboru dobrovolných hasičů (bez názvu, nedatováno)

¹²⁴ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 65–66.

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 62.

Příloha č. 7: Kovové razítko Veteránského spolku v Tovačově

Zdroj: DLESKOVÁ, Tereza a Lubor MALOŇ. *Pečetidla, pečeti, razítka a razidla ze sbírky Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2017, s. 34.

Příloha č. 8: Sokolovna v Tovačově

Zdroj: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 42.

Příloha č. 10: Jeviště v Lidovém domě (před druhou světovou válkou)

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 35.

). Hasičští divadelníci disponovali svým jevištěm, které bylo zakoupeno dne 8. dubna 1906 od pana Perky za 125 korun. Jak již bylo uvedeno dříve, spolek pořádal též plesy a první zmínka je z roku 1893, kdy tento ples vynesl 13 zl. čistého zisku. Divadelních her bylo za dobu působení divadla sehráno mnoho, ovšem často není možné dohledat ani název divadelní hry. Názvy her jsou zaznamenány až v období mezi světovými válkami, které není předmětem tohoto zkoumání.¹²⁵

Dalším kulturním přínosem byla hasičská věhlasná veřejná knihovna, která byla přístupna všem bez ohledu na členství ve spolku. Knihovna čítala mnoho hodnotných knih, a tak se stala mezi čtenáři oblíbenou. Vedena byla členy hasičského spolku, kteří se zasloužili o její řádné udržování. Založena byla v roce 1899 a po definitivním ukončení činnosti Občanské besedy v roce 1911 převzala mnoho knih včetně Ottova naučného slovníku.¹²⁶ Hasičská knihovna sloužila obyvatelům města ještě v padesátých letech 20. století a zanikla v době, kdy přešly všechny knihovny pod státní dozor.¹²⁷

Stejně jako i v jiných spolcích členové přicházeli a odcházeli, členská základna mnohdy kolísala na úrovni zániku spolku. Příkladem tohoto neutěšeného stavu členstva může být první světová válka, v jejíž době bylo činných pouze 14 členů. Řady tovačovského hasičstva byly ochuzeny o 14 hasičů, kteří se z války nevrátili.¹²⁸ I přes veškeré překážky, se kterými se musel sbor v průběhu staletí potýkat, se podařilo tradici hasičstva zachovat. Dnes můžeme s jistotou prohlásit, že se jedná o nepřetržitě a zároveň nejdéle působící spolek ve městě.

¹²⁵ Tamtéž, s. 56–57.

¹²⁶ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 94.

¹²⁷ INDRÁK, Antonín. *Hasičské perličky*. Tovačov, 2006, s. 7.

¹²⁸ Tamtéž, s. 7.

4.4. Vojensko-veteránský spolek města Tovačova a okolí

Zmínky o tomto veteránském spolku lze najít jen velmi strohé, téměř žádné. Přesto není spolek opomenut ani v knize regionálního historika Antonína Ugwitze, kde nám autor jen kuse prozrazuje toto: „Počátkem let 1880 povstaly v městě: sbor dobrovolných hasičů a spolek vojenských vysloužilců.“¹²⁹ Po hlubším pátrání bylo zjištěno, že povolení ke vzniku spolku bylo vydáno dne 24. března 1881 c. k. mor. místodržitelstvím. Výnos povoluje oficiální název spolku, který je uveden v nadpise kapitoly (

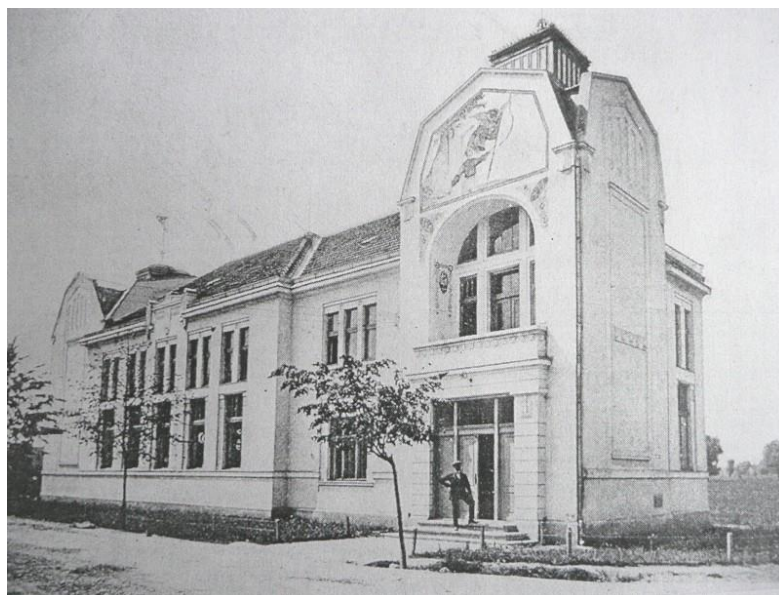
Příloha č. 7: Kovové razítko Veteránského spolku v Tovačově

¹²⁹ UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013, s. 160.

Zdroj: DLESKOVÁ, Tereza a Lubor MALOŇ. *Pečetidla, pečeti, razítka a razidla ze sbírky Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2017, s. 34.

Příloha č. 8: Sokolovna v Tovačově

Zdroj: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 42.

Příloha č. 10: Jevišťe v Lidovém domě (před druhou světovou válkou)

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihovna J. Strojil Přerov, 2010, s. 35.

). Zároveň s tímto povolením byla v tisku uveřejněna výzva, která cílila na všechny vojenské veterány z Tovačova a okolí. Přihlášení členů do spolku proběhlo dne 18. dubna 1881 ve tři hodiny odpoledne v hostinci Na Pořádce. Pod výzvou byl uveřejněn František Zahradníček.¹³⁰

V archivu města Tovačova byl nalezen seznam členů spolku, bohužel nebyl nijak datován či více okomentován. Členy spolku tedy byli: Franz Zahradníček, Ján Tetěva, Jan Horáček, Rudolf Mazáč, Ignác Sipěna, Anton Zapletal, Kaspar Trnkal, Ján Vanek, Josef Kroutil, Franz Pavlik, Ján Balaš, Jan Hlavinka, Jiří Kolda, Vincenc Zapletal, Ján Trávníček, Fabián Šiva, Ignac Pavlik, Vincenc Gálicek, Ernest Pavlik, Josef Veselý, Fabián Plesník, Josef Kempe, Kašpar Došla, Franz Pavlik, Franz Kořinec, Anton Čeladník, Jan Gáliček, Ján Čelechovký, Vincenz Holásek, Vincenz Miček, Franz Bartošek, Florián Frgal, Josef Kolař, Josef Dršťák, Ján Pospíšil, Franz Buček, Jan Soč, Emanuel Gelner, Roman Havránek, Rajmunt Molata, Matouš Smička, Josef Novák, Franz Mezulijanik, Vin. Veceřa, Matouš Stavostář, Josef Plesník, Tomáš Beňa, Anton Zlámal, Václav Chitil, Jakub Béňa, Franz Vojtek a Jakub Šima. Členskou základnu tvořili jen občané Tovačova, ale též Annína, Troubek a Věrovan.¹³¹

Skutečné fungování spolku je doloženo svěcením praporu, které proběhlo po dvou letech od vydání povolení ke vzniku. Dne 9. září 1883 se konala slavnost svěcení a o významu akce svědčí i fakt, že tzv. matkou praporu byla samotná hraběnka Anna z Kuenburgu. Slavnost započala již ráno obcházením města s hudbou. Celé město bylo slavnostně vyzdobeno, a zvláště na Náměstí nebylo domu, na kterém bychom nenašli alespoň kousek barev společně tvořících trikolóru. Od půl osmé ráno se začaly sjíždět první spolky, mezi které patřily: Spolkoví veteráni z Lobodic, Dubu, Kralic, Prostějova,

¹³⁰ Do Tovačova a okolí. *Našinec*. 1881, **13**(45), 4. ISSN 1801-5107.

¹³¹ ZAO – SOKA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 362.

Kroměříže a Klenovic. Zastoupeny deputacemi byly také spolky z Kojetína, Přestavlky a Kvasic. Slavnosti se dále účastnili sokolové na koních z Prostějova, orlové taktéž z Prostějova a sokolové z Přerova. Mimo spolky veteránské byl účasten spolek čtenářský z Klenovic. Ze spolků domácích působil v rámci subvence hasičský sbor. O význačnosti události svědčí i fakt, že se na ní podílelo celkem patnáct spolků s devíti prapory, pěti hudbami, což v souhrnném počtu činilo okolo 500 členů. Na akci byli přizváni také další hosté. V deset hodin dopoledne proběhlo řazení spolků na Náměstí a všichni se odebrali do místního kostela na mši svatou. Po mši proběhlo slavnostní svěcení praporu na místě, ze kterého původně průvod vycházel. Samotný prapor byl vyroben v Praze. Po vykonaném obřadu pronesl proslov P. Jak. Welner. Po formálnostech se odebraly spolky do zámku, kde defilovaly zámecké paní a matce praporu hraběnce Anně z Kuenburgu. V pět hodin a poté v sedm hodin odpoledne proběhly koncerty v místních hostincích, které uspořádal spolek Ctibor.¹³²

Ač samotný název spolku svádí k dojmu, že se jednalo zřejmě o spolek málo aktivní, opak je pravdou. Dne 18. srpna 1907 pořádal spolek výlet na louku Podzámčí v Tovačově. Dále se podařilo vybadat, že dne 16. května 1908 organizoval zábavu, kde hrála vojenská hudba c. k. pěšího pluku č. 71.¹³³

4.5. Dámská beseda

Na zaniklý pěvecko-literární spolek Věnceslavu navázala Dámská beseda, a stala se tak pokračovatelkou započaté tradice aktivních žen v oblasti kulturního dění v Tovačově. V polovině 90. let 19. století upadala činnost spolku Ctibor a důsledkem toho nespokojené tovačovské dívky a paní usnesly se na založení Dámské besedy. Pod žádostí ke schválení stanov, která byla podána dne 12. prosince 1896, byla podepsána Kamila Kovářiková, Cecilie Kubíčková, Fr. Navrátilová a Žofie Drábková.¹³⁴ Spolkové stanovy byly schváleny místodržitelstvím v roce 1897.¹³⁵ V kronice neznámého autora se lze dočíst: „*Účelem spolku jest působení k obecnému blahu, zejména šíření vzdělanosti, pěstování ušlechtilé zábavy a podporování podniků všeobecně humánních a má sídlo své v Tovačově.*“¹³⁶

¹³² Slavnost svěcení praporu vojenských vysloužilců v Tovačově. *Našinec*. 1883, **15**(107), 2-3. ISSN 1801-5107.

¹³³ ZAO – SOKA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 362.

¹³⁴ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 89.

¹³⁵ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 33.

¹³⁶ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 89.

Výše zmíněného účelu chtěly členky dosáhnout hovorem, časopisy, knihami, zpěvem, deklamací, veřejnými přednáškami, účastí na koncertech a dalších podobných akcích. Jelikož spolek Ctibor začal trvale upadat, až v roce 1900 zanikl úplně, převzala částečně jeho činnost právě Dámská beseda.¹³⁷

Členky spolku se scházely v místnostech Občanské besedy každý čtvrtek a cvičily zpěv, tance, připravovaly výstupy na zábavy, kterých pořádaly několik za rok. Mezi ty hlavní patřily masopustní a silvestrovské zábavy odehrávající se na Panském domě (dnes hostinec U Tří králů). Divadelní představení se odehrálo pouze za předpokladu, že spolku vypomohli mužští ochotníci. Na jaře roku 1912 byla hrána „Pohádka o české vlasti“. Čistý zisk z uskutečněných akcí byl určen především na dobročinné účely a jen skromná částka zůstávala besedě. Často byly obdarovávány chudé školní děti v Tovačově, dárky se posílaly též školskému spolku „Komenský“ ve Vídni a matiční škole v Místku. Štědré peněžité dary se každoročně posílaly Ústřední matici školské, za což obdržela Dámská beseda mnohé diplomy, které zdobily spolkovou místnost. Na stavbě zdejší sokolovny se beseda podílela třemi podíly po 100 korunách, které Sokolu darovala. Po zrušení Občanské besedy v roce 1911 získala Dámská beseda piano a schůzky se přesunuly do sokolovny.¹³⁸

Tovačovské paní a dívky pořádaly také veřejné přednášky, příkladem lze zmínit „O Bosně a Hercegovině“ nebo „Pod palmami Riviéry“ se světelnými obrazy, se kterými jim pomáhal místní mlynář Vincenc Štěpánek. Učitel Ferdinand Venclík z Kojetína a rodák z Tovačova promluvil jako výborný řečník na akci s názvem „Nerudův večer“ konané v roce 1911. Poslední dvě přednášky měl učitel Innocenc Vaculík, který přednášel na téma „O Petru Bezručovi a jeho díle“ a „O významu čtení a důležitosti veřejné městské čítárny“. Dámské beseda podpořila čítárnu 10 korunami a přislíbila jí veškerou podporu do budoucna.¹³⁹

První snahy o zřízení veřejné čítárny počaly se objevovat počátkem roku 1914. Tváří a propagátorem čítárny byl učitel Innocenc Vaculík, který ve spolcích a institucích podporoval čtení již v předchozím odstavci zmíněnou přednáškou „O významu čtení a důležitosti veřejné čítárny“. Zařizující výbor dostal od městského výboru souhlas potvrzující název veřejné „městské čítárny“. Čítárna sídlila na radnici v místnostech staré Občanské besedy, kde bylo povoleno osvětlení a poskytnutí nábytku. Městští představitelé

¹³⁷ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 89.

¹³⁸ Tamtéž, s. 89–90.

¹³⁹ Tamtéž, s. 90–91.

se usnesli na podpoře čítárny prozatím 200 korunami.¹⁴⁰ Z počátku byla čítárna hojně navštěvována občany, kterých bylo během měsíce na 800.¹⁴¹ Rozvoj čítárny omezila první světová válka a obnovena byla zřejmě v roce 1928 při obecní knihovně. Pro nezájem veřejnosti časem zanikla.¹⁴²

Také činnost Dámské besedy vážně narušila první světová válka, která zavdala všem nadějším. Z hejtmanství přicházela na obec různá nařízení od c. k. okresního hejtmana barona Bleylebena. Mimo jiné měla obec aktivně působit na spolky v otázce zřízení tzv. „Reserve spital“, tedy rezervní nemocnice. Dámská beseda tedy nakoupila plátna v hodnotě 200 korun a členky ušily nemocniční prádlo. V sokolovně byla zřízena nemocnice, ve které byl ošetřujícím lékařem Fr. Zemský. Okolo 35 členek Dámské besedy vytvořilo odbor Červeného kříže a předsedkyní se stala Arnoštka Franková. Až do konce trvání nemocnice, tedy roku 1917, působilo zde jen zlomek původních dam a dívek.¹⁴³ Po válce již svoji činnost Dámská beseda neobnovila a v roce 1921 byla vymazána ze spolkového katastru.¹⁴⁴

4.5. Tělovýchovná jednota Sokol

Národní uvědomění se zpočátku pěstovalo především ve spolcích, které byly orientovány spíše na intelektuální vrstvu obyvatelstva. S postupným vývojem společnosti se národní snahy rozpínaly mezi nejširší vrstvy obyvatelstva. Začala být prosazována důležitost tělesného utužování se zdůrazněním významu vlastenectví. První česká tělovýchovná jednota získala povolení od c. k. místodržitelství dne 24. prosince 1861. Poupravené stanovy byly schváleny dne 27. ledna 1862 a zároveň byla svolána první valná hromada na den 16. února 1862 do místnosti v tělocvičně u J. Malypetra. Ustavující valné hromady se účastnilo 75 členů a do funkce starosty byl zvolen Jindřich Fügner, funkci náměstka získal dr. Miroslav Tyrš.¹⁴⁵ První stanovy měly celkem 12 paragrafů, z nichž první zněl: „*Účelem jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním.*“¹⁴⁶ Náplní spolku nebylo jen cvičení, ale i výchova zahrnující etické a vlastenecké cítění, vedoucí k rozvoji všestranné osobnosti. Z toho

¹⁴⁰ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 95–96.

¹⁴¹ Tovačov. *Přerovský obzor*. 1914, (18), 10.

¹⁴² Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 96.

¹⁴³ Tamtéž, s. 91.

¹⁴⁴ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 33.

¹⁴⁵ WAIC, Marek. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha, 1996, s. 15–16.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 18.

důvodu Sokol pěstoval bohatý kulturní život podpořený konáním přednášek, divadelních i hudebních vystoupení, koncertů, zábav a plesů.¹⁴⁷ Postupně se jednota stávala masovou organizací, která působila v téměř každé obci. Dodnes je v Tovačově druhou nejstarší organizací, tou první je Sbor dobrovolných hasičů.

Myšlenka k založení Sokola se probouzela od podzimu roku 1897 ve společnosti mužů scházejících se v Besedě. I v Tovačově pamatovali na důležitost tělovýchovy a po vzoru jiných měst a s dopomocí přistěhovalých obyvatel, bývalých členů jiných sokolských jednot, začal mít původní záměr reálné dopady. Poradní schůze byla svolána za účelem vytvoření stanov, podle vzoru již uveřejněném v Rádcí sokolském.¹⁴⁸ Sestavené stanovy byly odeslány koncem měsíce listopadu na c. k. místodržitelství ku schválení.¹⁴⁹ Pod první stanovy spolku připojili svůj podpis Alois Hacar, Antonín Drábek a Alois Wiederman.¹⁵⁰

Schůze svolaná na 26. prosince 1897 měla za úkol sestavit program první valné hromady. Na svolané valné hromadě bylo přítomno celkem 36 členů.¹⁵¹ První valná hromada sešla se tedy dne 2. února 1898 a je považována za klíčové datum vzniku Tělocvičné jednoty Sokol Tovačov.¹⁵² Zasedání předsedal Alois Hacar a zapisovatelem byl zvolen Bohumil Hájek.¹⁵³ Při založení jednoty bylo 6 členů zakládajících, 23 přispívajících a 35 činných, tedy celkem v součtu 64 členů. Jednota se včlenila do župy středomoravské.¹⁵⁴ Prvním starostou jednoty byl Josef Hacar, náměstkem starosty Vladimír Novotný, náčelníkem Antonín Drábek, náměstkem náčelníka Bohdan Sommer a funkce jednatele připadla Františku Matulovi.¹⁵⁵ Ve volbách byli do výboru zvoleni: Bohumil Soušek,

¹⁴⁷ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 23.

¹⁴⁸ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁴⁹ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 114.

¹⁵⁰ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁵¹ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 114.

¹⁵² BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

¹⁵³ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁵⁴ Soukromý archiv E. Mézlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 114–115.

¹⁵⁵ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 23–24.

Bohumil Hájek, Teodor Pala, Bohumil Sommer, Jan Adamčík, Josef Šťava, František Petráš, a František Klimeš.¹⁵⁶

Činnost spolku byla řízena výborem, který byl volen valnou hromadou a jeho působnost byla v trvání jednoho roku. Hlavou výboru byl starosta a další činovníci, dále výbor tvořil náměstek, náčelník a dalších osm členů. Valnou hromadou byli též voleni čtyři náhradníci a dva účetní dozorcí. Výbor byl dále vnitřně členěn a ze svých řad volil pokladníka, jednatele, hospodářského správce a zapisovatele. Příspěvky byly děleny do tří druhů. Činní členové platili 10 korun měsíčně, přispívající 20 korun a zakládající členové trvale 10 zl. Cílem zřízené oděvní komise byla starost o pořízení sokolských krojů.¹⁵⁷

Primárním účelem bylo pěstování fyzického cvičení, ovšem již v témže roce založení vznikl zábavní výbor, v jehož čele stál Antonín Drábek, a v roce 1900 hudební odbor, který sdružoval členy: Josef Šťava, Eduard Drápal, Ladislav Pavlík, Bartoloměj Strážnický, Julius Špírk a Vilém Škobrtal. V roce 1904 vznikl odbor nový – přednáškový, ovšem zanikl odbor hudební. Činnost spolku se tedy začala rozvíjet i na poli kulturním. Roku 1900 byla zřízena čítárna, od roku 1902 byly pořádány večírky, šibřinky a členové Sokola se cvičili též ve zpěvu.¹⁵⁸ K cvičencům se v roce 1901 přiřadil dorost a v roce 1907 také žáci.¹⁵⁹ K roku 1906 byl zřízen ženský odbor a do Sokola začaly vstupovat první tovačovské ženy.¹⁶⁰ Pokusy o přiřazení dorostenek nebyly zdárné, a proto bylo v roce 1910 přistoupeno ke cvičení alespoň žákyň.¹⁶¹ K rozvoji kulturní oblasti docházelo v Sokole také proto, jelikož ve městě zanikl nejprve spolek Ctibor (1900) a později také Dámská beseda, a zrodil se tak prostor pro nové kulturní počiny.

Součástí organizace byl divadelní soubor, zřejmě od roku 1908, kdy proběhlo první veřejné vystoupení v hostinci U Tří králů a další tři vystoupení během roku, kterými byly: „Závět“ od Josefa Štolby, dále dvě veselohry od Václava Štecha, první byla: „Maloměstské tradice čili jak lze jen pomocí protekce dostat místo u obce“, druhou pak: „Deskový statek“. Od neuvedeného autora divadelníci zahráli „Já mám příjem“. Další

¹⁵⁶ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 24.

¹⁵⁹ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 115.

¹⁶⁰ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

¹⁶¹ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 115.

představení jsou dohledatelná až v roce 1911, kdy byla odehrána v souhrnu čtyři představení.¹⁶²

Jednota se prezentovala každoročně na veřejnosti svým cvičením, účastnila se všech veřejných sokolských podniků – okrskových i župních, župních závodů a sletů. V začátcích se sokolové scházeli od 9. února 1898 ve školní tělocvičně, kde měli ke cvičení především nářadí školní, jednotě patřila jen žíněnka a bradla.¹⁶³ Cvičení v počátcích probíhalo dvakrát týdně. Od roku 1904 byl členem jednoty Ferdinand Steiner, rodák z Tovačova. Později člen vítězného družstva České obce sokolské.¹⁶⁴ V roce 1911 dosáhl na titul mistra světa ve cvičení na bradlech a kruzích v Itálii v Turínu.¹⁶⁵ Jako prvním se mu podařilo provést na kruzích ze stoje na rukou rozpor s výdrží.¹⁶⁶

Později školní tělocvična již přestala vyhovovat a od samého začátku bylo zamýšleno zbudování sokolovny. Obec darovala sokolům stavební místo a další potřebné pozemky byly získány koupí parcel přilehlých luk. Po ujednání výhodné půjčky od místní Občanské záložny¹⁶⁷ započali sokolové s výstavbou své sokolovny dle plánu Leoše Justana z Prostějova (Příloha č. 8: Sokolovna v Tovačově

¹⁶² SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 24.

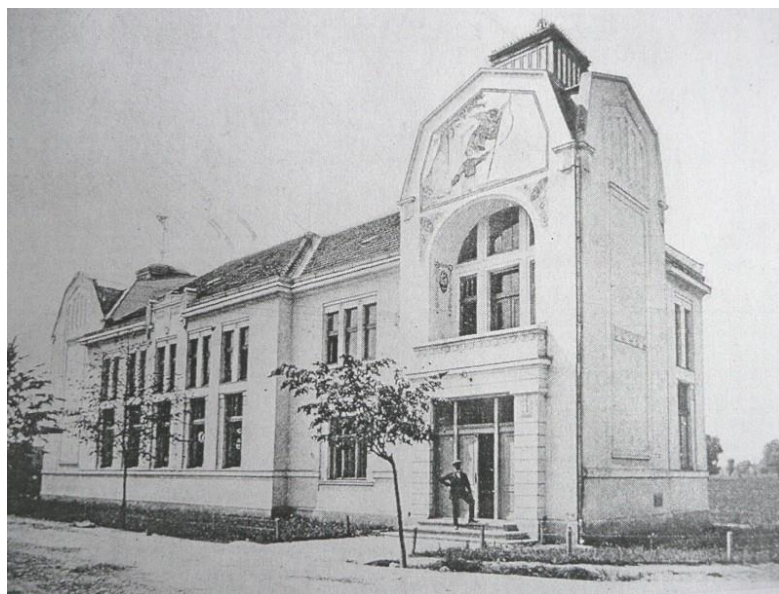
¹⁶³ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 115.

¹⁶⁴ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁶⁵ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

¹⁶⁶ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

¹⁶⁷ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 115.

Zdroj: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 42.

). Rozpočet na tuto stavbu činil 28.000 korun. Se stavbou bylo započato dne 21. srpna 1910 a slavnostní akce ku příležitosti jejího otevření proběhla dne 25. srpna 1912. Součástí nové

sokolovny bylo jeviště pro divadelníky, pořízeno za 1.500 korun. Zřejmě prvním odehraným představením byla veselohra „Vodní družstvo“ od Josefa Štolby. Vedoucím divadelního odboru byl od roku 1913 učitel Pavel Silnoušek. V tomto roce byla secvičena tři divadelní představení, která byla předvedena i mimo Tovačov. Od poloviny léta roku 1914 nesloužila sokolovna svému původnímu účelu, nýbrž jako vojenský lazaret. Později mezi léty 1916–1917 zde mělo ubytování vojsko. Několik členů nejen divadelního odboru muselo narukovat do války, a tak se i divadlo hrát přestalo. Veškerá činnost Sokola byla oficiálně zakázána dne 24. listopadu 1915.¹⁶⁸ Ve válečném období nastaly v Sokole nepříznivé časy, a to nejen z důvodu omezení tělovýchovy. Jednota byla zatížena dluhem u Občanské záložny a také některými nezaplacenými účty. Výbor Občanské záložny odpustil sokolům úroky za dobu válečnou, obecní zastupitelstvo podpořilo jednotu 300 korunami, které byly využity na pojištění budovy a splácení úroků z menších dluhů. Koncem roku 1917 byla veškerá činnost jednoty obnovena a spolek opět prosperoval.¹⁶⁹

Ku příležitosti skončení první světové války a vzniku Československého státu se v sokolovně konal dne 3. listopadu 1918 slavnostní večer, kdy byl celý sál zaplněn. Při této příležitosti pronesl proslov Leopold Veselý, jehož řeč se vztahovala k historii státu. Po vystoupení následovaly alegorické obrazy.¹⁷⁰ První valná hromada po první světové válce se konala dne 6. ledna 1919. Do funkce starosty Sokola byl zvolen František Matula, místostarostou se stal Bohumil Hájek a náčelníkem Bohumil Venclík. Výbor byl zastoupen: Josef Chytil, Vojtěch Haugwitz, Josef Karas, František Klimeš, Eduard Talafant, J. Nezkudla, Hrbáčková a Romanová. V období první republiky měla jednota 192 členů, z toho cvičících bylo 25 mužů, 19 dorostenců, 63 žáků a 16 členek. Členové Sokola se cvičili v těžké i lehké atletice.¹⁷¹

Postupně se přistoupilo i k nacvičování divadla. Podobně jako v jiných ochotnických divadlech i v Tovačově základ repertoáru tvořily hry od Tyla nebo Jiráska a později došlo na další české autory. V roce 1919 byl uveden žert „Kolébka“ od Aloise Jiráska a „Jánošík“ od Mahena. Obecenstvo mělo v oblibě herce a zpěváka, učitele tovačovské školy Alberta Pokorného. V nadcházejících letech sokolští divadelníci hojně secvičovali a předváděli hry například od Josefa Kajetána Tyla „Strakonického dudáka“, Josefa Skružného „Lázeňskou

¹⁶⁸ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 25.

¹⁶⁹ Soukromý archiv E. Mězlové, *Domácí kronika neznámého autora*. s. 116.

¹⁷⁰ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 25.

¹⁷¹ LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>

vílu“, Jaroslava Vrchlického „Noc na Karlštejně“, Josefa Štolby „Staré hřichy“, Aloise Jiráskova „Lucernu“ a mnoho dalších inscenací.¹⁷²

Další útlum spolkové činnosti nastal s druhou světovou válkou, konkrétně dne 15. dubna 1941 byla činnost zastavena a téhož roku 22. října rozpuštěna. První poválečná schůze se sešla dne 24. května 1945 a činnost Sokola se opět rozvíjela ve všech odborech.¹⁷³ Historie tovačovského Sokola je bohatá a bezpochyby by vydala na další závěrečnou práci. S ohledem na vymezení tématu této diplomové práce již nebude prezentována další, jistě záslužná, činnost bratří a sester této tělovýchovné jednoty.

4.6. Spolek Metodějka

Doposud bylo účelem založení spolků v Tovačově především rozvíjení kulturního, ať už pěveckého, divadelního či tělovýchovného ducha. Spolek Metodějka byl zřízen s úmyslem pro udržování mateřské školy. Myšlenka zřízení mateřské školy se objevila již začátkem 20. století a byla zásluhou Kateřiny Slámové, její dcery Kristiny Čágalové, slečny Dvořáčkové a učitelky Marie Polákové. Z jednání se starostou Aloisem Hacarem vzešlo doporučení zřídit spolek pro udržování mateřské školy. První schůze proběhla dne 8. října 1905 na radnici, spolek byl pojmenován „Metodějka“ a jeho první předsedkyní byla Jana Hacarová, manželka starosty města. Po zdárném zřízení spolku následovalo založení mateřské školy v budově kláštera Milosrdných sester III. řádu sv. Františka. Dnes již budova nestojí (Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

¹⁷² SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihovna J. Strojil Přerov, 2010, s. 25–27.

¹⁷³ Tamtéž, s. 28.

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 42.

). Děti navštěvovaly školku již od roku 1905, ale až v roce 1907 byla definitivně zřízena. Péče o děti byla svěřena řádovým sestřím a do školky docházelo celkem 36 dětí, z toho 15 chlapců a 21 děvčat.¹⁷⁴

První kronika školky byla založena až roku 1932 a sepsala ji učitelka sestra Vlasta Burdová při příležitosti trvání 25 let. Řádové sestry se o děti staraly pečlivě a s láskou, zaměstnávaly je různými aktivitami a vedly je ke správnému chování. Jejich snahou bylo také učit svěřené děti recitaci, a to včetně nácviku divadelních her, které byly posléze předváděny veřejnosti. První zmínku o divadelním představení lze v kronice najít v roce 1910, kdy děti sehrály divadelní hru „Pout' sirotka“. Toto divadlo mělo kladnou odezvu od přítomného publika. V době válečného konfliktu se zřejmě žádné divadelní představení nekonalo, neboť zde kronika mlčí. Již v roce 1919 se odehrály dvě besídky blíže nespecifikované. Dva roky poté byla nacvičena divadelní hra „Od jesliček září láska“ a akce měla úspěch nejen u diváků, ale také po stránce finanční. V průběhu let děti sehrály spoustu divadelních představení a aktivně se podílely, pod vedením řádových sester, na kultuře ve městě. Velké oblibě se těšily průvody s alegorickými vozy, procházející městem. Svých vystoupení se děti nevzdaly ani v během druhé světové války, ovšem veškeré výstupy byly přístupné jen rodičům dětí a konaly se v budově kláštera, respektive mateřské školy. V roce 1947 byl uspořádán první „Dětský majáles“ a mateřská škola se opět začala podílet veřejně na kulturním životě ve městě. Po únoru roku 1948 byla školka zestátněna a ředitelem se stal dosavadní ředitel školy obecné pan Viktor Hýbner. V květnu roku 1949 byla integrována školka klášterní se školkou státní a výuka probíhala v budově kláštera. Pod tlakem nového politického režimu, který nepřál církevním institucím, byla činnost nejdříve školky a v roce 1949 také spolku Metodějka ukončena. Majetek přešel pod správu školky státní.¹⁷⁵

Přestože klášterní školka působila v Tovačově necelé půl století, zanechala jistě mnoho krásných vzpomínek. Záslužná činnost řádových sester v oblasti výchovy i kultury by nemohla být opomenuta ani v této závěrečné práci. O to více je spolek Metodějka pozoruhodný, protože je prvním přímým podporovatelem vzdělání v Tovačově.

4.7. Tělovýchovná jednota Orel

Tělovýchovná jednota Orel je dodnes fungující křesťanská sportovní organizace. První tělocvičné odbory Orla začaly vznikat již na přelomu 20. století, a jsou tedy podstatně

¹⁷⁴ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihovna J. Strojil Přerov, 2010, s. 37.

¹⁷⁵ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihovna J. Strojil Přerov, 2010, s. 37–41.

mladší oproti Sokolu. Prvotně vznikaly tělocvičné odbory pod záštitou katolických spolků neorganizovaně v krajích s hlubokou religiozitou. První jednoty bychom našli na Moravě, ve východních a jižních Čechách. Prvním křesťansko-sociální tělocvičný odbor byl ustanoven dne 5. července 1902 v Líšni u Brna při Katolické jednotě sv. Josefa. Iniciátorem zřízení odboru byl farář P. Metod Hošek. Název jednoty byl přejat dle slovinského vzoru a byl oficiálně vyhlášen na manifestačním křesťansko-sociálním sjezdu v Olomouci dne 31. května 1909. Tento rok je považován za skutečný zrod nové tělovýchovné jednoty, podporující křesťansko-sociální sféru. Tohoto roku také proběhl první zemský slet orlů ve Vyškově.¹⁷⁶

Poměrně krátce po faktickém vzniku jednoty Orla byl založen odbor této organizace i v Tovačově. Přesné datum není možné dohledat, a to z důvodu pouze několika málo dochovaných písemností. Snad nenávratně je ztracena korespondence spolku, matrika členů a též kronika, která by jistě odhalila mnohá tajemství spolku.¹⁷⁷ V denním tisku Našinec je možné dohledat zprávu ohledně slavnosti v Prostějově, kde je zmíněn i odbor z Tovačova. Jisté tedy je, že spolek byl aktivní již v roce 1910.¹⁷⁸ Zda fungoval již dříve, je předmětem dalšího bádání. Do jednoty Orla nepatřil pouze Tovačov, nýbrž i další okolní vesnice, které se postupně přidávaly. K odborům přespolečným náležely obce Ivaň, Klopotovice, Věrovany a Oplocany.¹⁷⁹

Mimo tělovýchovu působila organizace též na poli kulturním, ale vždy s podstatou založenou na křesťanských hodnotách, smýšlení a přesvědčení. Ve stanovách, které spadají do let meziválečných, je uvedeno: „*Účelem jednoty je sdružovat v místě své působnosti členy Orla za účelem jednotné, soustavné a všestranné činnosti směřující k výchově duše i těla dospělých i mládeže, a to i školní, na základě křesťanského názoru světového v duchu opravdové demokracie, národní pospolitosti a sociální vzájemnosti... jednota pořádá výstavy přednášky, besídky, schůze členské a veřejné, divadelní představení, radiové produkce a světelné produkce, cvičí zpěv a hudbu, pěstuje ušlechtilou společenskou zábavu.*“¹⁸⁰

¹⁷⁶ Historie Orla: První tělocvičné odbory. *Orel* [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava

¹⁷⁷ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 31–32.

¹⁷⁸ Slavnost katolického Prostějovska. *Našinec*. 1910, 46(145), 1. ISSN 1801-5107.

¹⁷⁹ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 32.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 31.

Z uvedených stanov vyplývá široké spektrum aktivit, kterým se členové jednoty Orla věnovali. Mimo utváření tělesného ducha se aktivita spolku ubírala též směrem divadelních představení. Jedno z těch prvních proběhlo v neděli dne 5. listopadu 1911 U Tří králů. Orlové sehráli drama ve čtyřech jednáních „Úděl sirotka“ od A. Bognera.¹⁸¹ Dále lze zmínit divadelní představení odehrané dne 25. března 1912 opět v místnosti U Tří králů. Tenkrát byla na programu náboženská hra se zpěvy o čtyřech jednáních. Vstupné bylo rozděleno do tří kategorií. Návštěvníci I. místa platili po 1 koruně, II. místa po 70 halířích a místo ke stání bylo k mání za 30 haléřů.¹⁸² Z místa konání lze usoudit, že orlové v této době ještě nedisponovali svojí budovou, kde by mohli pořádat akce. V pozdějších letech (1922–1928) divadelníci sehráli například představení „Převozníkův syn“, „Ženská vojna“, „Václav Hrobčický z Hrobčic“, „Noční manévry“, „Bujná krev“, „Sen vánoční“ nebo „Dražba na nevěstu“, kde byli herci oblečeni v hanáckých krojích. Zajímavostí je, že kroje byly ve vlastnictví přímo spolku, který je za úplatu půjčoval dále. Kroje byly využívány k divadelním představením i jiným akcím v okolních obcích – Troubky, Ivaň, Citov a Dub nad Moravou. Mimo divadelní představení Orel organizoval akademie, plesy, zábavy a večírky. Místní hudebníci na těchto akcích byli placeni a při divadelních představeních nebo zábavách jich hrávalo 14–20. Třicátá léta nejsou z důvodu nedochování se materiálů zmapována, ale zřejmě se hrály pohádky. Ku příkladu divadelníci nazkoušeli „Popelku“, „Srdce v soumraku“, „Hospůdku u Markyty“ a další. Od konce 20. let 20. století již akce probíhaly v Lidovém domě, který si jednota Orla zřídila na dnešní Olomoucké ulici č.p. 115 (Příloha č. 10: Jevišťe v Lidovém domě (před druhou světovou válkou))

¹⁸¹ Věstník „Orla“. *Našinec*. 1911, 47(253), 5. ISSN 1801-5107.

¹⁸² Věstník „Orla“. *Našinec*. 1912, 48(70), 4. ISSN 1801-5107.

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knih tiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 35.

).¹⁸³

Na únorové schůzi roku 1939 byl do funkce starosty zvolen Ferdinand Žalák, místopředsdou byl P. František Todt a P. František Mikolajek, jednatelem Oldřich Beránek a náčelníkem Bohumír Jekl. Činnost jednota vyvíjela nepřetržitě bez ohledu na stav válečný až do listopadu roku 1941, kdy jí byla na základě výnosu ministerstva vnitra zastavena. V tomto roce orelský movitý majetek tvořilo: jeviště včetně dvojdílné látkové opony, kulisy pokoje, lesa a návsí, svinovací sufity lesa, 2 horní sufity pokojové, 2 horní sufity lesa, dále skříň s divadelními knížkami, staré harmonium a 2 heligony.¹⁸⁴

Po skončení druhé světové války byla činnost Orla znovu probuzena k životu. Později nastalo období, kdy jednota měla potíže organizační a též prostorové, které byly nedostatečné pro spolkovou činnost. Klíčovým se stal rok 1950, kdy byla jednota Orla komunistickým režimem zakázána.¹⁸⁵

4.8. Včelařský spolek

Leč Tovačovský včelařský spolek byl ustanoven až v roce 1919 (mimo časový rozsah této práce), dovolím si alespoň tuto krátkou kapitolu připojit. Jednak z pohledu historie, kdy se ve městě nacházelo mnoho podnícených včelařů již před první světovou válkou, a také z důvodu přímé návaznosti k současnému vzdělávání na místní základní škole.

Historie včelaření se nepojí na vznik spolku, který by sdružoval a systematicky vedl obyvatele Tovačova a okolí, jelikož včely existovaly daleko dříve, než byl založen samotný Tovačov. Přesné zprávy o prvních včelařích ve městě nejsou známy. Co však dohledat lze, je zmínka v Knize ortelů tovačovských, kde se uvádí: „18. ledna 1630 bylo vydáno naučení o domu a včelínku souseda tovačovského – Davida Ejevanského“ a také existuje zmínka o včelaření v nedalekých Troubkách z roku 1615.¹⁸⁶

V novodobých dějinách bylo včelařů i včelstev ve městě mnoho již na sklonku 19. století. Samotná příroda totiž poskytovala vhodné podmínky a dostatek pastvy. Z jara to byly vrby u Mlýnského náhonu a Moravy, později rozkvetlé stromy, květena mezi a plevele. Včelaři měli svá včelstva v klátech (špalkových úlech) a nebylo neobvyklé, že jeden včelař měl i 50 kmenových včelstev. Kolik přesně obyvatel Tovačova v tomto období

¹⁸³ SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 32–33.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 33–34.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁸⁶ INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař 1919–2009*. Tovačov: Euro – Print Přerov, 2009, s. 7.

chovalo včely, není dohledatelné, jelikož včelařit mohl každý, a to i bez registrace, která je již dnes nevyhnutelnou součástí chovu včel. Přesto, že včelařů bylo ve městě Tovačově a okolí jistě mnoho, nenašel se nikdo, kdo by měl zájem na založení včelařského spolku. V nedalekém okolí již včelařské spolky existovaly – Přerov, Němčice. Teprve až před první světovou válkou se několik včelařů připojilo do organizace v Němčicích (Venclík, Matula, P. Svozil a Josef Jekl). S první světovou válkou přišly nesnáze a zároveň s muži odcházejícími na fronty nastal úpadek včelaření. Během války byla včelstva rozprodávána a ke konci se snížil jejich počet téměř o polovinu.¹⁸⁷

Po první světové válce došlo k pozvolnému vzhopení včelařského života, ale překážkou byla vzdálenost, která dělila Tovačov a Němčice. Generace mladých včelařů si tak chtěla založit spolek svůj přímo v Tovačově. Na návrh pana Venclíka a též jednatele včelařského spolku v Němčicích paní Netřekové byly vytvořeny stanovy a ke schválení přeložených stanov došlo na hejtmanství v Přerově. Poté se dne 7. prosince 1919 sešlo 15 včelařů ku příležitosti založení spolku s oficiálním názvem: „Včelařský spolek pro Tovačov a okolí“ (Příloha č. 11: Zápis z ustavující schůze (7. prosince 1919))

Zápis

*s ustanovující schůzi výboru včelařského spolku v Tovačově
konané dne 7. prosince 1919. za přítomnosti všech členů.
Předmet jednání volby činnosti.
Předsedou zvolen p. Kobrník
jeho náměstkem p. Raabová
jednatelem p. Deppraný
pokladníkem p. Matula
správořadem pro hosp. věc p. Matula
jiného jednání nebylo schůze skončena
v Tovačově dne 7. prosince 1919.*

*Josef Jekl
1. předseda*

*Ant. Venclík
jednatel*

¹⁸⁷ INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař 1919–2009*. Tovačov: Euro – Print Přerov, 2009, s. 7.

Zdroj: INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař*. Tovačov: ELAN spol. s.r.o. Přerov, 1999, s. 21.

). Spolek tvořilo 12 občanů Tovačova, 1 občan z Troubek a 2 občané Lobodic. Celkový stav včelstev byl zaznamenán počtem 102. Nutno podotknout, že včelařů bylo více, ovšem prozatím se spolkové činnosti neúčastnili. Spolku předsedal Augustin Pechnik a jednatelem byl Bohumil Venclík. Výbor náležel v rukou Františka Matuly, pí. Radové, pana Netopila a Josefa Jekla. Spolek získal potvrzení i od ústředí včelařských spolků, a mohl tak zdárně začít fungovat.¹⁸⁸

Z počátku se činnost spolku navenek nijak zvláště neprojevovala a po nejdříve se jednalo o objednání cukru pro dokrmování včel na zimu. V roce 1922 došlo k uvolnění prodeje cukru, což předznamenalo vážnou krizi ve fungování spolku. Včelaři již neměli potřebu se scházet a poslední ranou byly kriticky nízké medné výnosy v letech 1925 a 1926. Z těchto důvodů proběhla vnitřní reorganizace, která však nedokázala zvrátit jistý zánik. Valná hromada se dne 21. března 1926 usnesla na rozpuštění „Včelařského spolku pro Tovačov a okolí“.¹⁸⁹ Tak byla ukončena jedna kapitola včelaření na Tovačovsku.

Dalším významným mezníkem pro včelařství byl vznik okrsku včelařů z Tovačova, Oplocan, Věrovan, Ivaně a Klopotovic dne 23. února 1930 jako součást spolku v Přerově.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 7–8.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 8.

Předsedou byl zvolen Oldřich Paseka a jednatelem František Indrák. K osamostatnění a nezávislosti na včelařích z Přerova došlo dne 12. ledna 1936 a spolek čítal 36 členů. V této době již spolek aktivně fungoval i na poli kulturním. Byla založena knihovna, pořádaly se přednášky a med začal být prodáván i v drogerii pí. Kristové na Náměstí. Dne 5. ledna 1938 se dokonce konal včelařský večírek.¹⁹⁰

V období druhé světové války bylo očekáváno, že spolek bude nucen zrušit veškerou svoji činnost. K překvapení včelařů se tak nestalo a naopak všichni, kdo chovali včely, byli nuceni do spolku vstoupit. Říše vydala různá nařízení, která se dotkla i včelařů. Například se nesměla včelstva rušit, v obcích bylo zavedeno působení důvěrníků a byla nařízena povinná dodávka medu, a to jeden a půl kilogramu z každého včelstva. Během války bylo zničeno celkem 21 včelstev, z toho 9 bombardováním, 4 zásahem střel a 8 se stalo obětí trestného činu krádeže.¹⁹¹

Po válce se včelaři sešli až dne 15. července 1945 a potvrdili stávající výbor. Spolek tvořilo 24 včelařů s 81 včelstvy. O rok později se spolek rozrostl až na 65 členů se 363 kmenovými včelstvy, a nakonec dosáhl svého vrcholu v roce 1947, kdy včelaři měli dohromady 476 včelstev. Později došlo k napadení včel roztočem a spousta včelstev musela být zlikvidována. V 50. letech musel být spolek nuceně po vzniku okresů rozdělen, a tak odcházeli včelaři z Věrovan, Troubek, Ivaně a Klopotovic. Na shromáždění dne 14. července 1957 dostal spolek nový název: „Základní organizace ČSV Tovačov“. Předsedou byl zvolen Oldřich Indrák. Z důvodu přemíry chemizace, meliorace a scelování políček museli včelaři přistoupit ke kočování včelstev za pastvou. První kočovný vůz měl František Hošek st. a Kozák Jan. Stát měl na této opylovací akci zájem z důvodu většího výnosu, a proto byla vyhlášena celostátní soutěž, do které se i tovačovští včelaři směle zapojili.¹⁹²

V 90. letech byl prodej medu komplikován dovozem levnějších medů ze zahraničí, zato o nižší kvalitě. Postupně klesal zájem o včelaření vůbec. Dnes je největší pozornost věnována ochraně včel proti varoáze a včelímu moru. Práce včelařů neustala a pilně pokračuje v tradici včelařství. Největší problém tkví ve stárnutí členské základny.¹⁹³

¹⁹⁰ INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař 1919 – 2009*. Tovačov: Euro – Print Přerov, 2009, s. 8.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 9.

¹⁹² Tamtéž, s. 9–11.

¹⁹³ Tamtéž, s. 11.

Za zřízením prvního spolku, který by se zabýval výchovou mladých včelařů, stojí Josef Pietrak z Tovačova. Od roku 2016 vede první včelařský kroužek ve městě, a to ve spolupráci s vybranými místními organizacemi. Fungování včelařského kroužku podporují: Českomoravský šterk, obec Troubky, Tovačov, Oplocany, Lobodice a Polkovice. Zázemí kroužek našel v místní základní škole, kde probíhá teoretická příprava – zatařování mezistěn, sbíjení rámečků, výroba dekorací a další. Mladí včelaři skvěle reprezentují nejen sebe, ale i město Tovačov na soutěži „Zlaté včela“.¹⁹⁴

4.9. Další spolky

V poslední podkapitole tohoto historického exkurzu bych ráda upozornila na zbylé spolky, jejichž působení spadá do let 1848–1918. Z důvodu menšího významu v oblasti kulturního přínosu pro město či nedostatek dochovaných dokumentů nebyly tyto spolky zájmem studia. Tímto však není vyloučeno jejich pozdější probádání za účelem zjištění nových skutečností.

Vhodná krajina pro pěstování rozličných rostlin přímo vybízela k pěstování kulturních plodin ve středu úrodné Hané. Mimo již zmíněné spolky a organizace mohli rolníci z Tovačova vstoupit do organizace hospodářské. Ani rozdílný okres nebyl pro nově příchozí členy překážkou. V oblasti zemědělství a péče o krajinu působila zde Hospodářská filiálka Olomoucká. Svoji valnou hromadu pořádala dne 27. prosince 1862 v hostinci u pana Schindlera (dnes U Tří králů). Toto shromáždění bylo započato slavnostní mší svatou v místním kostele, poté proběhla schůze ve zmíněném hostinci. Spolku předsedal Kr. Příza a sekretářem byl J. R. Demel.¹⁹⁵

Občané města měli možnost stát se členy také politické organizace. Katolická politická jednota okresu přerovského dne 14. prosince 1892 pořádala v hostinci U Tří králů veřejnou schůzi, jejímž účelem byl především nábor nových členů. Schůze byla zahájena řečí předsedy, která měla blíže objasnit účel jednoty.¹⁹⁶

Ve městě dále působil místní odbor „Národní jednoty“, který jistě lze zahrnout do spolků politických. Tomuto odboru předsedal Leopold Veselý a funkce jednatele náležela Věkoslavu Hrbáčkovi. Mimo politické aktivity odbor aktivně participoval na kulturní sféře. Dne 13. července 1913 v 15 hodin pořádal výlet spojený s přednáškou v zahradě pana

¹⁹⁴ PIETRAK, Josef. Mladí včelaři. *Včelaři Tovačov* [online]. [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://www.vcelaritovacov.cz/mlad%20ad-v%20c4%20dela%20c5%2099i.html>

¹⁹⁵ ZAO – SOKA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 362.

¹⁹⁶ Tamtéž.

Ant. Běhálka. Jako přednášející vystoupil Antonín Chmela a jeho řeč se vedla na téma „O hospodářských a kulturních poměrech nejpřednějších našich stráží na severní Moravě, zejména Janoušova“. Kulturním povznesením ve městě a zároveň benefiční akcí byl dne 19. října 1913 konaný „Květinový den“, a to ve prospěch Svatováclavského daru Národní jednotě. Prodej květin probíhal po celý den na Náměstí i v ulicích. Z politických organizací měla v Tovačově pobočku též organizace sociálně-demokratická, jež dne 20. června 1909 uspořádala veřejný tábor lidu v zahradních místnostech hostince Na Pořádce. Představitelem organizace byl Jan Ledvina. Program shromáždění byl zaměřen jednak na nepřímé daně, a také na zdražování potravin.¹⁹⁷

Mimo hospodářské a politické spolky prováděly ve městě svoji činnost též spolky sociální. Do této oblasti se řadí křesťansko-sociální spolek Svornost, jehož zmínka je zachycena v pozvání starosty na manifestační schůzi ze dne 27. září 1905. Spolku předsedal F. Svozil. Dokladem aktivní činnosti je účast spolku na slavnosti svěcení praporu v součinnosti se skupinou všeodborového sdružení křesťanského dělnictva a tělovýchovné jednoty Orla. Svěcení praporu proběhlo dne 3. srpna 1913 včetně slavnostního průvodu na Náměstí a odpoledne zaplnilo veřejné cvičení v zahradě pana Dvořáčka. Dalším v této oblasti působícím spolkem byl Spolek sv. Terezie.¹⁹⁸

¹⁹⁷ ZAO – SOKA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 362.

¹⁹⁸ Tamtéž.

5. Didaktické využití ve výuce

Oblast **Člověk a společnost** je součástí **Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV)** a zaopatrjuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými k jeho aktivnímu zapojení se do demokratické společnosti. Cílem vzdělávání žáků v této oblasti je poznání dějinných, sociálních a historicko-kulturních aspektů života ve své podstatě, rozmanitosti, proměnlivosti a v souvislostech. Oblast seznamuje žáky s rozvíjením se společností a s klíčovými společenskými jevy a procesy. Utvoření pozitivních občanských postojů, rozvoj vědomí náležitosti k evropské sféře a přijetí hodnot, které stojí za současnou demokratickou Evropou, je zdárným předpokladem pro všestranně rozvinutou osobnost žáka. Součástí vzdělávání v této oblasti je prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv, včetně rovnosti mužů a žen, v neposlední řadě úcta a ochrana přírodního a kulturního dědictví. Oblast podporuje také finanční gramotnost a osvojení si pravidel chování v každodenním i rizikovém styku.¹⁹⁹

Typické pro tuto oblast je formování dovedností a postojů, na něž je kladen akcent při využívání nabytých poznatků o společnosti a mezilidských vztazích. Žáci dokáží rozpoznat a formulovat společenské problémy minulosti i současnosti, získat informace potřebné k řešení těchto problémů, vyvozovat závěry a aplikovat řešení v reálných situacích.²⁰⁰

Vzdělávací oblast **Člověk a společnost** v sobě integruje dva vzdělávací obory, kterými jsou **Dějepis** a **Výchova k občanství**. Vzdělávací obsah má návaznost na oblast **Člověk a jeho svět**. Tato oblast netvoří jeden uzavřený celek, ale svým rozsahem se dotýká i jiných vzdělávacích oblastí. Přímou vazbu je možné vysledovat na vzdělávací obor **Zeměpis**, který patří do vzdělávací oblasti **Člověk a příroda** z důvodu její celistvosti.²⁰¹

V rámci cílového zaměření se oblast **Člověk a společnost** soustředí v kontextu této práce na rozvoj klíčových kompetencí tím, že přispívá k:

- rozvoji zájmu o současnost a minulost vlastního národa
- odkrytí příčin společenských jevů, dějů a změn, objevení jejich souvislostí s reálným i historickým časem

¹⁹⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 52.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 52.

²⁰¹ Tamtéž, s. 52.

- pátrání po podobnosti mezi minulými a současnými událostmi
- utváření pozitivního hodnotového systému podpořeného historickou zkušeností
- úctě ke svému národu
- budování kladných vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo něj
- uplatňování vhodných prostředků komunikace, kterými žák dává najevo své myšlenky, city, názory a postoje²⁰²

Klíčové kompetence představují ve vzdělávání souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot a jsou základem pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince ve společnosti. Osvojování klíčových kompetencí je dlouhodobý proces, jenž se formuje v průběhu celého života, proto není možné považovat nynější dosaženou úroveň za definitivní. Veškeré učební činnosti ve výchově a vzdělávání žáků by měly směřovat k jejich rozvíjení.²⁰³ Dále navržené aktivity cílí na tyto klíčové kompetence:

- **Kompetence k učení**
 - žák dokáže vyhledat a třídit informace a efektivně je využívat v procesu učení, tvůrčích činnostech i praktickém životě
 - žák dokáže uvést souvislosti, propojit do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí
- **Kompetence k řešení problémů**
 - žák je schopen samostatně řešit problémy a volit vhodné způsoby řešení
 - žák dokáže kriticky myslet, dělat rozvážná rozhodnutí, která je schopen posléze i obhájit, a uvědomuje si zodpovědnost, kterou nese za svá rozhodnutí
 - výsledky svých činů dokáže objektivně zhodnotit
- **Kompetence komunikativní**
 - žák dokáže formulovat a vyjadřovat své myšlenky v logickém sledu, jeho vyjádření je výstižné, souvislé a kultivované v obou typech projevů
 - žák dokáže naslouchat druhým lidem a náležitě na ně reaguje
 - žák se aktivně zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a podává vhodné argumenty
 - žák dokáže používat informační a komunikační prostředky a technologie pro komunikaci s okolím

²⁰² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 53.

²⁰³ Tamtéž, s. 10.

- žák je schopen využít komunikativní dovednosti k vytváření kvalitních vztahů podporujících vzájemné soužití a součinnost s ostatními

- **Kompetence sociální a personální**

- žák aktivně spolupracuje ve skupině a kladně ovlivňuje kvalitu společné práce

- žák podporuje utváření dobré atmosféry ve skupině a tím přispívá k upevnování mezilidských vztahů

- žák se aktivně zapojuje do diskuse ve skupině i v debatě celé třídy, dokáže spolupracovat s ostatními na řešení úkolu a čerpá ze zkušeností ostatních

- **Kompetence občanské**

- žák přistupuje s respektem k našemu kulturnímu i historickému dědictví a oceňuje zažité tradice

- žák se aktivně zapojuje do kulturního života a sportovních aktivit

- **Kompetence digitální**

- žák dokáže běžně používat digitální zařízení a aplikace, které využívá nejen při učení²⁰⁴

V rámcovém učebním plánu pro základní vzdělávání (6.–9. ročník) činí minimální časová dotace pro oblast **Člověk a společnost** deset hodin. Tyto vymezené hodiny musí být ve vzdělávání rozděleny mezi vzdělávací obory Výchova k občanství a Dějepis. Vzdělávací obsah musí být bezpodmínečně realizován během 2. stupně základní školy. Oproti předchozí verzi rámcového učebního plánu z roku 2017 byla dotace hodin oblasti Člověk a společnost snížena o jednu hodinu. Minimální časovou dotaci je možno posílit disponibilními hodinami. Na druhém stupni základní školy lze využít 18 takovýchto disponibilních hodin. Tedy celková povinná dotace je tvořena z minimální časové dotace vzdělávacích oblastí (jednotlivých oborů) a disponibilní časovou dotací. Konkrétní využití disponibilní časové dotace lze dohledat v jednotlivých Školních vzdělávacích programech škol.²⁰⁵

Didaktická část v neposlední řadě podporuje konkrétní průřezová témata, jež jsou nedílnou součástí základního vzdělávání. Jako taková představují důležitý formativní prvek ve vzdělávání, vytváří příležitosti pro uplatnění žáků, jejich spolupráci a podílí se na utváření postojů a hodnot. Průřezová témata se prolínají vzdělávacími obsahy a připívají

²⁰⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 10–13.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 139–140.

tak ke komplexnosti celého vzdělávacího systému. Konkrétně **Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana** se promítají v dílčích částech didaktického projektu. Realizace výuky tak naplňuje částečně tematické okruhy **Osobnostní a sociální výchovy**, konkrétně lze hovořit o **Osobnostním rozvoji** a jeho podtématu **Kreativita**. Dále bude u žáků podpořen okruh **Sociálního rozvoje**, kdy nutným předpokladem úspěšného splnění výukových cílů je **Komunikace, Kooperace a kompetice**.²⁰⁶ V průřezovém tématu **Výchova demokratického občana** se žáci ve výuce dotknou tematických okruhů **Občan, občanská společnost a stát** a **Formy participace občanů v politickém životě**.²⁰⁷

5.1. Vzdělávací obor Výchova k občanství

Výchova k občanství přesahuje svým vymezením pouhý předmět vyučovaný na základních školách a lze na ni nahlížet daleko šířeji. Jednak se tedy jedná o vzdělávací obor druhého stupně základního vzdělávání. Zároveň můžeme výchovu k občanství vymezit jako vzdělávací a výchovný přístup, který obor dalece přesahuje. Výchova k občanství jakožto jeden z oborů formulovaný v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání má stanovený rámcový obsah, jenž tvoří výchovně-vzdělávací cíle a učivo. Obor je rozčleněn do pěti modulů: **Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec, Člověk, stát a hospodářství, Člověk, stát a právo** a **Mezinárodní vztahy, globální svět**.²⁰⁸ Výchova k občanství, jak již z názvu vyplývá, je výchovou, která akcentuje na pojmy, jako je občan, občanství, člověk ve vztahu k sobě, ale zároveň se pojí na všechny okolnosti a události, které ho obklopují, jako je socializace nebo enkulturace.²⁰⁹

V rovině kognitivní by měla Výchova k občanství poskytnout žákům dobrý základ vědomostí týkajících se jejich individuálních osobností, mezilidských vztahů, práv a povinností, společenského, právního, ekonomického a občanského života v naší demokratické společnosti. Po stránce hodnotové je výchova k občanství nezastupitelná pro formování osobnosti žáka v hladině mravní, volní a hodnotové. Hodnoty, které si v průběhu výchovy a vzdělávání zvnitřní, ovlivní jeho chování a jednání v dalších letech života. Sloučení práce učitele a žáka u společensko-vědních témat má dopady u žáků v podobě utváření, přejímání či odmítnutí některých hodnot a hodnotových systémů. Tento obor by

²⁰⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09].

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 125–126.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 129.

²⁰⁸ HAVLÍNOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd* [online]. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2021-03-09], s. 11.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 12.

měl také usilovat o předejití negativních postojů v otázce rasismu, xenofobie a extrémistických názorů. Výchova k toleranci, k respektování lidských práv, k právnímu vědomí, k úctě a ochraně kulturních památek a přírodního bohatství je vrcholným záměrem tohoto oboru. Žáci tak získávají orientaci v jednotlivých společensko-vědních disciplínách.²¹⁰ Obor zároveň umožňuje žákovi sebepoznávání i poznávání jiných osobností a pochopení chování v různých kontextech. Obor blíže přibližuje vztahy ve společnosti, v hospodářství i ve financích. Nabízí žákům přehled důležitých politických institucí a orgánů včetně možnosti zapojení se do občanského života. Žáci se učí respektovat principy a pravidla společenského soužití a aplikovat je do praxe, přebírat zodpovědnost za své názory, chování a jednání. Dále jsou podporováni k aktivní účasti na demokratickém soužití společnosti.²¹¹

Didaktická část této práce cílí na modul Člověk ve společnosti skrze vzdělávací obor. Splnění dílčích cílů se následně odráží v naplnění jednotlivých očekávaných výstupů. Do vzdělávacího obsahu oboru lze zařadit konkrétní učivo:

- **Naše obec, region, kraj**, které je dále blíže specifikováno: důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku
- **Kulturní život**, který je dále vymezen: rozmanitost kulturních projevů, kulturní hodnoty, kulturní tradice; kulturní instituce; masová kultura, prostředky komunikace²¹²

5.2. Vzdělávací obor Dějepis

Ve vzdělávacím oboru dějepisu jsou žáci seznámeni s elementárními poznatky ohledně konání člověka v době minulé. Klíčová je kultivace historického povědomí jedince s odkazem na předávání historické zkušenosti. Zásadní je poznávání dějů, skutků a jevů, které ovlivnily historické události, a mají tak přímý dopad do současnosti. Vyzdvihováno je zejména 19. a 20. století, které je pramenem současných jevů ve společnosti. Výsledkem

²¹⁰ HAVLÍNOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd* [online]. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2021-03-09], s. 15.

²¹¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 52.

²¹² Tamtéž, s. 58.

poznání žáků je pochopení, že historie není konečně uzavřenou minulostí. Obecné problémy historie jsou konkretizovány prostřednictvím regionálních a též místních dějin.²¹³

V oblasti trendů výuky dějepisu je možné pozorovat postupnou preferenci učiva představujícího dějiny 20. století, a naopak redukovány jsou epochy nejstarších dějin. Důraz je kladen na dějiny kulturní, sociální, hospodářské a historii každodennosti, kdy všechny tyto aspekty by měly být v rovnováze s politickými dějinami. Jistá vyváženost by měla též nastat u dějin místních, regionálních, národních, evropských a celosvětových. V České republice se žáci setkávají s tzv. chronologickou koncepcí výuky dějepisu. Tato koncepce je založena na chronologickém vykládání dějin, tedy od pravěku až do dnešních dní. Tato koncepce představuje nejrozšířenější formu výuky dějepisu.²¹⁴

Identicky s ostatními vzdělávacími obory má i Dějepis stanovený rámcový obsah, který lze najít v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Tvoří jej výchovně-vzdělávací cíle a učivo. Obor je rozvržen do osmi modulů: **Člověk v dějinách, Počátky lidské společnosti, Nejstarší civilizace a kořeny evropské kultury, Křesťanství a středověká Evropa, Objevy a dobývání, počátky nové doby, Modernizace společnosti, Moderní doba a Rozdělený a integrující se svět.**²¹⁵

Očekávané výstupy jsou integrovány ve vzdělávacím obsahu oboru. Z pohledu modulu **Modernizace společnosti** se didaktická část práce zaměřuje na očekávané výstupy, které jsou naplněny prostřednictvím tohoto učiva:

- utváření novodobého českého národa
- revoluce 19. století jako prostředek řešení politických, sociálních a národnostních problémů
- kulturní rozrůzněnost doby

Z důvodu časové tísně, kdy hodinová dotace je skrovná, se výuka Dějepisu na školách zaměřuje především na obecné dějiny. Mnoho učitelů volí cestu obecného vzdělání a snaží se tak žákům představit důležité milníky světové, evropské a méně pak národní historie. Pokud je žák vybaven dobrými znalostmi a dovednostmi, dotýkajícími se dějin obecných,

²¹³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 52.

²¹⁴ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis, s. 29–30.

²¹⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>, s. 53–57.

může si případně vlastním zájmem dohledat informace o regionální či místní historii. Přesto, že se jistě takoví nadšení žáci najdou, v praxi se ukazuje tento zájem spíše menšinový. V důsledku těchto okolností pak žáci znají dokonale dějiny světové, ale ztrácejí souvislosti na poli domácího dění.²¹⁶ Je potřeba mít na paměti, že skrze regionální dějiny lze vytvořit úzký vztah mezi žáky a prostředím, vzbudit zájem žáka o jeho okolí a historii místa, kde povětšinou prožil dosavadní život. Regionální dějiny tak mají významnou funkci společenskou, výukovou a výchovnou, jelikož prostřednictvím nich se nejen žáci seznamují s historií bezprostředního okolí, a v neposlední řadě podporují budování vlastenectví. Z hlediska výuky podporují regionální dějiny základní pedagogické principy, které jsou založeny na výuce od známého k neznámému a od konkrétního k obecnějšímu. Z celku dějin národních vystupují dějiny regionu jako jednotlivé segmenty dotvářející jeden komplex.²¹⁷ Studium místních a regionálních dějin tak v důsledku vede k prohloubení vztahu ke své vlastní historii, k úctě ke kulturnímu dědictví a posílení potřeby ochrany památek nejen historických, ale i přírodních. Regionální témata zároveň představují výbornou příležitost k uskutečnění vlastní badatelské činnosti žáků.²¹⁸ Dnes existuje mnoho různorodých výukových metod a forem, které umožňují vyučujícímu blíže představit danou oblast a vzbudit v žákovi zájem o aktivní poznávání historie.

5.3. Didaktický projekt

Záměrem didaktického projektu je vytvoření metodického konceptu vyučovací hodiny a plánu vycházky po městě, kdy navštívená místa odráží historii spolků v Tovačově. Využitelnost projektu je určena primárně pro základní školu v Tovačově a měla by sloužit jako opora či inspirace pedagogům. Jednotlivé části lze svévolně upravovat a přizpůsobovat aktuálnímu dění ve městě, ale také třídnímu kolektivu.

Didaktický projekt je založen na volbě rozmanitých výukových metod a forem. Z hlediska času a prostoru jsou využity dvě organizační formy výuky. První část didaktického projektu bude probíhat v klasické učebně a není potřeba mít k dispozici žádné speciální pomůcky za předpokladu, že zvolená třída disponuje PC s fungujícím dataprojektorem a všichni žáci vlastní mobilní telefon. První část počítá s dvouhodinovou

²¹⁶ ČERNÁ, Monika. Využití regionálních témat ve výuce dějepisu. *Metodický portál RVP.cz* [online]. 2011 [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVM/13175/VYUZITI-REGIONALNICH-TEMAT-VE-VYUCE-DEJEPISU.html/>

²¹⁷ BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL. *Regionální dějiny: pojetí, poslání, metodika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 17.

²¹⁸ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis, s. 171.

časovou dotací. Ve druhé části žáci absolvují vycházku po městě s předem stanovenými zastávkami. Činnosti učitele a žáků jsou detailně popsány v metodickém listě. Druhé části je opět vymezena dvouhodinová časová dotace a taktéž je řízení učební činnosti žáků zpracováno v metodickém listě pro učitele. Výstupem celého edukačního procesu bude účelně ve skupinách zpracovaný plakát a samostatně vypracovaný pracovní list žáka. Po dokončení výuky žáci reflektují uplynulé aktivity metodou nedokončených vět.

První část výuky

Výuková metoda je v pedagogice chápána především jako cesta, po níž se žák ubírá. Rozmanité výukové metody pak zprostředkovávají žákům učivo a vhodně volenými metodami lze dosáhnout předem stanoveného výukového cíle. Výukovou metodu chápeme též jako jistou formu interakce ve vztahu učitel–žák a zároveň spolupráci.²¹⁹ V navrhované výuce budou žáci konfrontováni s metodou brainstorming, skládkového učení a skupinovou výukou. Výukové metody budou zohledňovat kritické myšlení žáků, které slibuje třífázový model učení (E-U-R).

Třífázový model učení (E-U-R)

Kritické myšlení vychází z učení konstruktivistické psychologie a pedagogiky a jeho základním znakem je respektování specificky dětského myšlení, které prochází vývojem a přebudovává se. Výuka založená na třífázovém modelu učení, díky kterému si žáci zapamatují učivo po delší dobu, poskytuje příležitost žákům stát se aktivními aktéry ve výuce a mít možnost tvořivé práce. U žáků budou rozvíjeny také komunikační dovednosti, zajištěna bude týmová práce a kooperace, žáci si osvojí také dovednost vyhledávání stěžejních faktů a práci s informacemi. Třífázový model učení je charakteristický vymezením tří fází.²²⁰

1. Fáze evokace (E)

V první fázi učitel zjišťuje především žákovské prekoncepty. Žáci by si měli uvědomit, co o daném tématu vědí, a utvořit si pevnou strukturu původně chaotických znalostí, do níž postupně vřadí nová fakta. U žáků dochází k rekonstrukci původních znalostí, na něž staví nové vědomosti. V této fázi je důležité, že si žáci uvědomí dřívější neporozumění a mohou tak zkorigovat své chybné názory. Cílem učitele je aktivizace žáků,

²¹⁹ KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009, s. 307.

²²⁰ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada), s. 114–115.

jelikož pouze aktivní žák je schopen efektivního učení. Fáze evokace by měla žáky dále motivovat a vzbudit v nich zájem o další vědění.²²¹

Vhodnou výukovou metodou pro tuto fázi se jeví metoda brainstormingu, která slibuje „bouři mozku“ nebo též „útok na mozek“. Cílem metody je produkce co největšího počtu nápadů, které se stanou výchozím bodem pro další řešení. Metoda předpokládá počet žáků ve třídě v rozmezí maximálně 20–25 jedinců. Podstatou je nekritický příjem nápadů od žáků a podpora naprosté volnosti v jejich produkci, ovšem v souladu se slušným vyjadřováním.²²² Tato metoda bude mírně obměněna oproti klasickému postupu psaní na tabuli a žáci si ji absolvují jako první na začátku hodiny. Své nápady nebudou chodit psát na klasickou tabuli, ale využijí mobilní aplikaci Mentimeter. Všechny nápady pedagog se žáky rozebere na tabuli a utřídí je do logických kategorií.

Pedagog v přípravě na hodinu vygeneruje přístupový kód k aplikaci Mentimeter, který ve výuce sdělí žákům. Aplikaci není nutné stahovat do mobilního telefonu, je taktéž dostupná na adrese: <https://www.mentimeter.com/app>.

2. Fáze uvědomění si významu (U)

V této fázi se žáci setkávají s novými informacemi, které si postupně propojují s tím, co již vědí, a tvoří si souvislosti. Mezi starými vědomostmi a nově nabytými vznikají tzv. kognitivní mosty.²²³

Vhodnou výukovou metodou této fáze je tzv. skládkové učení. Podstatou metody je, aktivní práce každého žáka, neboť se sám stává učitelem ostatních členů skupiny. Nejprve pedagog rozdělí žáky do tzv. domovských skupin. Jednotliví žáci se ve skupině rozpočítají podle čísla (každému žákovi bude přiřazeno číslo: jednička, dvojka, trojka, ...). Pedagog vyzve všechna jednotlivá čísla (žáky), aby utvořila skupinu. Ve třídě bude přítomná skupina jedniček, dvojek, trojek, ... Do těchto tzv. expertních skupin zadá pedagog žákům k prostudování materiál. Úkolem expertních skupin bude nastudování a porozumění zadanému textu a vzájemná diskuze žáků. Žáci v expertních skupinách spolu musí vzájemně kooperovat a ujasňovat si nové informace v textu tak, aby je později byli schopni

²²¹ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada), s. 115.

²²² MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, s. 164.

²²³ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada), s. 116.

v plné šíři předat svým domovským skupinám. Využity budou vybrané texty z teoretické části této diplomové práce, které mohou projít korekcí dle uvážení pedagoga.²²⁴

3. Fáze reflexe (R)

Pro poslední fázi je typické třídění, systematizace a upevnění všech vědomostí. Důležité je, aby žáci dokázali formulovat výsledky učení svými vlastními slovy, neboť si je pak lépe zapamatují.²²⁵

Tato fáze je součástí výukové metody skládkového učení, kdy se žáci vracejí od expertních skupin ke svým domovským skupinám. V těchto původních skupinách žáci musí vlastními slovy vysvětlit své nové vědomosti ostatním spolužákům. Klíčové je, aby práce ve skupinách byla opravdu kvalitní a nedocházelo ke zkreslení předávaných informací a následnému chybnému osvojení. Důležitá je tady role pedagoga, jakožto poradce a dohlázele na práci žáků ve skupinách.²²⁶

První část výuky bude završena vytvořením funkčního plakátu, na jehož základě žáci spolek stručně představí. Tedy skupiny žáků tvořící tzv. skupiny expertů zhotoví plakát spolku, který následně využijí při vycházce městem. Po ukončení vycházky si žáci zhotovené plakáty pověsí na nástěnku do třídy, případně na chodbu školy, kde si je budou moci prohlédnout i ostatní žáci školy a dozvědět se mnohé zajímavosti o okolí jejich bydliště.

²²⁴ *Skládkové učení* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://kap.kr-jihomoravsky.cz/uploads/attachment/attachment_file/85424/Skladankove_uceni.pdf

²²⁵ ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada), s. 114–117.

²²⁶ *Skládkové učení* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://kap.kr-jihomoravsky.cz/uploads/attachment/attachment_file/85424/Skladankove_uceni.pdf

Metodický list PRO UČITELE	
Vzdělávací oblast: Člověk a společnost	Vzdělávací obor: Výchova k občanství, Dějepis
Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana	Časová dotace: 2 vyučovací hodiny
Ročník: 6.-9.	Téma: Spolky v naší obci
Předpokládaný počet žáků: 28	
Klíčové kompetence: <ul style="list-style-type: none"> • kompetence k učení • kompetence k řešení problémů • kompetence komunikativní • kompetence sociální a personální • kompetence občanské • kompetence digitální 	
Vzdělávací cíl: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kognitivní: Žák dokáže objasnit spolkovou činnost ve městě Tovačov v letech 1848-1918. 2. Afektivní: Žák oceňuje přínos spolků pro současné dění. 3. Psychomotorický: Žák dokáže zhotovit poutavý plakát reprezentující vybraný spolek. 	
Organizační forma: výuka ve třídě	
Výuková metoda: brainstorming, skládkové učení, skupinová výuka	
Pomůcky: PC, dataprojektor, mobilní telefony, psací potřeby, fixy, pastelky, čtvrtka papíru A ₃	
Struktura hodiny	
<p>1) Úvod</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozdrav - zápis do třídní knihy - představení cíle hodiny <p>2) Třífázový model učení E-U-R</p> <p>a) Brainstorming (20 min.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pedagog vyzve žáky, aby si připravili své mobilní telefony. - Pomocí sdíleného kódu se žáci přihlásí na adrese: www.menti.com. - Žáci v aplikaci odpoví na zadanou otázku učitele např.: „Který spolek ve svém volném čase navštěvuješ?“. - Na projektoru se objeví nápady žáků. - Poté co se zapojí všichni žáci, pedagog na tabuli pojmy třídí a společně se žáky je řadí do skupin. <p>b) Skládkové učení (25 min.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pedagog představí žákům metodu skládkového učení. - Žáci budou rozděleni do 4 skupin po 7 žácích (rozdělení dle uvážení pedagoga) = DOMOVSKÉ SKUPINY. - Žáci si ve skupině rozdělí čísla (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), každý žák bude zastupovat jedno číslo. - Pedagog vyzve žáky, aby se seskupili do nových skupin dle čísel = EXPERTNÍ SKUPINY (všechny jedničky utvoří skupinu, všechny dvojky utvoří skupinu, ...) - Každý člen expertní skupiny obdrží totožný text, pojednávající o jednom spolku. 	

- Vyučujícím vybrané spolky: Včelařský spolek, Sbor dobrovolných hasičů, Tělovýchovná jednota Sokol, Tělovýchovná jednota Orel, Zpěvácký spolek Ctibor & Občanská beseda, Občanská záložna, Spolek Věnceslava & Dámská beseda
- Studijní text si každý žák samostatně prostuduje.
- Poté následuje diskuze mezi žáky v expertních skupinách.
- Cílem expertních skupin je vytvoření stručného zápisu vývoje daného spolku a dále naformulování tří otázek, kterými si následně ověří, zda jejich spolužáci v domovských skupinách správně pochopili jejich výklad.

c) Skládankové učení (15 min.)

- Po ukončení práce expertních skupin se žáci vrátí ke svým původním domovským skupinám.
- Žáci z expertních skupin učí své spolužáky v domovských skupinách.
- Každý žák ověří pochopení nového učiva svými spolužáky položením tří kontrolních otázek, které si naformulovali na základě shody v expertních skupinách.

3) Tvorba plakátů (30 min.)

- Pedagog vyzve žáky, aby znovu utvořili expertní skupiny.
- Žáci v expertních skupinách společně zhotoví plakát.
- Plakát bude obsahovat základní informace o spolku a při následující vycházce městem bude žákům oporou při výkladu.
- Tvorbou plakátů podpoří žáci svoji kreativitu.

Poznámky:

Druhá část výuky

V závislosti na první části pedagog naplánuje tematickou vycházku po městě Tovačově. Plán zastavení se odvíjí od zpracovaných spolků v první části. V první části byly vybrány spolky: Včelařský spolek, Sbor dobrovolných hasičů, Tělovýchovná jednota Sokol, Tělovýchovná jednota Orel, Občanská beseda, Zpěvácký spolek Ctibor, Občanská záložna, Spolek Věnceslava a Dámská beseda. Vycházka by tak měla ideálně navazovat na předchozí část, a upevnit tak žákům nově nabyté znalosti. V průběhu vycházky žáky učitel metodicky vede, případně doplňuje výklad žáků o další zajímavosti. Tato forma výuky umožňuje žákům porovnat současné a předešlé funkce historických památek ve městě. Výhodou vycházky je finanční nenáročnost, neboť není potřeba zajišťovat dopravu žáků ani platit vstupné, jako je obvyklé u většiny exkurzí. Předpokládaná časová dotace vycházky je dvě hodiny. Výstupem žáků bude samostatně vypracovaný pracovní list, který odevzdají pedagogovi. V závěru samotné vycházky bude provedena reflexe celého didaktického bloku, a to technikou tzv. nedokončených vět. Metoda slibuje pedagogovi zjištění názorů žáků, na již proběhlou činnost, které se žáci podrobili ve vzdělávacím

procesu. Úkolem žáků bude anonymně vyplnit lístečky s předepsanými začátky vět.²²⁷
Návrh reflexe žáků je zpracován dále v tabulce.

Metodický list PRO UČITELE	
Vzdělávací oblast: Člověk a společnost	Vzdělávací obor: Výchova k občanství, Dějepis
Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana	Časová dotace: 2 vyučovací hodiny
Ročník: 6.-9.	Téma: Spolky v naší obci
Předpokládaný počet žáků: 20-30	
Klíčové kompetence: <ul style="list-style-type: none"> • kompetence k učení • kompetence komunikativní • kompetence sociální a personální • kompetence občanské 	
Vzdělávací cíl: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kognitivní: Žák dokáže vysvětlit vlastními slovy vývoj spolků ve městě. 2. Afektivní: Žák prokazuje kladný vztah ke kultuře svého města. 3. Psychomotorický: žádný 	
Organizační forma: mimoškolní – vycházka	
Výuková metoda: vysvětlování, práce s obrazem	
Pomůcky: pracovní listy, psací potřeby, plakáty	
Vycházka po městě	
<ol style="list-style-type: none"> 1) Pedagog před odchodem ze školy poučí žáky o bezpečnosti a vhodném chování. 2) Třída se shromáždí před školní budovou a pedagog jim představí trasu vycházky. 3) Rozdělení žáků do skupin se řídí dle předchozího rozdělení do tzv. expertních skupin. 4) Jednotlivé expertní skupiny postupně dle trasy představují své spolky ostatním spolužákům. 5) Zastavení při vycházce se řídí významnými místy, vztahujícími se ke konkrétním spolkům. (První zastavení bude věnováno Včelařskému spolku, na druhém zastavení si žáci představí Sbor dobrovolných hasičů, třetí zastavení bude reprezentovat Tělovýchovnou jednotu Sokol, čtvrté zastavení bude patřit Tělovýchovné jednotě Orel, Občanskou besedou a spolkem Ctibor se žáci budou zabírat na pátém zastavení, předposlední zastavení odhalí historii Občanské záložny a poslední zastavení bude patřit spolku Věnceslava a Dámské besedě.) 6) Ostatní žáci aktivně naslouchají spolužákům a zároveň vyplňují pracovní list. 7) Výklady žáků po celou dobu vycházky usměrňuje učitel. 8) Po návratu do školy žáci odevzdají vyplněné pracovní listy svému vyučujícímu ke kontrole. 9) Na závěr pedagog provede celkovou reflexi, metodou nedokončených vět, které žáci odevzdají anonymně pedagogovi po skončení vycházky. 	

²²⁷ HODNOCENÍ A REFLEXE [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/jaro2016/VV8MP_SDU2/um/Hodnoceni_a_reflexe.pdf

Poznámky:

Pracovní list PRO ŽÁKY Po stopách historie v našem městě	
Jméno a příjmení:	Datum:
Ročník:	
Téma vycházky:	
<p style="text-align: center;">1. <u>Zastavení: Budova základní školy</u></p> <p>a) <i>Zjistěte, po kom je pojmenována ulice, na které se právě nacházíte. (Nápovědu najdete na budově školy)</i></p> <p>b) <i>Kolik roků uplynulo od první světové války, když byl v Tovačově založen první včelařský spolek?</i></p> <p>c) <i>Byla vyvíjena spolková činnost včelařů během druhé světové války? Svoji odpověď zdůvodněte.</i></p>	
<p style="text-align: center;">2. <u>Zastavení: Hasičská zbrojnice</u></p> <p>a) <i>Jak se nazývala dřívější organizační jednotka dobrovolných hasičů?</i></p> <p>b) <i>Napiš jméno osobnosti, díky které vznikl Sbor dobrovolných hasičů v Tovačově, a rok, který se to událo.</i></p> <p>c) <i>Jaké razí hasiči heslo? Vysvětli, co heslo znamená.</i></p>	

- d) *Vysvětli význam slova „bibliotéka“. Jak tento termín souvisí s místním hasičským sborem?*

3. Zastavení: Stará sokolovna

- a) *Na obrázku si prohlížíte původní budovu sokolovny. Jaké bylo její využití v průběhu let? Kde najdeme dnes zmíněnou budovu?*

Zdroj obrázku: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

- b) *Nejznámější národní představitel sokolů se jmenoval?*
- c) *Napiš vybraná tři jména tovačovských osobností, které stály za vznikem Tělovýchovné jednoty Sokol.*

4. Zastavení: Orlovna

- a) *Jak se jinak označovaly domy, kde působili členové tělovýchovné jednoty Orel?*
- b) *Vysvětli, jak se Orel podílel na kulturním životě na našem městě?*
- c) *Na jakých hodnotách byla tělovýchovná jednota Orel založena?*

5. Zastavení: restaurace U Tří králů

- a) *Které oddělení měla Občanská beseda?*
- b) *Jak vysoký členský příspěvek platili členové Občanské besedy?*
- c) *Uved' a blíže vysvětli motto spolku Ctibor.*
- d) *Podle které osobnosti Tovačova byl zvolen název tohoto zpěváckého spolku?
Napiš i století, kdy tato osobnost v Tovačově žila.*

6. Zastavení: Česká pošta

- a) *Prohlédni si fotografii níže. Dokážeš určit, kterou část města fotografie zachycuje? Která významná instituce sídlila v domě č.p. 10? Proč navštěvujeme tento dům dnes?*

Zdroj obrázku: Soukromý archiv E. Mézlové,
Domáci kronika neznámého autora. s. 23.

- b) *Která osobnost se zasloužila o založení Občanské záložny a později i o založení místního hasičského sboru?*
- c) *Navrhni jednoduché heslo, které by ti pomohlo přilákat do záložny (banky) nové klienty.*

7. Zastavení: Hostinec Na Pořádce

- a) *Uveď, který ze spolků měl v Tovačově nejkratší působnost? (pouhé tři roky)*
- b) *Na které zaniklé spolky navázala Dámská beseda?*
- c) *Podíleli se na spolkové činnosti Dámské besedy i muži? Zdůvodni svoji odpověď.*

**Pracovní list PRO ŽÁKY
Po stopách historie v našem městě
AUTORSKÉ ŘEŠENÍ**

Jméno a příjmení:	Datum:
Ročník:	
Téma vycházky:	
<p>1. <u>Zastavení: Budova základní školy</u></p> <p>a) <i>Zjistěte, po kom je pojmenována ulice, na které se právě nacházíte. (Nápovědu najdete na budově školy)</i></p> <p>- Ulice je pojmenovaná po tovačovském rodákovi významném skladateli Arnoštu Förchtgottovi Tovačovském.</p>	

b) Kolik roků uplynulo od začátku první světové války, když byl v Tovačově založen první včelařský spolek?

- Včelařský spolek byl založen v roce 1919, tudíž od začátku první světové války uplynulo 5 let.

c) Byla vyvíjena spolková činnost včelařů během druhé světové války? Svoji odpověď zdůvodněte.

- Ano, spolek nebyl zrušen. Včelaři měli povinnost dodávat půl kilogramu medu z každého včelstva Protektorátu, aby podpořili potravinové dodávky.

2. Zastavení: Hasičská zbrojnice

a) Jak se nazývala dřívější organizační jednotka dobrovolných hasičů?

- Župní jednotka

b) Napiš jméno osobnosti, díky které vznikl Sbor dobrovolných hasičů v Tovačově, a rok, který se to událo.

- František Štéger

- Hasičský sbor byl v Tovačově založen v roce 1876.

c) Jaké razí hasiči heslo? Vysvětli, co heslo znamená.

- Heslo zní: „Bohu ke cti, bližnímu ku pomoci a vlasti k obraně!“.

- Sbory byly zakládány s úctou ke křesťanským, sociálním a vlasteneckým hodnotám.

d) Vysvětli význam slova „bibliotéka“. Jak tento termín souvisí s místním hasičským sborem?

- Pojem bibliotéka označuje knihovnu.

- Ve vlastnictví tovačovských hasičů byla vyhlášená knihovna, kterou navštěvovala široká veřejnost.

3. Zastavení: Stará sokolovna

a) Na obrázku si prohlížíte původní budovu sokolovny. Jaké bylo její využití v průběhu let? Kde najdeme dnes zmíněnou budovu?

Zdroj obrázku: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží.* Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

- Původně sloužila činnosti Sokola, později zde byl vojenský lazaret a během první světové války zde byli ubytováni vojáci.

- Dnes již budova nestojí, jelikož byla v roce 1989 zbourána.

b) Nejznámější národní představitel Sokolů se jmenoval?

- Byl jím cvičitel Miroslav Tyrš.

d) Napiš vybraná tři jména tovačovských osobností, které stály za vznikem Tělovýchovné jednoty Sokol.

- Například: Josef Hacar, Vladimír Novotný, Antonín Drábek, Bohdan Sommer a František Matula.

4. Zastavení: Orlovna

a) Jak se jinak označovaly domy, kde působili členové tělovýchovné jednoty Orel?

- Byly to tzv. Lidové domy.

b) Vysvětli, jak se Orel podílel na kulturním životě na našem městě?

- Členové tělovýchovné jednoty Orel pořádali divadelní představení, akademie, plesy, zábavy a večírky.

c) Na jakých hodnotách byla tělovýchovná jednota Orel založena?

- Spolek kladl důraz především na hodnoty křesťanství, demokracie, národní pospolitosti a sociální vzájemnosti.

5. Zastavení: restaurace U Tří králů

a) Které oddělení měla Občanská beseda?

- Byly to čítárna, knihovna a herna.

b) Jak vysoký členský příspěvek platili členové Občanské besedy?

- Členský příspěvek činil 3 zl. ročně.

c) Uved' a blíže vysvětli motto spolku Ctíbor.

- Motto spolku Ctíbor znělo: „K vlasti chceme stát“.

- Spolek podporoval zdravé české vlastenectví.

d) Podle které osobnosti Tovačova byl zvolen název tohoto zpěváckého spolku? Napiš i století, kdy tato osobnost v Tovačově žila.

- Název spolky byl zvolen na počest významného tovačovského rodáka Ctíbora II. Tovačovského z Cimburka, který žil v 15. století.

6. Zastavení: Česká pošta

a) Prohlédni si fotografii níže. Dokážeš určit, kterou část města fotografie zachycuje? Která významná instituce sídlila v domě č.p. 10? Proč navštěvujeme tento dům dnes?

Zdroj obrázku: Soukromý archiv E. Mézlové,
Domácí kronika neznámého autora. s. 23.

- Fotografie zachycuje Náměstí v Tovačově, konkrétně stranu, kde se nachází radnice.

- V domě č.p. 10 sídlila Občanská záložna.

- Dnes si v tomto domě můžeme zakoupit léky, v přízemí je Lékárna U Zámku.

b) Která osobnost se zasloužila o založení Občanské záložny a později i o založení místního hasičského sboru?

- Touto osobností byl František Štégr.

c) Navrhni jednoduché heslo, které by ti pomohlo přilákat do záložny (banky) nové klienty.

7. Zastavení: Hostinec Na Pořádce

a) Uved', který ze spolků měl v Tovačově nejkratší působnost? (pouhé tři roky)

- Pouhé tři roky působil v Tovačově pěvecko-literární spolek Věnceslava.

b) Na které zaniklé spolky navázala Dámská beseda?

- Dámská beseda navázala na zpěvácký spolek Ctibor a pěvecko-literární spolek Věnceslava.

c) Podíleli se na spolkové činnosti Dámské besedy i muži? Zdůvodni svoji odpověď.

- Ano, podíleli. Muži byli nápomocni při divadelních představeních.

REXLEXE ŽÁKŮ TÉMATU: SPOLKY V NAŠÍ OBCI

Dozvěděl(a) jsem se ...

Nejvíce se mi líbilo ...

Příště bych ocenil(a) ...

Překvapilo mě ...

6. Závěr

První část práce podává rozbor klíčových událostí 2. poloviny 19. století, které stály za formováním základů moderní společnosti, respektive předkládá dějinné události v souvislostech a s přihlédnutím k naší národní historii. Kapitola představuje nejen společenské, ale též politické události se zřetelem na významné státníky, kteří se významnou měrou zapsali do historie nejen Království českého. Opomenuty nejsou ani významné milníky v podobě revolučních snah roku 1848, na ně reagující Pillersdorfovy ústavy, která nesplnila očekávání rozbouřené společnosti. Část kapitoly se dotýká éry neoabsolutismu, jenž udělal definitivní tečku za progresivním vývojem. Představen je též významný ústavně právní dokument označovaný jako tzv. Únorová ústava (také Schmerlingova), jenž potvrzoval říšskou radu jakožto parlament, byť s omezenými pravomocemi. Zmíněné státoprávní změny by se nemohly uskutečnit, kdyby nedošlo k postupnému vývoji občanské společnosti, což v důsledku znamenalo aktivní participaci občanů. Navazující podkapitola konkrétně pojednává o poměrech v Tovačově ve vymezeném období. Důraz je kladen na významné osobnosti města a podstatné události, jež ovlivnily široké vrstvy zdejšího obyvatelstva.

Ve druhé části je představen vývoj spolčovacího práva a spolkové činnosti z pohledu právní vědy. Kapitola je rozdělena do třech podkapitol, které se blíže zabývají definicí spolku a klíčovými spolkovými zákony z let 1852 a 1867, z nichž určitá část zákona měla účtyhodnou působnost až do roku 1951. První podkapitola je věnována problematice definici spolku a ohlíží se nejen za historickým vymezením, ale i za současnou definicí dle platného zákona. Zřetel je kladen též na svobodu shromažďovací, která pramení z Listiny základních práv a svobod a dnes ji chápeme jako neochvějnou součást našich svobod. Druhá podkapitola formálně ukotvuje spolčovací právo a podtrhuje sklíčenost společenského života této doby, kdy nastavené restrikce nedovolovaly zakládání spolků politicky orientovaných a rovněž spolků se sociálním zaměřením. Více zevrubně pojednává o Spolkovém zákonu č. 134/1867 třetí podkapitola a do skupiny spolků řadí veškerá sdružení, jež vyhověla požadavkům uvedeným ve zmíněném zákoně. Nicméně markantní pozornost byla věnována i vnitřní organizaci a životu ve spolkách obecně, který byl definován na základě uvedeného právního předpisu.

Třetí kapitolu tvoří celkem devět podkapitol, které se přímo zabývají konkrétními spolky ve městě Tovačově. Jednotlivé podkapitoly jsou řazeny chronologicky a podávají tak přehled o vývoji spolkového života mezi léty 1848–1918, dále o jejich fungování

a aktivitách. Ze společenské situace lze vyvodit záměr zakládání spolků, jehož účelem byla podpora národních a vlasteneckých snah, které jsou pro toto období charakteristickým rysem. V podkapitolách jsou zahrnuty spolky společenské, kulturní, zájmové, tělovýchovné i sociální, které se významnou měrou podílely nejen na kulturním životě města. Vhled do činnosti dílčích spolků poskytl představu o jejich fungování, významných členech a událostech, které se přímo vztahovaly k jejich působení. Nutno podotknout, že část z nich má působnost dodnes a lze vyhledat rodinné vazby, které pojí tehdejší a současné aktéry konkrétních spolků. U mnohých spolků lze vyzorovat vzájemnou podporu a kooperaci, která jednoduše vyplývala buďto z časového překryvu jejich působení nebo též z charakteru jejich zájmu. Překvapující bylo zjištění rozsáhlé charitativní činnosti, na které se jisté spolky podílely formou přímou, tedy sbírkami nebo pořádáním společenských akcí ve prospěch potřebným. Nedílnou součástí spolkového života byly a dodnes jsou kolize v oblasti občanského soužití, které mnohdy doprovázely fungování spolků a podávají tak důkaz o přirozenosti občanského života.

Závěrečná kapitola se zabývá využitím tématu v edukační praxi, a to zejména v předmětech Výchovy k občanství a Dějepisu. Úvod kapitoly je věnován krátké analýze tématu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Na didaktickou část je pohlíženo z hlediska klíčových kompetencí, které představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot a jsou zásadní pro rozvoj a uplatnění každého žáka ve společnosti, dále z hlediska průřezových témat, které reprezentují významný formativní prvek ve vzdělávání. První podkapitola představuje blíže vzdělávací obor Výchovu k občanství i s cíli, které akcentují především na rovinu afektivní, dále kognitivní a psychomotorickou. Navazující podkapitola se zabývá především vztahem regionálních dějin a edukačního procesu ve vzdělávacím oboru Dějepisu. Výuka místní historie je vnímána s velkým potenciálem a možností propojení učiva s národními dějinami. Poslední podkapitola práce je věnována ryze praktickému využití tématu regionálních dějin v edukačním procesu na základní škole. V podkapitole jsou uvedeny i rozličné výukové metody, které představují možnou cestu k dosažení vymezených výukových cílů. Součástí podkapitoly je koncept výukového bloku sestávajícího ze dvou výukových jednotek a vycházky po městě, který by měl sloužit jako příklad či inspirace pedagogům ve školní praxi.

Seznam použitých zkratk

Kr. krejcar

P. páter

Prof. profesor

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Ř. z. říšského zákona

Zl. zlatý

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

- 1) BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL. *Regionální dějiny: pojetí, poslání, metodika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0865-1.
- 2) BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české*. 4. vyd. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-718-5097-7.
- 3) BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016. ISBN 978-80-906474-1-1.
- 4) DLESKOVÁ, Tereza a Lubor MALOŇ. *Pečetidla, pečeti, razítka a razidla ze sbírky Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2017. ISBN 978-80-87190-42-5.
- 5) FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: KATOS, 1996.
- 6) GAJDICA, František. *Arnošt Förchtgott Tovačovský pěvec jara*. Druhé. Tovačov: KATOS, 1999.
- 7) HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-716-8522-4.
- 8) INDRÁK, Antonín. *Hasičské perličky*. Tovačov, 2006.
- 9) INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař 1919–2009*. Tovačov: Euro – Print Přerov, 2009.
- 10) INDRÁK, Antonín. *Tovačovský včelař*. Tovačov: ELAN spol. s.r.o. Přerov, 1999.
- 11) JANÁK, Jan. *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno: Matice moravská, 2007. ISBN 978-80-86488-03-5.
- 12) KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.
- 13) KRŠKA, Titus. *Hasičská kronika*. Holešov: s.n., 1898.
- 14) LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 978-80-7368-584-3.
- 15) MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-731-5039-5.
- 16) PRAŽÁK, Jiří. *Rakouské právo ústavní: Část třetí. Ústava říšská*. Praha: Jednota právnická v Praze, 1902.

- 17) SCHREYER, Josef. *Dějiny svépomocných záložen českých*. Praha: Jednota záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1891.
- 18) SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knihtiskárna J. Strojil Přerov, 2010. ISBN 978-80-254-6619-3.
- 19) SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2426-2.
- 20) ŠTÉGER, Bohumír. *Tovačov 650 let městem*. Tovačov: Moravské tiskařské závody, 1971.
- 21) UGWITZ, Antonín. *Z minulosti města Tovačova a okolí*. Prostějov: GARN, 2013.
- 22) VESELÁ, Renata. *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků: (1919-1952)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1111-4.
- 23) VOŽDA, Gustav. *Počátky Annína*. Tovačov: KATOS, 1999.
- 24) VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003. ISBN 80-239-2318-8.
- 25) WAIC, Marek. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha, 1996. ISBN 80-238-3287-5.
- 26) ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.

Prameny

- 27) Soukromý archiv E. Mězlové.
- 28) Soukromý archiv L. Nováka.
- 29) ZAO – SOkA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 362.
- 30) ZAO – SOkA Přerov, Fond Archiv města Tovačov, inv. č. 363.

Periodika

- 31) Divadlo v Tovačově. *Našinec*. 1881, **13**(65), 4. ISSN 1801-5107.
- 32) Do Tovačova a okolí. *Našinec*. 1881, **13**(45), 4. ISSN 1801-5107.
- 33) Dopisy z kraje: Z Tovačova. *Moravská orlice*. 1887, **25**(87), 4. ISSN 1803-117X.
- 34) Dopisy z kraje: Z Tovačova. *Moravská orlice*. 1891, **29**(233), 4. ISSN 1803-117X.
- 35) Dopisy: Do Tovačova a okolí. *Našinec*. 1891, **27**(117), 2. ISSN 1801-5107.
- 36) Dopisy: Z Tovačova. *Našinec*. 1870, **2**(71), 2-3. ISSN 1801-5107.

- 37) HAVLÍN, Antonín. 135 let SDH Tovačov. *Tovačovský kamelot*. 2011, (2), 13.
- 38) Slavnost katolického Prostějovska. *Našinec*. 1910, **46**(145), 1. ISSN 1801-5107.
- 39) Slavnost svěcení praporu vojenských vysloužilců v Tovačově. *Našinec*. 1883, **15**(107), 2-3. ISSN 1801-5107.
- 40) Tovačov. *Přerovský obzor*. 1914, (18), 10.
- 41) Věstník „Orla“. *Našinec*. 1911, **47**(253), 5. ISSN 1801-5107.
- 42) Věstník „Orla“. *Našinec*. 1912, **48**(70), 4. ISSN 1801-5107.
- 43) Zábavní spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1887, **19**(125), 4. ISSN 1801-5107.
- 44) Zábavný spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1888, **20**(122), 4. ISSN 1801-5107.
- 45) Zábavný spolek „Ctibor“ v Tovačově. *Našinec*. 1890, **26**(75), 3. ISSN 1801-5107.
- 46) Zábavy a divadla. *Našinec*. 1887, **19**(101), 4. ISSN 1801-5107.

Internetové zdroje

- 47) ČERNÁ, Monika. Využití regionálních témat ve výuce dějepisu. *Metodický portál RVP.cz* [online]. 2011 [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/ZVM/13175/VYUZITI-REGIONALNICH-TEMAT-VE-VYUCE-DEJEPISU.html/>
- 48) ČESKÁ REPUBLIKA. Občanský zákoník. In: *Zákony a stanoviska*. 2012, číslo 89. Dostupné také z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/NOZ_interaktiv.pdf
- 49) HAVLÍNOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd* [online]. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014 [cit. 2021-03-09]. ISBN 978-80-7290-670-3.
- 50) Historie Orla: První tělocvičné odbory. *Orel* [online]. [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava
- 51) *Hlasy z Hané: list politický a národohospodářský*. V Prostějově: Jos. Hoch, 1904(8). Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:db0ce2b5-6634-489d-87c1-d11e05027fd8>
- 52) *Hlasy z Hané: list politický a národohospodářský*. V Prostějově: Jos. Hoch, 1889(21). s. [3]. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:6e502974-343b-11e5-9ab1-90b11c419e63>
- 53) *HODNOCENÍ A REFLEXE* [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1441/jaro2016/VV8MP_SDU2/um/Hodnoceni_a_reflexe.pdf

- 54) LAPÁČEK, Jiří. *Inventáře a katalogy Státního okresního archivu Přerov: Sokol - tělocvičná jednota Tovačov* [online]. Přerov, 2007 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://web.nacr.cz/pomucky/data/227104010/1300/is/info.index.html>
- 55) Listina základních práv a svobod. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 1992 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- 56) PIETRAK, Josef. Mladí včelaři. *Včelaři Tovačov* [online]. [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: <http://www.vcelaritovacov.cz/mlad%c3%ad-v%c4%8dela%c5%99i.html>
- 57) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2021 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>
- 58) *Skladankové učení* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://kap.kr-jihomoravsky.cz/uploads/attachment/attachment/attachment_file/85424/Skladankove_uceni.pdf

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Arnošt Förchtgott Tovačovský

Příloha č. 2: Fotografie Františka Štégera

Příloha č. 3: Kanceláře Občanské záložny do roku 1912

Příloha č. 4: Podílní knížka Občanské záložny

Příloha č. 5: Kovové razítko Zpěváckého spolku Ctibor v Tovačově

Příloha č. 6: Divadelní představení Sboru dobrovolných hasičů (bez názvu, nedatováno)

Příloha č. 7: Kovové razítko Veteránského spolku v Tovačově

Příloha č. 8: Sokolovna v Tovačově

Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

Příloha č. 10: Jeviště v Lidovém domě (před druhou světovou válkou)

Příloha č. 11: Zápis z ustavující schůze (7. prosince 1919)

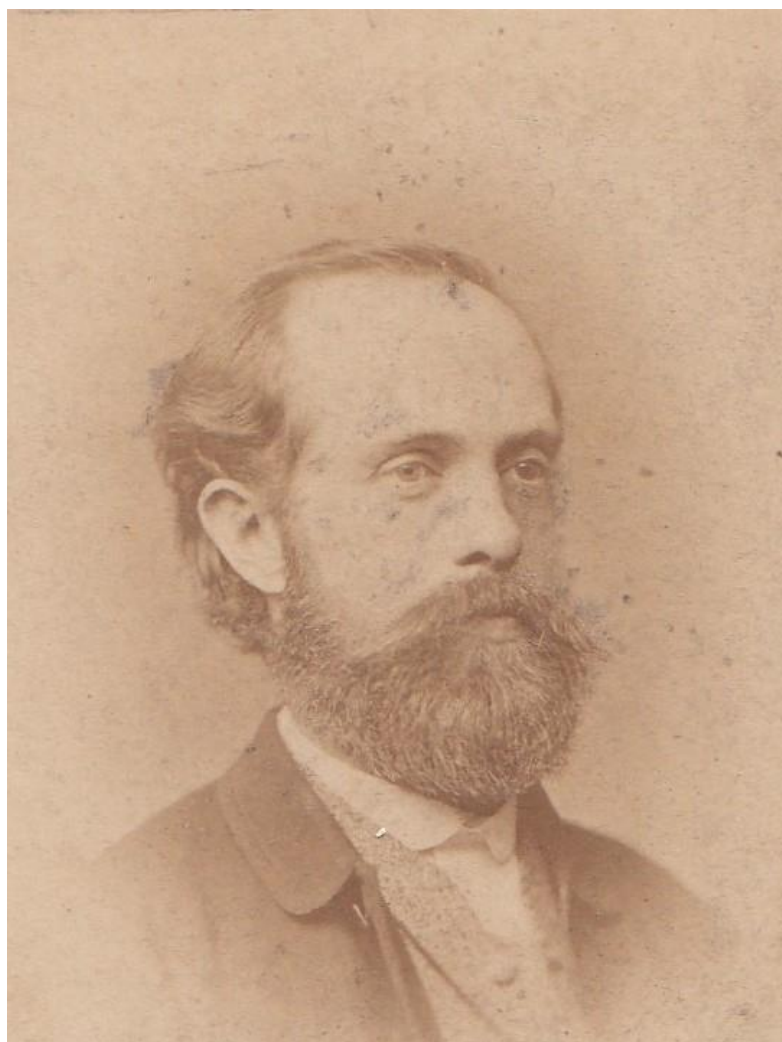
Příloha č. 1: Arnošt Förchtgott Tovačovský

Arn. Förchtgott

Zdroj: GAJDICA, František. *Arnošt Förchtgott Tovačovský pěvec jara*. Druhé. Tovačov: KATOS, 1999, s. 4.

Příloha č. 2: Fotografie Františka Štégera

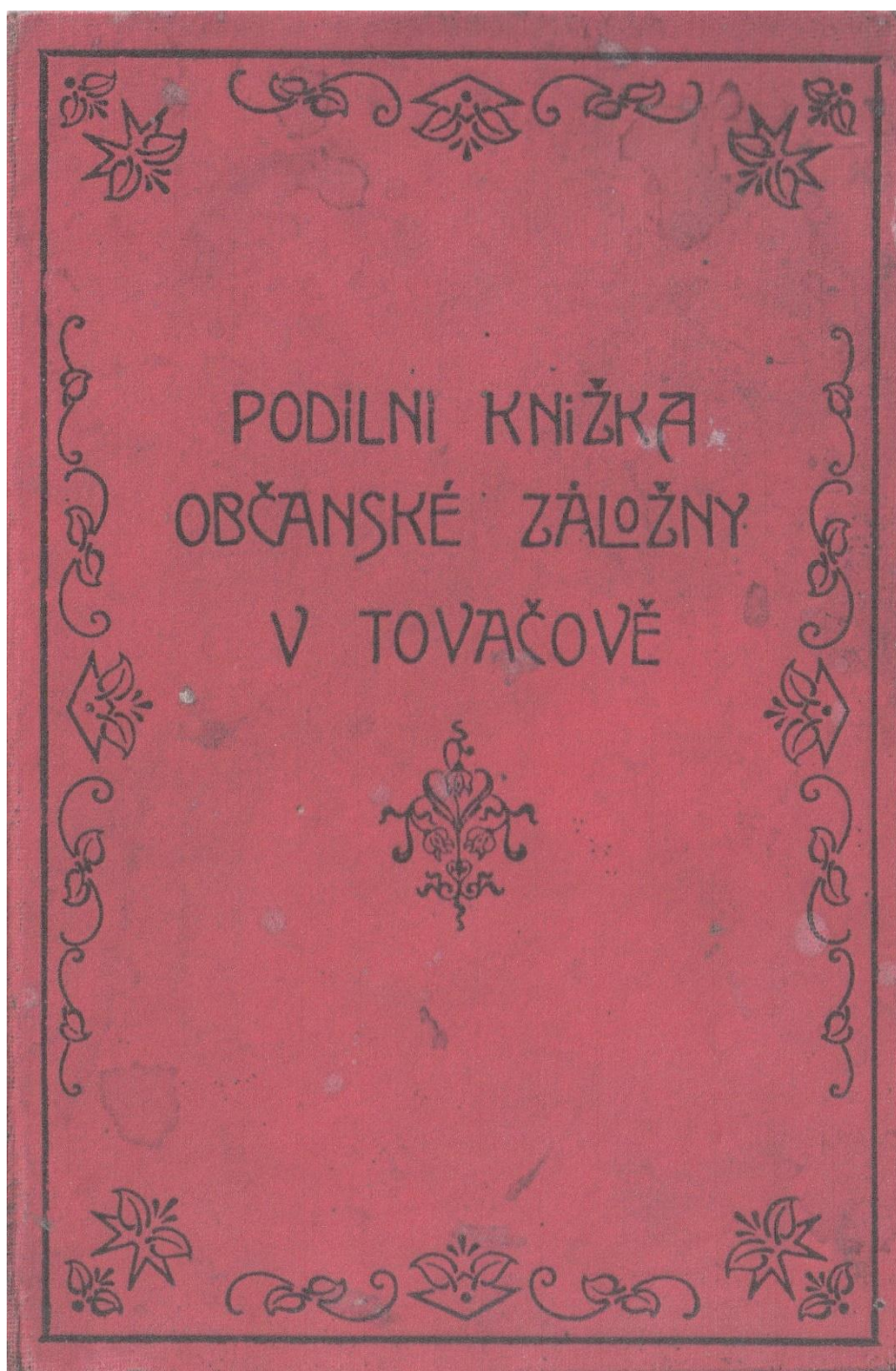
Zdroj: Soukromý archiv E. Mészlové, *Domáci kronika neznámého autora*. s. 23.

Příloha č. 3: Kanceláře Občanské záložny do roku 1912

Zdroj: Soukromý archiv E. Mészlové, *Domáci kronika neznámého autora*. s. 23.

Příloha č. 4: Podílní knížka Občanské záložny

Zdroj: Soukromý archiv L. Nováka.

Příloha č. 5: Kovové razítko Zpěváckého spolku Ctibor v Tovačově

Zdroj: DLESKOVÁ, Tereza a Lubor MALOŇ. *Pečetidla, pečeti, razítka a razidla ze sbírky Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2017, s. 70.

Příloha č. 6: Divadelní představení Sboru dobrovolných hasičů (bez názvu, nedatováno)

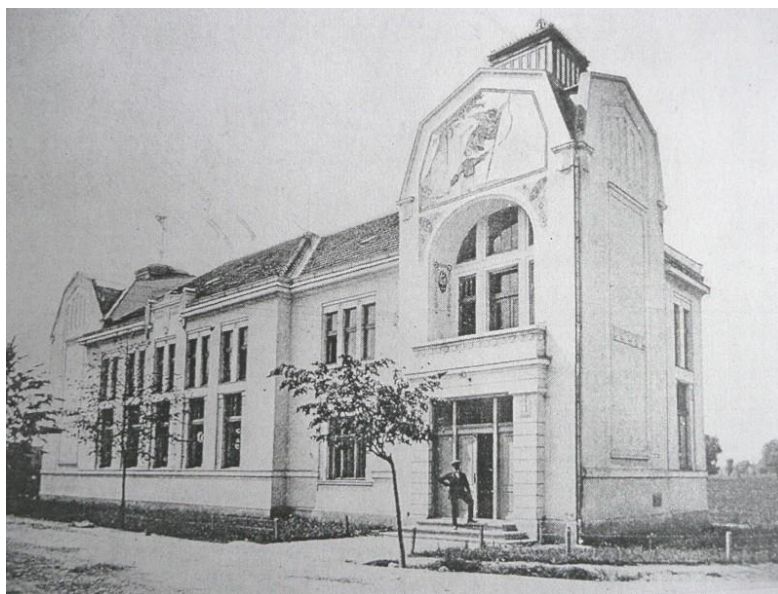
Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knih tiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 62.

Příloha č. 7: Kovové razítko Veteránského spolku v Tovačově

Zdroj: DLESKOVÁ, Tereza a Lubor MALOŇ. *Pečetidla, pečeti, razítka a razidla ze sbírky Muzea Komenského v Přerově*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2017, s. 34.

Příloha č. 8: Sokolovna v Tovačově

Zdroj: BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 119.

Příloha č. 9: Budova Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Tovačově

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knih tiskárna J. Strojil
Přerov, 2010, s. 42.

Příloha č. 10: Jevišťe v Lidovém domě (před druhou světovou válkou)

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Amatérské divadlo na Tovačovsku*. Tovačov: Knih tiskárna J. Strojil Přerov, 2010, s. 35.

Zápis

z ustavující schůzi výboru včelařského spolku v Tovačově
konané dne 7. prosince 1919. za přítomnosti všech členů.
Předmět jednání volby činnosti.

Podle slova zvolen p. Krbáček
jeho náměstkem p. Radová
jednatelům p. Sedláček
pokladníkem p. Mertula
správcem pro Mas. Václav p. Mertula
jiného jednání nebylo schůze skončena

v Tovačově dne 7. prosince 1919.

Jos. J. J.
1. z. p. v. v. v.

J. J. J.
jednatel

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jitka Peřinová
Katedra nebo ústav:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Vývoj spolkového života v Tovačově v letech 1848–1918
Název v angličtině:	The development of associational life in the town of Tovačov between 1848 and 1918
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá vývojem spolkového života v Tovačově od 40. let 19. století až do roku 1918. První kapitoly pojednávají o kulturně-historickém kontextu doby a proměnách zákonů dotýkajících se spolků. Ústřední část práce představuje chronologický vývoj spolků ve městě. Součástí práce je návrh využití tématu v pedagogické praxi.
Klíčová slova:	Tovačov, regionální historie, spolky, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, didaktika Dějepisu, didaktika Výchovy k občanství
Anotace v angličtině:	The diploma Thesis deals with the development of associational life in the town of Tovačov from the 1840s until 1918. The first chapters discuss cultural-historical context of the time and changes in the laws affecting associations. The main part of the work presents the chronological development of associations in the town. The thesis includes the proposal for the use of the topic in pedagogical practice.
Klíčová slova v angličtině:	Tovačov, local history, associations, Framework education programme for elementary education, History didactics, Education to Citizenship didactics
Přílohy vázané v práci:	11 příloh
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	čeština